

REFORMA26

EGZEMPLARZ
OKAZOWY

NOWY **K!ucz**
do muzyki

**Autorzy: Urszula Smoczyńska, Katarzyna Jakóbczak-Drażek,
Agnieszka Sołtysik**

Prototyp podręcznika, nieprzeznaczony do sprzedaży, zgodny z projektem Rozporządzenia Ministra Edukacji z dnia 21 stycznia 2026 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym.

Wydawca dopuszcza możliwość wprowadzenia zmian mających na celu dostosowanie prototypu podręcznika do ostatecznego kształtu rozporządzenia po jego ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw.

**W publikacji uwzględniono zmiany zasad pisowni, obowiązujące od 1 stycznia 2026 r.
(nie dotyczy utworów innych wydawców).**

© Copyright by Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 2026

Wydanie I, 1/2026

ISBN 978-83-02-23383-8 – prototyp podręcznika w wersji elektronicznej (flipbook)
ISBN 978-83-02-23385-2 – prototyp podręcznika w wersji drukowanej

Opracowanie merytoryczne i redakcyjne: **Dominika Balcerzak** (redaktor)
Konsultacja merytoryczno-dydaktyczna: **Zbigniew Wiertel**
Redakcja językowa: **Agnieszka Czerepowicka**
Korekta językowa: **Izabela Majewska**
Redakcja techniczna: **Iwona Białkowska**
Projekt okładki: **Marta Gawin**
Projekt graficzny: **Fabryka Wyobraźni**
Opracowanie graficzne: **Małgorzata Heine, Paweł Pawiński**
Grafika nutowa: **Jan Smoczyński, Włodzimierz Sołtysik, Wawrzyniec Mokrogulski**
Fotoedycja: **Natalia Marszałek**
Skład i łamanie: **Epik Ewa Uszyńska**

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna
00-807 Warszawa, Aleje Jerozolimskie 96
KRS: 0000595068
Infolinia: 801 220 555
www.wsip.pl

Spis piosenek zamieszczonych w podręczniku

A ja patrzę, a ja słucham ; muzyka: Krystyna Kwiatkowska, słowa: Dorota Gellner	12
Gęsi, gęsi ; autor muzyki i słów nieznany	105
Hulanka ; muzyka: Fryderyk Chopin, słowa: Stefan Witwicki	82
Idzie wiosna ; tradycyjna melodia angielska, słowa: Urszula Smoczyńska	89
Jam jest dudka (pastorałka ludowa); autor muzyki i słów nieznany	61
Kiedy przyjdzie wiosna? ; muzyka: Maciej Małecki, słowa: Elżbieta Szeptyńska	86
Kłania się Marzanka ; autor muzyki i słów nieznany	92
Kogucik ; autor muzyki i słów nieznany	94
Kołysanka kuchenna ; muzyka: Adam Markiewicz, słowa: Wanda Chotomska	40
Krakowiacy zawadiacy ; muzyka: Tomasz Struzik, słowa: Stanisław Karaszewski	72
Krzywy Jan ; autor muzyki i słów nieznany	104
Lato, lato ; muzyka: Witold Krzemieński, słowa: Ludwik Jerzy Kern	120
Lubię podróżę ; tradycyjna melodia angielska, słowa polskie: Urszula Smoczyńska	116
Mam tam-tam ; muzyka: Stanisław Marciniak, słowa: Ewa Zawistowska	48
Mazurek Dąbrowskiego ; autor muzyki nieznany, słowa: Józef Wybicki	38
Na cztery i na sześć ; muzyka: Krystyna Kwiatkowska, słowa: Dorota Gellner	17
Na majówkę, na wędrownkę ; muzyka: Andrzej Zygierewicz, słowa: Wanda Chotomska	112
Pacyfik ; autor muzyki nieznany, słowa: Sławomir Klupś	118
Pałacyk Michła ; muzyka: melodia pieśni przedwojennej Nie damy Popradowej fali, słowa: Józef Szczepański	25
Piosenka melomana ; muzyka i słowa: Malina Sarnowska	31
Polonez rycerski ; muzyka: Karol Kurpiński, słowa: Jan Nepomucen Kamiński	66
Przybyli ułani pod okienko ; muzyka ludowa, słowa: Feliks Gwiżdż	53
Rozmowa z fortepianem ; muzyka: Urszula Smoczyńska, słowa: Dorota Gellner	78
To już jesień ; rumuńska melodia ludowa, słowa: Piotr Smoczyński	29
Witaj, majowa jutrzeńko ; autor muzyki nieznany, słowa: Rajnold Suchodolski	108
W kurniku ; muzyka: Witold Rudziński, słowa: Stanisław Karaszewski	99
W murowanej piwnicy ; autor muzyki i słów nieznany	123
Zła zima ; muzyka: Zygmunt Noskowski, słowa: Maria Konopnicka	55
Dodatkowe utwory do grania i śpiewania	131

Spis treści

Spis piosenek	3
Jak korzystać z podręcznika	6
Muzyczne ABC	8
Czym jest muzyka?	9
W poszukiwaniu muzyki	10
<i>A ja patrzę, a ja słucham</i>	12
Kontrasty w muzyce	14
Głosy ludzkie – sopran i bas	16
<i>Na cztery i na sześć</i>	17
Znaki muzyczne	18
Instrumenty – skrzypce i kontrabas	22
Powstanie Warszawskie	24
<i>Pałacyk Michła</i>	25
Doświadczenie edukacyjne	26
Jesienne nastroje	27
<i>To już jesień</i>	29
<i>Piosenka melomana</i>	31
Dźwięki gamy	32
Instrumenty – fortepian	35
Hymn narodowy	37
<i>Mazurek Dąbrowskiego</i>	38
Na długie wieczory	39
<i>Kołysanka kuchenna</i>	40
Ostinato	42
Nasze instrumenty	44
Doświadczenie edukacyjne	45
<i>Mam tam-tam</i>	48
Narodowe Święto Niepodległości	52
<i>Przybyli ułani pod okienko</i>	53
W oczekiwaniu na święta	54
<i>Zła zima</i>	55
Formy muzyczne: AB, ABA, ABA', ABC	57
Znaki chromatyczne	58
Boże Narodzenie	60
<i>Jam jest dudka</i>	61
Polski karnawał	64
Polonez	66
<i>Polonez rycerski</i>	66
Krakowiak	69

<i>Krakowiacy zawadiacy</i>	72
Krakowskie legendy.....	75
Spotkanie z kompozytorem	76
Dzieciństwo	76
<i>Rozmowa z fortepianem</i>	78
Młodość	81
Dorośle życie	81
<i>Hulanka</i>	82
W marcu jak w garncu	85
<i>Kiedy przyjdzie wiosna?</i>	86
<i>Idzie wiosna</i>	89
Instrumenty – altówka i wiolonczela	90
Wiosenne zwyczaje	91
<i>Kłania się Marzanka</i>	92
<i>Kogucik</i>	94
Dźwiękami malowane	95
<i>Wiosenny wietrzyk</i>	96
<i>W kurniku</i>	99
Instrumenty – harfa	100
Tradycja i sztuka ludowa	102
<i>Krzywy Jan</i>	104
<i>Gęsi, gęsi</i>	105
Majowe marzenia	106
Konstytucja 3 maja	107
<i>Witaj, majowa jutrzeńko</i>	108
Formy muzyczne – rondo	109
<i>Na majówkę, na wędrówkę</i>	112
Doświadczenie edukacyjne	114
Już pachną wakacje	115
<i>Lubię podróżować</i>	116
Instrumenty – gitara	117
<i>Pacyfik</i>	118
<i>Lato, lato</i>	120
Podhale	122
<i>W murowanej piwnicy</i>	123
Instrumenty muzyczne	128
Ćwiczenia techniczne	130
Dodatkowe utwory do grania i śpiewania	131
Słowniczek pojęć muzycznych	137

Jak korzystać z podręcznika

W poszukiwaniu muzyki

Temat miesiąca oraz zagadnienia, które poznasz na lekcjach

Na lekcjach:

▶ zaśpiewacie kilka piosenek...

A ja patrzę, a ja słucham

Piosenki do wysłuchania i wykonania

Zostań wirtuozem

Krótkie utwory do grania na instrumentach

To ciekawe

Ciekawostki
nie tylko o muzyce

Biogram

Notatki przybliżające
sylwetki sławnych
muzyków

Refren to część piosenki, która...

Ważne pojęcia muzyczne; wszystkie
definicje zostały zebrane w Słowniczku
muzycznym na końcu podręcznika

Zabawa muzyczna

Połączenie nauki z dobrą
zabawą

Warto wiedzieć!

Ważne informacje
ze świata muzyki

Supetek muzyczny

Rebusy z hasłami
muzycznymi

Zapowiedzi utworów
do wysłuchania

Ważne

Na to warto zwrócić
uwagę

Doświadczenie edukacyjne

Nasze dzieje, nasza tradycja

Materiały przybliżające
historię i tradycje naszego kraju

Podręcznik *NOWY Klucz do muzyki 4* realizuje wymagania przypisane do modułu „Kultura” w ramach przedmiotu muzyka.

Pamiętaj! Nie pisz i nie rysuj w podręczniku.

Objaśnienia oznaczeń przy nutach

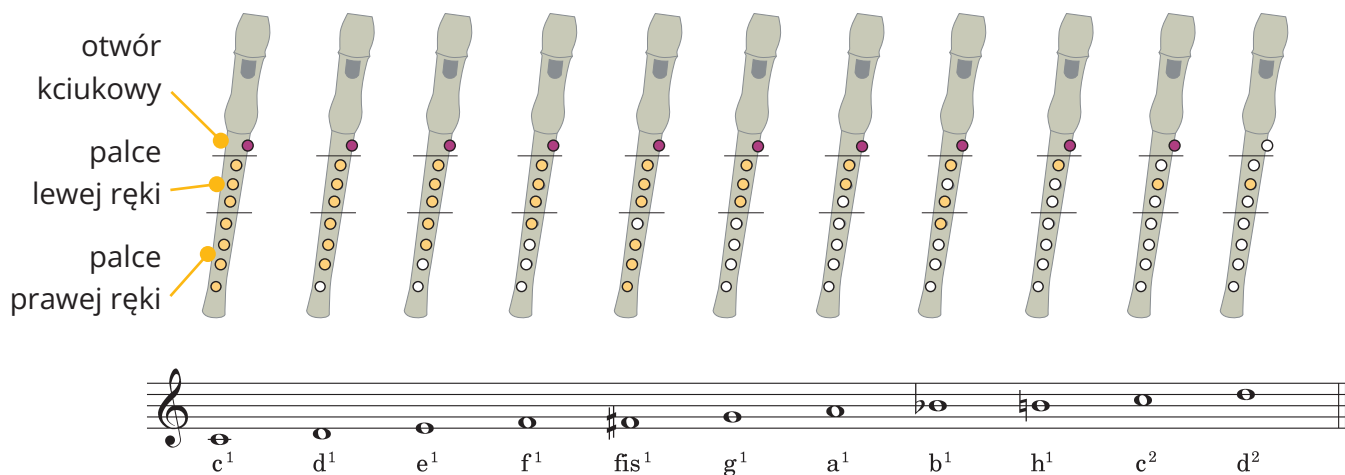

Zasady gry na flecie

- ▶ Ustnik opieramy na dolnej wardze. Górną wargę przykładamy do brzegu ustnika – nie należy dotykać nim zębów ani zaciskać na nim warg.
- ▶ Kciukiem prawej dłoni podtrzymujemy flet.
- ▶ Kciuk lewej dłoni służy do zakrywania dolnego otworu.
- ▶ Otwory zakrywamy ułożonymi płasko opuszkami palców. Otwory powinniśmy wyczuwać palcami bez patrzenia na instrument.
- ▶ Podczas grania musimy pamiętać o zachowaniu właściwej postawy ciała (plecy proste, mocne oparcie na stopach).

Chwyty fletowe

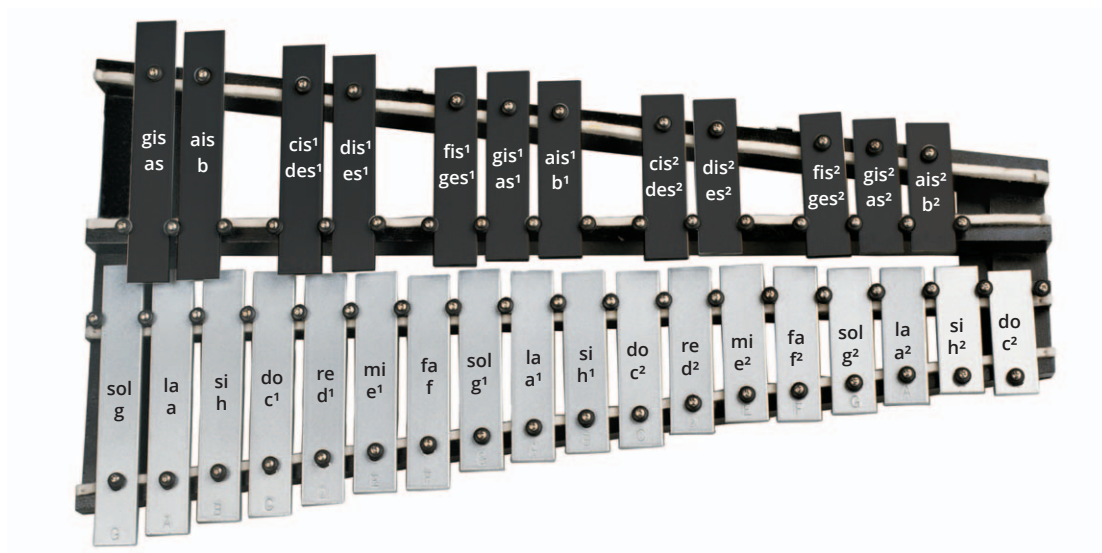
Te chwyt fletowe umożliwią ci zagranie utworów z podręcznika:

Oznaczenia

- otwór odkryty
- otwór zakryty
- otwór (od spodu) zakryty kciukiem

Dzwonki chromatyczne

Muzyczne ABC

Muzyka składa się z wielu elementów. Niektóre z nich są ci już znane, inne będziesz dopiero odkrywać. Przedstawiamy twoje *Muzyczne ABC*, które pomoże ci w uważnym słuchaniu muzyki, śpiewaniu oraz grze na instrumentach.

Melodia to dźwięki ułożone po kolei, jeden po drugim. Tworzą one **linię melodyczną** utworu. Melodia może się wznosić, opadać lub powtarzać dźwięki na tej samej wysokości.

Rytm to następstwo dźwięków i chwil ciszy w muzyce. Długość dźwięków zapisujemy nutami, a ciszę pauzami, o różnych kształtach. Każda nuta i pauza ma swój czas trwania – to tak zwane **wartości rytmiczne**.

Akompaniament to brzmienia, które towarzyszą melodii. Dzięki nim muzyka staje się pełniejsza i ciekawsza. Może być wykonywany na przykład na instrumentach muzycznych.

Czym jest muzyka?

Nie wiem.

Może po prostu niebem
z nutami zamiast gwiazd.

Może mostem zaklętym,
po którym instrumenty
przeprowadzają nas.

Wszystko – jak raz ktoś orzekł –
muzyczne ma podłoże,
nawet księżycą blask.

Czym jest muzyka? Nie wiem.
Może po prostu niebem
z nutami zamiast gwiazd.

Ludwik Jerzy Kern

Witaj w nowym roku szkolnym. Mamy nadzieję, że słowa tego pięknego wiersza zachęcą cię do odkrywania fascynującego świata muzyki.

Prezentujemy twojego nowego kolegę – Amadeusza. On już sporo wie o tajemnicach tej wspaniałej sztuki i będzie ci towarzyszył w wędrówce po artystycznych ścieżkach. Razem z nim rozwiążesz niejedną zagadkową supelkę i odnajdziesz klucz do poznania oraz zrozumienia muzyki.

Autorki

W poszukiwaniu muzyki

Na lekcjach:

- ▶ zaśpiewacie kilka piosenek;
- ▶ pobawicie się rytmami i odkryjecie ciekawe dźwięki;
- ▶ opowiecie historię złożoną z brzmień i odgłosów;
- ▶ zaakompaniujecie do piosenek oraz zagraacie pierwsze melodie na dzwonkach lub flecie;
- ▶ dowiecie się, jak należy dbać o głos i słuch;
- ▶ poznacie brzmiące kontrastowo głosy ludzkie oraz instrumenty: skrzypce i kontrabas.

Opowiedz, czym jest dla ciebie muzyka. Kiedy najczęściej i najchętniej jej słuchasz? Jaki rodzaj muzyki podoba ci się najbardziej?

Muzyka jest obecna prawie wszędzie. Wędruje po całym świecie – bez paszportu i barier językowych. Jedną z jej magicznych cech jest to, że istnieje tylko wtedy, gdy brzmi. Pamiętaj, same nuty nie są muzyką!

Aby muzyka rozbrzmiała, potrzebni są kompozytor i wykonawca. Bardzo ważny jest także słuchacz. Czy wiesz dlaczego?

To ciekawe

Czy wiesz, jak powstaje dźwięk? Pojawia się na przykład, gdy drgają struny głosowe, a także struny instrumentów oraz słup powietrza w instrumentach dętych.

Z drgań tworzą się fale dźwiękowe, które dochodzą do naszych uszu – drgające powietrze dociera do błony bębenkowej i wprawia ją w ruch.

Nerwy słuchowe przekazują informację o drganiu do mózgu, gdzie powstaje wrażenie zmysłowe.

Dzięki temu słyszymy i rozpoznajemy poszczególne instrumenty i głosy.

Posłuchaj różnych odgłosów i spróbuj je rozpoznać. Czy za każdym razem słyhać było muzykę?

Jeśli potrafisz uważnie słuchać, to wiesz, że każdy przedmiot – zależnie od materiału – wydaje inny odgłos. Bez problemu odróżnisz brzmienie szkła, metalu czy drewna, rozpoznasz dźwięki towarzyszące ci na ulicy, w domu i w szkole. Niektóre z nich drażnią lub budzą niepokój, inne zaś sprawiają przyjemność. Z pewnością łatwo wskażesz, które dźwięki są dla ciebie miłe, a które ci przeszkadzają.

1. Zastanów się, jaki rodzaj hałasu dokucza ci najczęściej. Podaj jego źródło. Zaproponuj, jak możesz unikać tych nieprzyjemnych dla siebie dźwięków.

Ważne

Pamiętaj, chroń uszy przed nadmiernym hałasem, nie słuchaj głośnej muzyki przez słuchawki. Hałas jest bardzo szkodliwy dla twojego zdrowia!

A ja patrzę, a ja słucham

Refren

muzyka: Krystyna Kwiatkowska, słowa: Dorota Gellner

Spokojnie

D A/D D A/D

Kie - dy pa - da deszcz za o - knem, co jest su - che, a co mo - kre?

5 e7 A7 D H7 e7 A7

Mo - kre klo - ny i to - po - le, su - cho jest pod pa - ra - so - lem! A ja

9 e7 A D e7 A D

pa - trzę na to wszy - stko, co da - le - ko jest i bli - sko, a ja

13 e7 A D H7 e7 A7 D

pa - trzę, a ja słu - cham, co mi nu - ci deszcz do u - cha.

1. Kiedy pada deszcz za oknem,
co jest suche, a co mokre?
Mokre klony i topole,
sucho jest pod parasolem!

Ref. A ja patrzę na to wszystko,
co daleko jest i blisko,
a ja patrzę, a ja słucham,
co mi nuci deszcz do ucha.

2. W dole rzeka, w górze słońce,
co jest zimne, co gorące?
Słońce ciepłe ma serduszek,
zimne fale w rzece pluszczą!

Refren to część piosenki, która
powtarza się po każdej zwrotce.

Ref. A ja patrzę na to wszystko,
co daleko jest i blisko,
fale szepczą mi do ucha,
a ja patrzę, a ja słucham.
A ja patrzę na to wszystko,
co daleko jest i blisko,
widzę rzekę, słońce, drzewa
i cichutko o tym śpiewam.

2. Znajdź w tekście piosenki słowa określające to, co można zobaczyć albo usłyszeć, i to, czego można dotknąć.
 3. Zamknij oczy na minutę i sprawdź, co usłyszysz przez ten czas.
 4. Opowiedz, jakie odgłosy towarzyszyły ci podczas dzisiejszej drogi do szkoły. Czy przypominasz sobie sytuację, w której najpierw coś udało ci się usłyszeć, a dopiero potem zobaczyć? Co to było?
 5. Poszukaj ciekawych źródeł dźwięku w sali lekcyjnej.
- Krzysztof Penderecki, *Fluorescencje* (fluorescencja to zdolność niektórych ciał do świecenia po pochłonięciu światła). Powiedz, co oprócz orkiestry „gra” w tym utworze.

Biogram

Krzysztof Penderecki

Jeden z najbardziej znanych i cenionych na świecie polskich kompozytorów XX i początku XXI wieku. Tworzył muzykę bardzo różnorodną – kameralną, symfoniczną, elektroniczną, operową. W swojej wczesnej twórczości dużo eksperymentował i poszukiwał nowych brzmień. Oprócz komponowania jego pasją muzyczną było dyrygowanie.

Zabawa muzyczna

Obrazek muzyczny

Podzielcie się na cztero- lub pięcioosobowe grupy. W tak dobranych zespołach wymyślcie, jak za pomocą instrumentów, głosu i ruchu przedstawić jeden z tematów: zmiana pogody, wycieczka nad morze, wesołe miasteczko, skrzyżowanie ruchliwych ulic, dworzec kolejowy, poranna krzątanina w kuchni.

 Edvard Grieg (czytaj: edward grig), *W grocie Króla Gór* z I suity *Peer Gynt* (czytaj: per gint) op. 46. Powiedz, jakie kontrasty słyszysz w tym utworze.

Skrót op. widniejący przy tytule utworu oznacza opus, czyli dzieło. Numer opusowy wskazuje kolejność powstawania utworów danego kompozytora.

Kropki i kropeczki

Wymyśl czynność, którą pokażesz za pomocą pantomimy, na przykład mycie zębów, przyszywanie guzika, smarowanie chleba masłem. Na umówiony znak (może to być kłaśnięcie) zmienisz tempo wykonywania czynności.

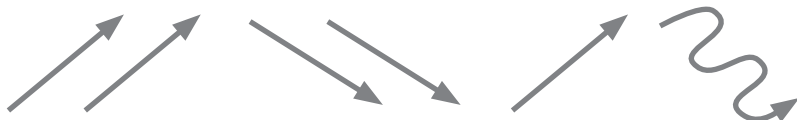
Każdą głoskę wymów zgodnie z zapisem – długo lub krótko.

Aaaa I I Oooooo E Eeeee U Aaaaaa

Bardzo ważnym zjawiskiem w muzyce jest wysokość dźwięków. Na pewno wiesz, że istnieją dźwięki niższe i wyższe. Powstaje z nich melodia. Wszystkie dźwięki, od najniższego do najwyższego, które potrafisz zaśpiewać, to twoja **skala głosu**.

7. Zaśpiewaj piosenkę *Wlazł kotek na płótek* najpierw głosem jak najniższym, a potem – jak najwyższym.

8. Spróbuj „prześlizgnąć się” głosem w górę i w dół zgodnie z narysowanym wzorem.

9. Wymyśl własny wzór i spróbuj odtworzyć go głosem.

Płynne prześlizgiwanie się po dźwiękach to **glissando**. Po włosku znaczy to „ślizgając się”.

To ciekawe

Bardzo wysokie dźwięki to ultradźwięki. Człowiek ich nie słyszy, natomiast świetnie słyszy je pies. Dlatego policjanci i treserzy używają specjalnych gwizdków o bardzo wysokich tonach, na które reagują tylko te czworonogi. Nie słyszymy też bardzo niskich dźwięków, czyli infradźwięków, ale ich wibracje odczuwa cały nasz organizm. Mogą być niebezpieczne dla zdrowia!

Niektóre zwierzęta mają znakomicie rozwinięty słuch, na przykład nietoperze. Wydają one ultradźwiękowe piski, które odbijają się od przeszkód i wracają do nich jak echo. Dzięki temu nietoperze sprytnie omijają przeszkody oraz polują na owady!

Zabawa muzyczna

Koncert na dwa psy

Duży pies szczeka niskim głosem, a mały – wysokim. Wykonajcie koncert na psie głosy.

1

2

Głosy ludzkie – sopran i bas

Najwyższy głos ludzki to **sopran**. Jest to głos kobiety lub dziecięcy. Najniższy głos ludzki to **bas**. Jest to głos męski.

Warto wiedzieć!

Aria to solowa partia śpiewaka lub śpiewaczki, której towarzyszy akompaniament instrumentalny.

Wolfgang Amadeus Mozart (czytaj: mocart), *Aria Królowej Nocy* z opery *Czarodziejski flet* KV 620. Posłuchaj, jak wspaniale śpiewaczka operuje głosem. Spróbuj przez chwilę zaśpiewać bardzo wysokie dźwięki w szybkim tempie.

Wolfgang Amadeus Mozart, aria Sarastra *O Isis und Osiris* z opery *Czarodziejski flet* KV 620. Jakim słowem można opisać brzmienie głosu tego śpiewaka? Zwróć uwagę na ciemną barwę głosu śpiewaka.

Biogram

Wolfgang Amadeus Mozart

Żył w XVIII wieku, w epoce klasycyzmu. Był geniuszem muzycznym. Jako cudowne dziecko koncertował po Europie, wzbudzał podziw na dworze cesarskim i w salonach arystokratów. Wyróżniał się doskonałą pamięcią – w wieku kilkunastu lat potrafił zapisać z pamięci dziewięciogłosowy utwór! Jego najbardziej znane dzieła to symfonie, koncerty i opery, takie jak *Czarodziejski flet* i *Wesele Figara*. Był nie tylko kompozytorem, ale też pianistą, skrzypkiem oraz improwizatorem.

Ważne

Czy wiesz, jak dbać o swój głos?

Pamiętaj, aby

nie krzyczeć

nosić szalik, gdy jest zimno

nie śpiewać w czasie choroby

unikać picia zbyt gorących i zbyt zimnych napojów

Na cztery i na sześć

Znaki muzyczne

muzyka: Krystyna Kwiatkowska, słowa: Dorota Gellner

Śpiwnie i wesoło

mf e7 H7 e

Cza - sem bie - gnie przez po - dwór - ko, cza - sem cho - wa się za

4 H7 a7 D G e a H7

chmur - ką, cza - sem ma we wło - sach kwiat - ta - ka pio - se - nka na ki - lka

8 e D7 G D // // G // //

lat. Na czte - ry i na sześć, na słoń - ce i na deszcz, na
czte - ry i na trzy, na u - śmiech i na łzy, na

11 C // // 1. G D G // // 2. G D G

czte - ry i na pięć, więc śpie - waj, gdy masz chęć! Na
czte - ry i na dwa, więc śpie - waj, tra - la - la!

1. Czasem biegnie przez podwórko,
czasem chowa się za chmurką,
czasem ma we włosach kwiat
– taka piosenka na kilka lat.

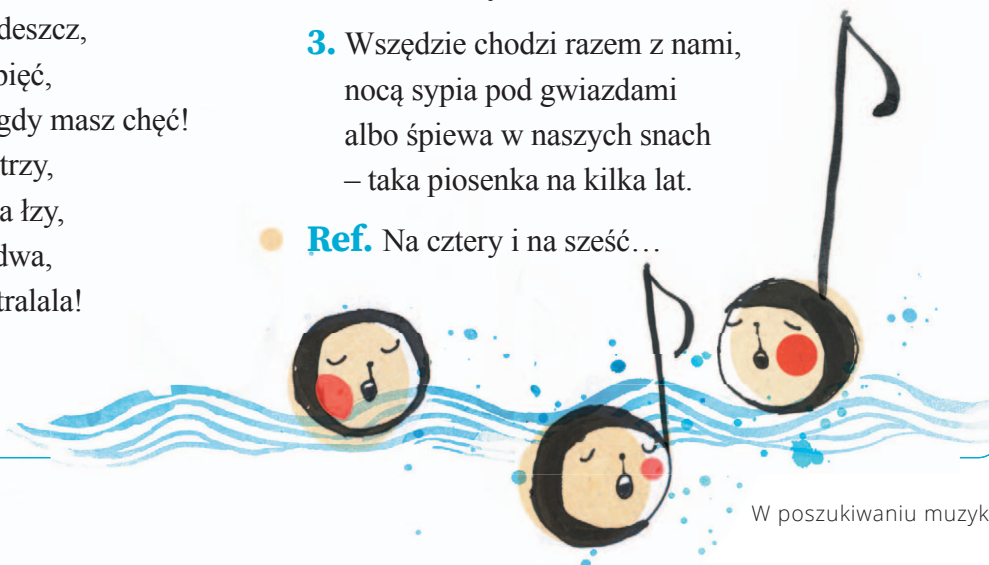
Ref. Na cztery i na sześć,
na słońce i na deszcz,
na cztery i na pięć,
więc śpiewaj, gdy masz chęć!
Na cztery i na trzy,
na uśmiech i na łzy,
na cztery i na dwa,
więc śpiewaj, tralala!

2. Czasem kryje się pod liściem,
czasem w kropli deszczu błysnie,
czasem ją zanuci wiatr
– taką piosenkę na kilka lat.

Ref. Na cztery i na sześć...

3. Wszędzie chodzi razem z nami,
nocą sypia pod gwiazdami
albo śpiewa w naszych snach
– taka piosenka na kilka lat.

● **Ref.** Na cztery i na sześć...

Znaki muzyczne

10. Które ze znaków muzycznych na rysunku potrafisz nazwać?

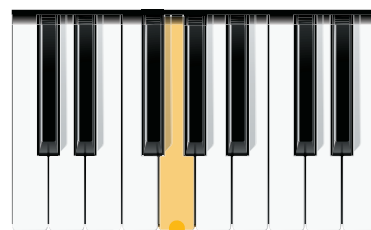
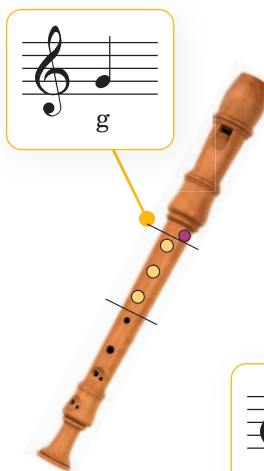
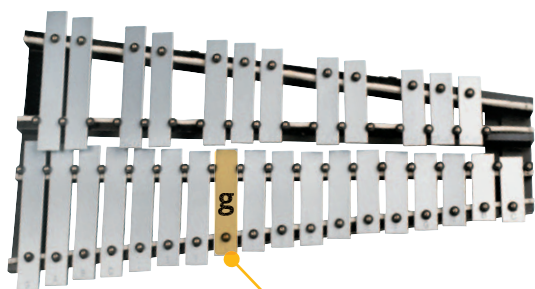
Utwór muzyczny można zapisać graficznie, na przykład używając kolorów, kształtów lub symboli. Kompozytor najczęściej zapisuje go za pomocą nut na pięciolinii. Aby wiedzieć, jak wykonać utwór, trzeba umieć rozszyfrować muzyczny język. Na każdej pięciolinii znajduje się klucz, który pozwala na odczytanie nut.

klucz
wiolinowy,
inaczej klucz G
lub skrzypcowy

11. Używając własnego kodu muzycznego – zapisz jedną ze znanych ci piosenek.

12. Przyjrzyj się, od którego miejsca na pięciolinii należy zacząć rysować klucz wiolinowy. Na tej samej linii znajduje się dźwięk g. Czy rozumiesz teraz, skąd jedna z nazw tego klucza? Zagraj dźwięk g na wybranym instrumencie. Odnajdź go w nutach refrenu piosenki *A ja patrzę, a ja słucham* i zagraj przy akompaniamencie.

Utwory muzyczne zapisuje się za pomocą nut o różnych wartościach rytmicznych. Czasem zamiast nut na pięciolinii wstawia się **pauzy**, które oznaczają **przerwę**.

ćwierćnuty

pauza
ćwierćnutowa

ósemki

pauza
ósemkowa

- 13.** Posłuchaj rytmu granego przez nauczyciela i powiedz, jaka jest różnica między ćwierćnutami a ósemkami.
- 14.** Teraz spróbuj i ty pokazać tę różnicę. Wyklaszcz ćwierćnuty, powtarzając sylabę *ta*, a ósemki zaznacz klepaniem o uda na przemian prawą i lewą ręką, połączonym z wypowiedzianiem sylaby *ti*.
- 15.** Podzielcie się na dwie grupy – ćwierćnutową i ósemkową. Wykonajcie równocześnie oba rytmy.

ta

ta

ta

ta

ti

ti

ti

ti

ti

ti

ti

ti

- 16.** Znajdź pauzy w zapisie nutowym piosenki *Na cztery i na sześć*.
- 17.** W tym samym zapisie wskaż miejsce, w którym zaczyna się refren.
- 18.** Zaśpiewaj piosenkę *Na cztery i na sześć*. W refrenie, w miejscach pauz ósemkowych klaśnij dwa razy. Klaskanie możesz zastąpić klepaniem o uda, pstrykaniem lub grą na klawesach.

Nuty są ułożone w **taktach** oddzielonych kreskami. O tym, gdzie znajdują się kreski oraz która nuta będzie akcentowana, decyduje **metrum**.

dolna cyfra wskazuje wartość rytmiczną jednej miary (tutaj ćwierćnuta)

górną cyfrą oznacza liczbę miar w takcie (tutaj 4)

akcent to głośniejsze, wyraźniejsze wykonanie dźwięku

kreska taktowa

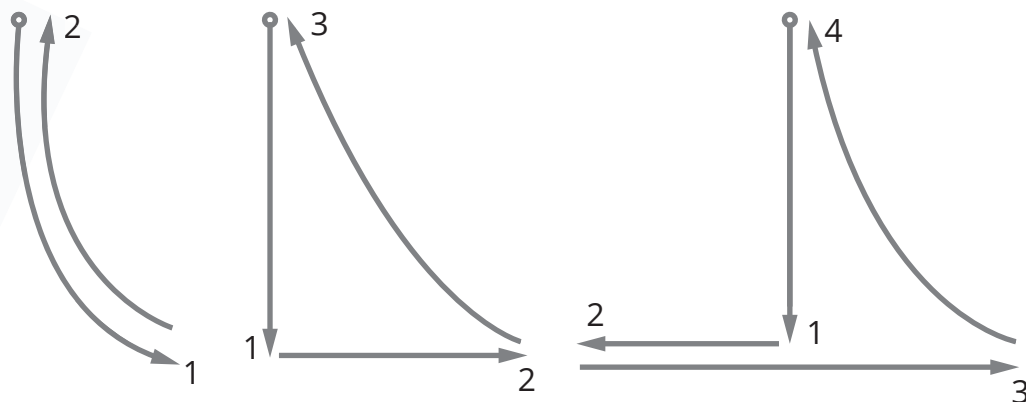
kreski kończące zapis

Diagram showing two measures of 4/4 time. Measure 1 (takt 1.) contains four quarter notes: 'raz' (with an accent), 'dwa', 'trzy', and 'cztery'. Measure 2 (takt 2.) contains four quarter notes: 'raz' (with an accent), 'dwa', 'trzy', and 'cztery'. A double bar line follows the second measure. A vertical bar line separates the two measures.

Diagram showing two measures of 3/4 time. Measure 1 contains three quarter notes: 'raz' (with an accent), 'dwa', and 'trzy'. Measure 2 contains three quarter notes: 'raz' (with an accent), 'dwa', and 'trzy'. A double bar line follows the second measure.

Diagram showing two measures of 2/4 time. Measure 1 contains two quarter notes: 'raz' (with an accent) and 'dwa'. Measure 2 contains two quarter notes: 'raz' (with an accent) and 'dwa'. A double bar line follows the second measure.

Dyrygent, prowadząc orkiestrę lub chór, ruchami rąk taktuje, czyli pokazuje tempo i metrum. Ty też możesz taktować podczas śpiewania. Zobacz, jak poruszać ręką w zależności od metrum. Poćwicz taktowanie „na dwa”, „na trzy” i „na cztery”. Pamiętaj o akcencie na „raz”.

- 21.** Posłuchaj gry nauczyciela i wskaż rytm, który usłyszysz.

- się za każdym razem powiedzieć ją w innym metrum.

Repetycja

Oba utwory należy wykonać dwa razy, ponieważ w nutach znajduje się znak **repetycji**, czyli powtórzenia fragmentu od początku do znaku ::.

Instrumenty – skrzypce i kontrabas

Najprawdopodobniej pradiadkiem instrumentów strunowych był łuk myśliwski, którego cięciwa wydawała przy szarpaniu niższe i wyższe dźwięki. Źródłem dźwięku w instrumentach strunowych jest napięta i wprowadzona w drganie struna. Im krótsza struna (skrócona palcem grającego), tym wyższy dźwięk. Dźwięk samej struny jest jednak bardzo słaby. Do jego wzmocnienia potrzeba pudła rezonansowego. W nim dźwięk wydawany przez strunę staje się o wiele głośniejszy.

- 23.** Przygotuj gumkę recepturkę, rozciągnij ją między palcami i lekko szarpnij. Następnie zamocuj ją na pustym pojemniku (plastikowym lub kartonowym), ponownie pociągnij i puść. Posłuchaj dźwięku i podziel się swoimi obserwacjami.

To ciekawe

Wyobraź sobie, że jesteś na dzwonnicy, gdzie obok siebie wisi kilka podobnych dzwonów. Jeśli uderzysz młotkiem w jeden z nich i wydobędzie się z niego dźwięk, to odezwą się także pozostałe, mimo że wcale ich nie dotykałeś. Dzieje się tak, dlatego że drgania jednego dzwonu przenoszą się na inne – to zjawisko to rezonans.

Do grupy instrumentów strunowych smyczkowych (zobacz s. 128) należą między innymi **skrzypce** i **kontrabas**. Dźwięk wydobywa się z nich poprzez pocieranie strun smyczkiem.

Skrzypce

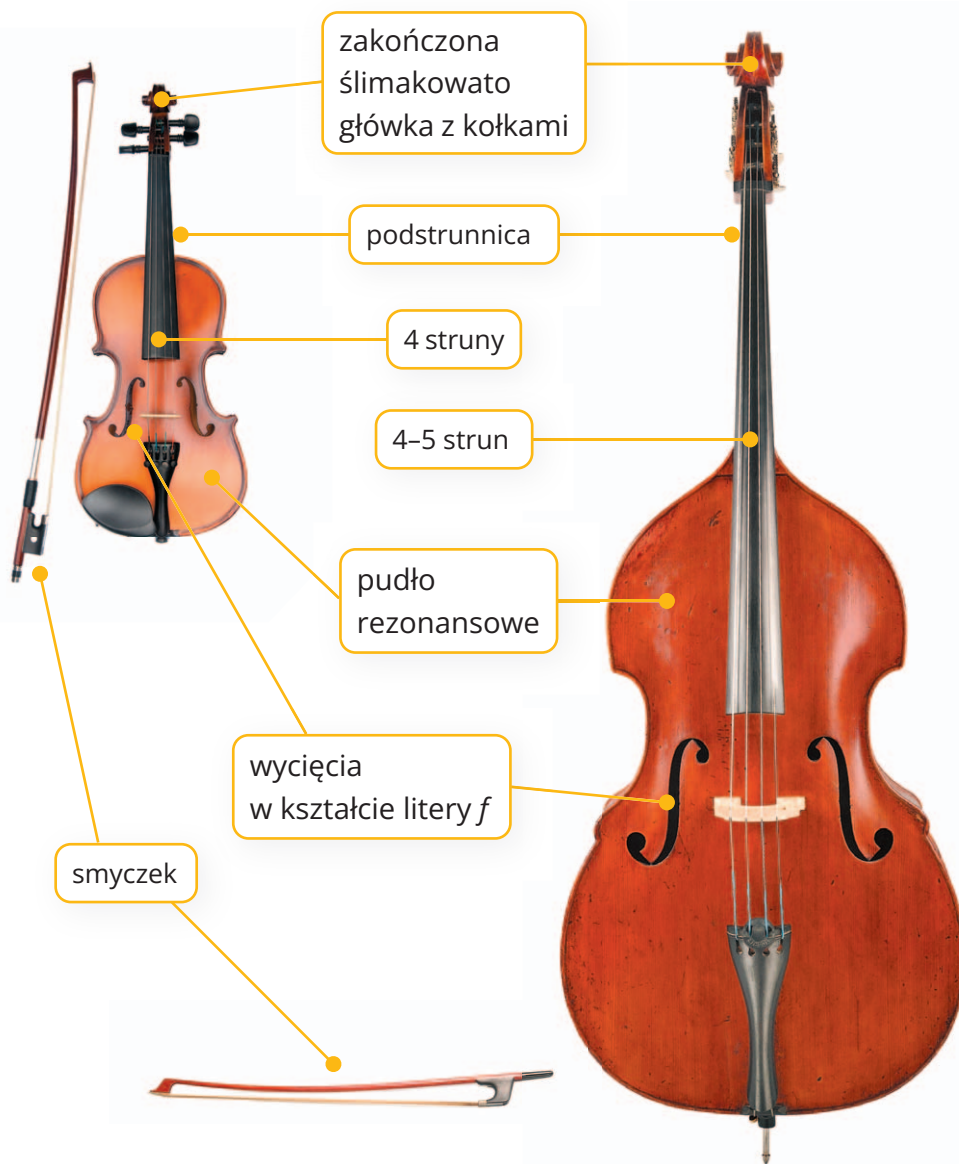
Są najmniejsze w rodzinie instrumentów smyczkowych i mają najwyższe brzmienie.

► Nazwa włoska skrzypiec to *violino*. Czy z czymś ci się kojarzy?

Kontrabas

W rodzinie instrumentów smyczkowych jest największy i wydaje najniżej brzmiące dźwięki.

► Jaki głos ludzki kryje się w nazwie tego instrumentu? Co wiesz o tym głosie?

 Léo Delibes (czytaj: delib), *Pizzicato* z baletu *Sylvia*. W tym utworze muzycy grają na instrumentach smyczkowych pizzicato (czytaj: piccicato, „c” jak w słowie pizza), czyli nie używają smyczka, tylko szarpią struny palcem. Posłuchaj i zagraj pizzicato na swoim instrumencie.

 Camille Saint-Saëns (czytaj: kamil sę sans), *Słoń* z cyklu *Karnawał zwierząt*. Jak myślisz, dlaczego kompozytor wybrał właśnie ten instrument, by opowiedzieć o słońiu?

Powstanie warszawskie

Druga wojna światowa trwała ponad pięć lat. Przez ten czas Polacy wielokrotnie chwyтали za broń i próbowali odzyskać wolność. 1 sierpnia 1944 roku bohaterską walkę o wyzwolenie swojego miasta podjęli Warszawiacy. Walczyli do 2 października, potem, niestety, musieli poddać miasto. Niemieccy żołnierze doszczętnie zburzyli Warszawę – pozostały z niej niemal same gruzy.

Warszawscy powstańcy byli często bardzo młodymi ludźmi, niewiele starszymi od ciebie. Pod ostrzałem wroga potrafili zachować nadzieję i optymizm. Świadczą o tym najlepiej piosenki, które śpiewali w tym właśnie okresie.

Powstańcy warszawscy z kompanii „Koszta” na ulicy Sienkiewicza, róg Marszałkowskiej

Powstaniec z chłopcem ubranym w mundur na ulicy warszawskiego Śródmieścia

- 24.** Zaśpiewajcie pieśń *Pałacyk Michła* z delikatnym akompaniamentem instrumentów perkusyjnych. Tamburyn zagra rytm nut zaznaczonych na pomarańczowo, a talerze w miejscach piktogramów.

Różyczka Goździewska, która pomagała w jednym ze szpitali powstańczych

- 25.** Czy znasz inne piosenki związane z powstaniem warszawskim?

Pałacyk Michła

melodia pieśni przedwojennej *Nie damy Popradowej fali*, słowa: **Józef Szczepański**

Tekst pieśni zgodny z rękopisem autora, zachowanym w archiwum jego matki.

Tempo marsza

Pa - ła - cyk Mi - chła, Ży - nia, Wo - la, bro - nią jej chło - pcy od „Pa - ra - so - la”, choć na „ty - gry - sy” ma - ją vi - sy, to war - sza - wia - cy, sa - me ur - wi - sy. Hej!

Czu - waj wi - ra i wy - tę - żaj słuch, pręż swój mło - dy duch, pra - cu - jąc za dwóch!

Czu - waj wi - ra i wy - tę - żaj słuch, pręż swój mło - dy duch jak stal!

Rytm zaznaczony kolorem zagraj na tamburynie.

1. Pałacyk Michła, Żytnia, Wola,
bronią jej chłopcy od „Parasola”,
choć na „tygrysy”¹ mają visy²,
to warszawiacy, same urwisy. Hej!

Ref. Czuwaj wiara i wyteżaj słuch,
pręż swój młody duch, pracując za dwóch!
Czuwaj wiara i wyteżaj słuch,
pręż swój młody duch jak stal!

2. Każdy chłopaczek chce być ranny,
sanitariuszki – śliczne są panny,
więc gdy cię kulka trafi jaka,
poprosisz pannę – da ci buziaka. Hej!

Ref. Czuwaj wiara...

3. Wiara się bije, wiara śpiewa,
Niemcy się zloszczą, krew ich zalewa,
różnych sposobów się imają,
co chwila „szafę”³ nam przesuwają. Hej!

Ref. Czuwaj wiara...

4. Lecz na nic „szafa” i granaty,
za każdym razem dostają baty
i wkrótce przyjdzie taka chwila,
że zwyciężymy – i do cywila. Hej!

Ref. Czuwaj wiara...

¹ „Tygrysy” – niemieckie czołgi.

² Visy – polskie pistolety wojskowe.

³ „Szafa” – tak powstańcy nazywali niemiecką wyrzutnię pocisków.

Być może kiedyś weźmiecie udział w wydarzeniu z muzyką na żywo. Poniżej znajdziecie kilka wskazówek, które pomogą wam lepiej przygotować się do takiego muzycznego spotkania.

Muzyka na żywo

ETAP 1

Wybór wydarzenia muzycznego

Wspólnie z nauczycielem zdecydujcie, w jakim wydarzeniu z muzyką na żywo weźmie udział wasza klasa. Może to być dowolna forma spotkania z muzyką, na przykład:

- ▶ koncert;
- ▶ audycja muzyczna;
- ▶ spektakl muzyczny;
- ▶ próba otwarta dla publiczności.

Przed wydarzeniem dowiedzcie się, gdzie się ono odbędzie, kto wystąpi i jaki rodzaj muzyki usłyszycie.

ETAP 2

Przygotowanie

Zanim weźmiecie udział w wybranym wydarzeniu, porozmawiajcie w grupach i zastanówcie się:

- ▶ Jak należy się zachowywać przed występem, w jego trakcie i po nim?
- ▶ Czego najbardziej jesteście ciekawi – brzmienia instrumentów, głosów, ruchu scenicznego, zachowania wykonawców?

Na zakończenie rozmowy każda grupa przedstawi swoje przemyślenia całej klasie.

ETAP 3

Spotkanie z muzyką na żywo

Podczas występu:

- ▶ Wsłuchajcie się w muzykę i zwróćcie uwagę na to, co dzieje się na scenie.
- ▶ Obserwujcie wykonawców – ich gesty, mimikę, sposób poruszania się.
- ▶ Zastanówcie się, jakie instrumenty i głosy słyszycie.
- ▶ Spróbujcie nazwać emocje, które czujecie.
- ▶ Zwróćcie uwagę na reakcje publiczności.

ETAP 4

Podsumowanie i rozmowa w klasie

Po powrocie do szkoły porozmawiajcie o swoich wrażeniach. Spróbujcie odpowiedzieć na pytania:

- ▶ Co najbardziej zapadło wam w pamięć?
- ▶ Jakie emocje wywołała w was muzyka?
- ▶ Jakie emocje mogły towarzyszyć wykonawcom?
- ▶ Czym różni się słuchanie muzyki na żywo od słuchania nagrań?

Każdy uczeń wykona krótką notatkę lub rysunek na temat:

„Muzyka na żywo kojarzy mi się z...”

Jesienne nastroje

Na lekcjach:

- ▶ spróbujecie wyrażać głosem różne nastroje;
- ▶ zaśpiewacie hymn państwowy oraz kilka innych utworów;
- ▶ zagrać i zaśpiewać gamę;
- ▶ spróbujecie razem przyrządzić „sałatkę rytmiczną”, a nawet skomponować jesienny utwór;
- ▶ poznacie tajemnice fortepianu.

Swój nastrój możemy przekazać w rozmaity sposób – mimiką, gestem, głosem, rysunkiem, muzyką. Gdy obserwujemy czyjś wyraz twarzy, z łatwością rozpoznajemy, w jakim nastroju jest ta osoba.

1. Powiedz, czy podpisy pasują do rysunków.

2. Wypowiedz poniższe zdania, zmieniając ton głosu, czyli wyrażając różne nastroje.

Każdego ranka mijam tę samą osobę.

Ten uczeń siedzi naprzeciwko mnie.

- Fryderyk Chopin (czytaj: szopen), *Preludium e-moll* op. 28 nr 4. Wyobraź sobie jesienną pogodę, o której „opowiada” muzyka. Która z ilustracji na kolejnej stronie lepiej oddaje nastrój utworu?

▲ Stanisław Kamocki, *Dworek jesienią*

▲ Józef Chełmoński, *Żurawie*

3. Przeczytaj poniższy fragment wiersza Małgorzaty Strzałkowskiej, wyrażając różne emocje: radość lub smutek, tęsknotę lub strach.

Zielony, żółty, rudy, brązowy –
jesień uderza mi do głowy!
Z radością witam jesienne chłody
i rynny pełne spienionej wody!
Z radością witam jesienne pluchy,
jesienne wichry i zawieruchy!

Nareszcie jesień! Nareszcie słońca!
Strumienie deszczu i góry błota,
długie wieczory, kasztany, chmury,
żołędzie, liście, mgły i kaptury!

4. Przeczytaj fragment wiersza szybko i wolno, wysokim i niskim głosem, cicho i głośno.

Wiesz już, że w muzyce występują różne kontrasty – tempa, nastroju, wysokości dźwięków. Czasem może pojawić się też kontrast głośno-cicho. W muzyce głośno oznacza się słowem **forte**, a cicho – słowem **piano**.

f – forte

p – piano

5. Poszukaj w nutach różnych piosenek oznaczeń forte i piano.

To już jesień

Półnuta

piosenka rumuńska, słowa polskie: **Piotr Smoczyński**

Spokojnie

1. Za o - kna - mi wie - je wiatr, sza - re chmu - ry ni - sko gna.
Z drzew o - sta - tni li - stek spadł, pa - chnie de - szczem ca - ły świat.

Od - le - cia - ły wszy - stkie pta - ki za sie - dem wiel - kich mórz,

po - cho - wa - ły się śli - ma - ki, to je - sień już.

1. Za oknami wieje wiatr,
szare chmury nisko gna.
Z drzew ostatni listek spadł,
pachnie deszczem cały świat.

Ref. Odleciały wszystkie ptaki
za siedem wielkich mórz,
pochowały się ślimaki,
to jesień już.

2. Nad polami siwa mgła
otuliła ziemi szmat,
już pajęczą pocztę wiatr
hen daleko poniósł w świat.

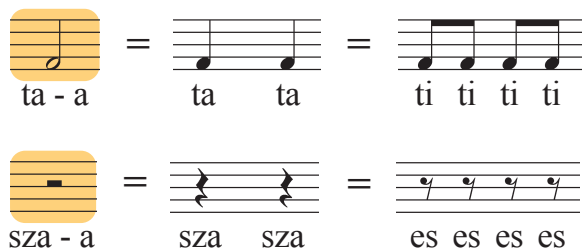
Ref. Odleciały wszystkie...

6. Wyobraź sobie, że liście to nuty piosenki. Dopasuj odpowiedni fragment melodii do obrazka:

To są **pólnuta** i **pauza półnutowa**.

7. Wykonaj głosem lub na instrumencie rytm z półnutą.

Zabawa muzyczna

Jesienna kompozycja dla całej klasy

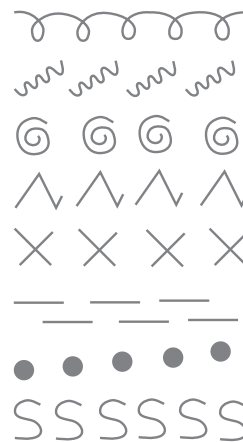
Dary jesieni niosą bogactwo ciekawych odgłosów, które mogą towarzyszyć piosence. Można też wykorzystać je do skomponowania jesiennego utworu.

Przygotujcie suche liście, drobne kamienie, kasztany, flet, dzwonki, dwa bębny i kilka pojemniczków z ryżem lub kaszą. Skomponujcie utwór z podanych odgłosów.

Odgłosy

- gnienie i pocieranie liści
- ciche glissanda na dzwoneczkach lub pianinie (fortepianie)
- kasztany poruszane w bębnie okrężnym ruchem
- potrząsanie pojemnikami z ryżem lub kaszą
- stukanie kamieniem o kamień
- jeden lub dwa flety grające pojedyncze dźwięki (g lub a)
- dzwoneczki grające dźwięki do wyboru (c, d, e, g, a)
- naśladowanie głosem innych jesiennych dźwięków, szmerów itp.

Oznaczenia

8. Skomponuj własny utwór jesienny i zapisz go dowolnymi symbolami graficznymi.

Piosenka melomana

muzyka oraz słowa: **Malina Sarnowska**

**Dźwięki gamy C-dur
Szesnastki**

1. *mf* C G7 E7/Gis a7 E7/Gis a7

1. Ćwierć - nut rząd w pierw - szym tak - cie ró - wnosto - i. Nie wiem, skąd wziął się pau - zy znak.

5 d7 F7+ d7 G7

W ryt - mie tym ka - żę za - grać pal - commo - im, po to bym mógł za - śpie - wać tak:

9 *f* F G7 C G7 C

Me - lo - ma - nem, dźwię - ków fa - nem zo - stać dzi - siaj chcę.____

13 F G7 C F/G C

Za - gram ga - mę z for - te - pia - nem w dół od c do c.____

17 C d7 G7 C C d7 G7 C

1. Ćwierćnut rząd w pierwszym takcie równo stoi.
Nie wiem, skąd wziął się pauzy znak.
W rytmie tym każę zagrać palcom moim
po to, bym mógł zaśpiewać tak:

Ref. Melomanem, dźwięków fanem
zostać dzisiaj chcę.
Zagram gamę, z fortepianem
w dół od c do c!

2. Czasem, gdy śpiewam forte, klasnę w ręce:
raz, dwa, trzy! To wesoło mi.
Nadszedł czas, by i piano mieć w piosence.
Drugi raz refren cicho brzmi:

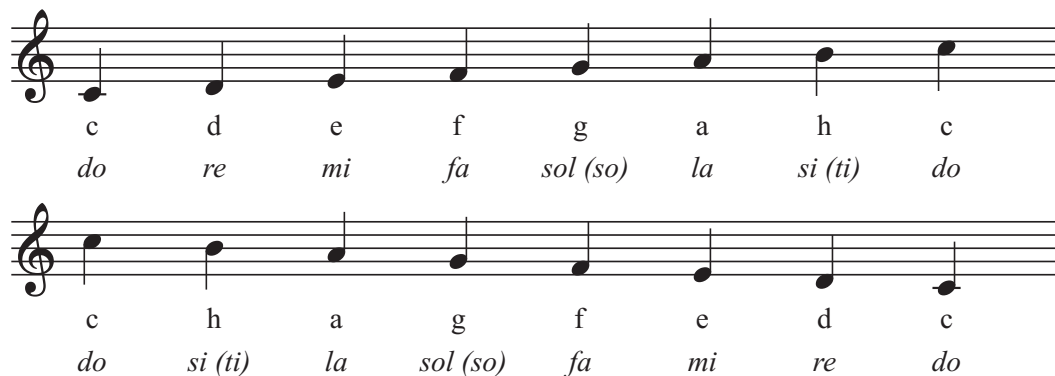
Ref. Melomanem, dźwięków fanem...

3. Znajdź mi klucz, lecz nie taki od mieszkania.
Nut się ucz, by ich nazwy znać.
Nastrój flet. Gdy wykonasz te zadania,
będziesz wnet śpiewać oraz grać.

Ref. Melomanem, dźwięków fanem...

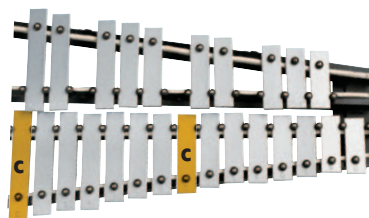

Dźwięki gamy

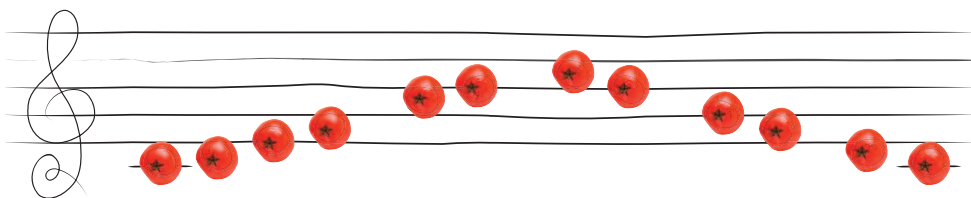

To jest **gama** C-dur. Zaśpiewaj ją.

9. Zagraj gamę C-dur w górę i w dół na dzwonkach lub klawiaturze. Zaczynj od dźwięku c z lewej strony instrumentu.

10. Wyobraź sobie, że każdy koral jarzębiny to jeden dźwięk gamy C-dur. Zaśpiewaj gamę, a tam, gdzie nie ma jarzębiny, brakujący dźwięk śpiewaj w myśli.

11. Znajdź gamę C-dur w nutach *Piosenki melomana*. Zwróć uwagę, że dźwięki gamy zostały zapisane różnymi wartościami rytmicznymi.

Szesnastki to najkrótsze wartości, o których była mowa do tej pory. Można zapisać je w różny sposób:

tiri

szesnastki

pauza
szesnastkowa
siri

Sałatka owocowa

Na jesienne chłody przyda się trochę witamin.
Zróbmy „owocową sałatkę rytmiczną”
z sokiem marchewkowo-jabłkowym.
Może w domu zrobicie sałatkę
z prawdziwych owoców
i poczęstujecie domowników?

- Przeczytaj wyrazy w podanych rytmach.

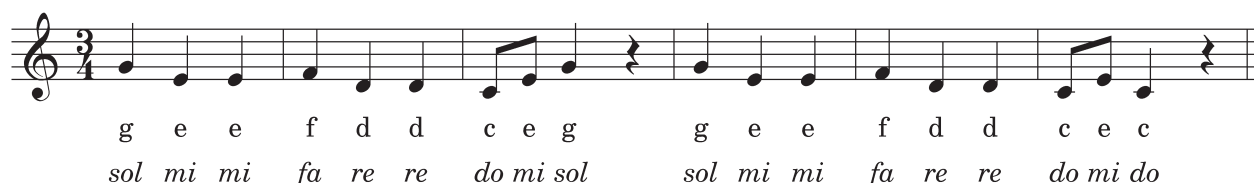
- Pamiętając, jakie wartości rytmiczne odpowiadają każdej nazwie, powiedz całość w odpowiednim rytmie.

- Zaproponujcie inne jesienne przedmioty, z których można ułożyć takie rytmy.

12. Zaśpiewajcie *Piosenkę melomana*. Pomiędzy zwrotkami zagrajcie gamę C-dur zapisanymi wartościami rytmicznymi.

13. Czy znasz tę melodię? Spróbuj ją rozpoznać z zapisu nutowego.

Zostań wirtuozem

Jesienne granie

Urszula Smoczyńska

Umiarkowanie

4/4

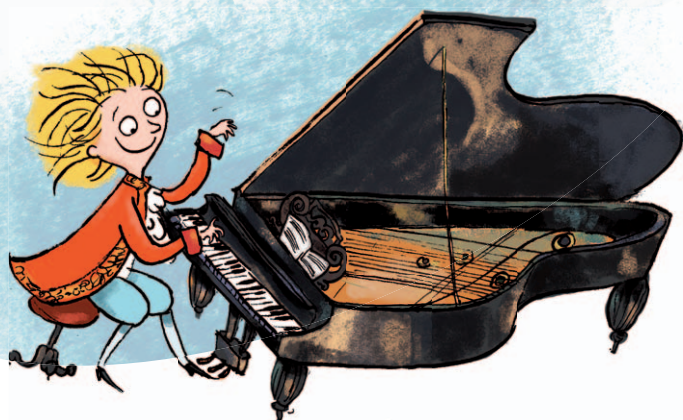
Jesień

Antonio Vivaldi

Umiarkowanie

4/4

Instrumenty – fortepian

W pierwszym rozdziale mówiliśmy o dwóch instrumentach strunowych, na których gra się smyczkiem. Także w wielu innych instrumentach są struny. Czy pamiętasz, na jakim instrumencie było wykonywane *Preludium e-moll* Fryderyka Chopina?

Fortepian

Należy do grupy instrumentów strunowych uderzanych.

podnoszona klapa, tak zwane skrzydło, umożliwia dodatkowe zwiększenie siły brzmienia instrumentu

naciśnięcie klawisza uruchamia młoteczek, który uderza w strunę

pedały pozwalają wydłużać wybrzmiewanie dźwięków, wyciszać dźwięki lub podtrzymywać tylko wybrane

Duet na czarnych klawiszach

Na czarnych klawiszach fortepianu lub pianina można grać dowolne melodie równocześnie nawet w kilka osób. Jeśli to możliwe, zagraj z koleżanką lub kolegą „duet na czarnych klawiszach”.

Znajdź c!

Klawiatura fortepianu składa się z białych i czarnych klawiszy. Zwróć uwagę na powtarzające się grupy dwóch i trzech czarnych klawiszy – pomagają one rozpoznać, gdzie znajdują się poszczególne dźwięki. Przyjrzyj się układowi klawiatury i wskaż wszystkie klawisze z dźwiękiem c.

Wolfgang Amadeus Mozart, *Bułka z masłem*. Czy domyślasz się, dlaczego utwór Mozarta nosi taką śmieszna nazwę?

Supętek muzyczny

Płynne prześlizgiwanie się po dźwiękach to:

+

+

ały = o

Spróbujcie je zagrać na białych klawiszach fortepianu.

Fortepian może być instrumentem grającym solo, tak jak w *Preludium e-moll* i *Bułce z masłem*. Czasami może też towarzyszyć innym instrumentom lub śpiewakom – mówimy wtedy o akompaniamencie.

Hymn narodowy

Godłem Polski od XIII wieku, czyli już od czasów panowania dynastii Piastów, jest biały orzeł na czerwonym tle. Biel i czerwień to także nasze barwy narodowe. Rolę polskiego hymnu odgrywały natomiast w historii różne pieśni, na przykład *Bogurodzica*.

Słowa obecnego polskiego hymnu, zwanego początkowo *Pieśnią Legionów Polskich we Włoszech*, powstały w roku 1797 we włoskim miasteczku Reggio (czytaj: redźjo) nell'Emilia. Napisał je Józef Wybicki, współorganizator legionów. Ich wodzem został generał Jan

Henryk Dąbrowski. Pieśnią tą, która później stała się hymnem narodowym, żegnano legionistów opuszczających miasteczko. Wtedy właśnie zabrzmiała po raz pierwszy, zaśpiewana do melodii nieznanego kompozytora.

Nasz hymn państwowy, znany jako *Mazurek Dąbrowskiego*, ma swoje muzeum w Będominie – miejscu urodzenia Józefa Wybickiego.

14. W jakich okolicznościach jest wykonywany hymn państwowy? Jaką postawę należy wtedy przyjąć?

15. Może spróbujecie napisać hymn klasowy – utwór, który będziecie wykonywać przy różnych ważnych okazjach i podkreślać charakter waszej klasy?

Warto wiedzieć!

Hymn to uroczysta pieśń religijna albo patriotyczna. Może głosić pochwałę Boga, oddawać cześć bohaterom, a także wspominać ważne wydarzenia z historii narodu – jak nasz hymn państwowy.

Jan Gładysz, Wjazd generała Jana Henryka Dąbrowskiego do Poznania w listopadzie 1807 roku

Fragment rękopisu
*Pieśni Legionów Polskich
we Włoszech*

...nie ma ta,
kiedy my umy.
w nam obca moc wdarła,
rabla odbijemy.
masse masse Debrski
do polski ziemi włoski
za twoim przewodem
stać czołami do Prus
urwać się przez morze
dla ojczyzny ratowania
...robie

Mazurek Dąbrowskiego

autor muzyki nieznany, słowa: Józef Wybicki

Tempo mazurka

1. Je - szcze Pol - ska nie zgi - nę - ła, kie - dy my ży - je - my.

Co nam o - bca prze - moc wzię - ła, sza - blą o - dbie - rze - my.

Marsz, marsz Dą - bro - wski, z zie - mi wło - skiej do Pol - ski!

Za two - im prze - wo - dem złą - czym się z na - ro - dem.

1. Jeszcze Polska nie zginęła,
kiedy my żyjemy.
Co nam obca przemoc wzięła,
szablą odbierzemy.

Ref. Marsz, marsz Dąbrowski,
z ziemi włoskiej do Polski!
Za twoim przewodem
złączym się z narodem. } bis

2. Przejdziem Wisłę, przejdziem Wartę,
będziem Polakami.
Dał nam przykład Bonaparte,
jak zwyciężać mamy.

Ref. Marsz, marsz Dąbrowski...

3. Jak Czarniecki do Poznania,
po szwedzkim zaborze,
dla ojczyzny ratowania
wrócim się przez morze.

Ref. Marsz, marsz Dąbrowski...

4. Już tam ojciec do swej Basi
mówi zapłakany –
Słuchaj jeno, pono nasi
biją w tarabany¹.

Ref. Marsz, marsz Dąbrowski...

¹ **Tarabany** – podłużne bębny używane dawniej w wojsku.

Na długie wieczory

Na lekcjach:

- ▶ zaśpiewacie kilka piosenek; jedną przygotujecie na obchody Narodowego Święta Niepodległości;
- ▶ zagrać na instrumentach, również na zbudowanym przez siebie;
- ▶ dowiecie się, jak przygotować akompaniament ostinatowy;
- ▶ zaimprovizujecie rytmy przy piosence;
- ▶ zgromadzicie wiele muzycznych pomysłów na wspólne spędzanie czasu z rodziną.

1. Poszukaj w swojej kuchni różnych przedmiotów, które mogą stać się instrumentami, na przykład łyżek, widelców, pokrywek czy metalowych kubków. Przynieś je na lekcję. Może odkryjesz też stare, ciekawie brzmiące skarby, których dawno nikt nie używał?
2. Posłuchaj piosenki *Kołysanka kuchenna* i opowiedz o jej nastroju.
3. Zwróć uwagę na rytm, który powtarza się prawie przez całą piosenkę. Spróbuj delikatnie wystukiwać go podczas słuchania. Zastanów się i powiedz, dlaczego kompozytor zastosował takie rozwiązanie.

Kołysanka kuchenna

muzyka: **Adam Markiewicz**, słowa: **Wanda Chotomska**

Umiarkowanie

p

5 1. Czaj - nik zas - nął na ku - chni pod po - kryw - ką bla -
9 sza - ną, szklan - ki śpią na sto - ją - co, bo się żad - na nie
13 kła - dzie, spo - dek u - mył się grze - cznie i po - wie - dzał do -
18 bra - noc, łyż - ki drze - mią już daw - no w szu - fla - dzie. Tyl - ko
mły - nek do ka - wy je - szcze mie - le zia - ren - ka, tyl - ko
22 *rit.* *a tempo*
26 w młyn - ku do ka - wy je - szcze nie spi pio - sen - ka. Lu - li
lu - li lu la, lu - li lu - li lu - la, lu - li
30 lu - li lu - la, lu - li la _____

1. Czajnik zasnął na kuchni pod pokrywką blaszaną,
szklanki śpią na stojąco, bo się żadna nie kładzie,
spodek umył się grzecznie i powiedział – dobranoc,
łyżki drzemią już dawno w szufladzie.

2. Już korkociąg dziś korków nie wyciągnie na spacer i lodówka swych drzwiczek nie otworzy nikomu, już stolnica i wałek zakończyły swą pracę, więc cichutko i sennie jest w domu.

Zabawa muzyczna

2/4 | | | |

3. Tarka oczka przeciera – księżyc chciałaby utrzyć, bo to właśnie już spania i księżyc jest pora, deska śni, że jest sosną i przegląda się w lustrze, w srebrnym lustrze leśnego jeziora.

A ten młynek do kawy
miele czarne ziarenka,
a w tym młynku do kawy
nie chce zasnąć piosenka.
Luli luli lula...

Ostinato

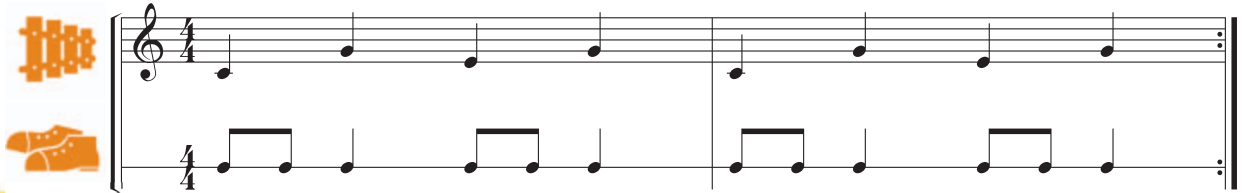
W muzyce stale powtarzające się rytmy lub melodia to **ostinato**.
Po włosku wyraz ten znaczy „uparty”, „uparciuch”.

Ostinato można przedstawić graficznie, na przykład:

4. Poszukaj w najbliższym otoczeniu powtarzających się wzorów. Może znajdziesz je na ubraniach koleżanek i kolegów, na firankach, w układzie sprzętów w klasie? Wymyśl także i narysuj własny wzór graficzny ilustrujący ostinato.

5. Spróbuj wykonać oba ostinata jednocześnie.

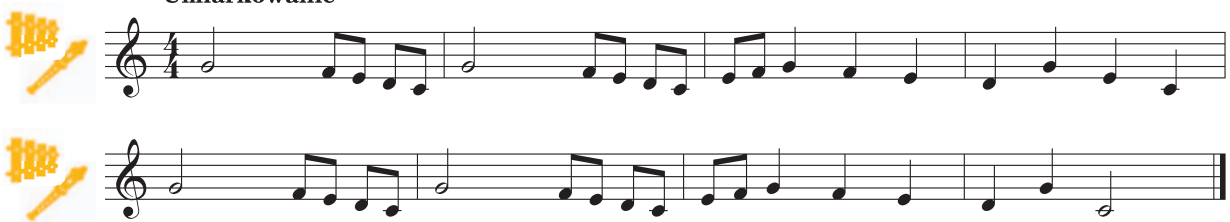

Zostań wirtuozem

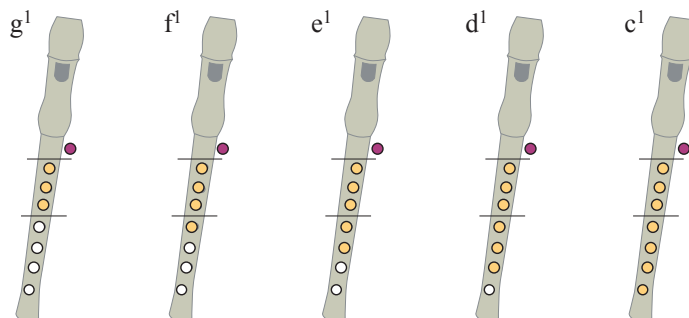
Musette¹

Umiarkowanie

Johann Sebastian Bach

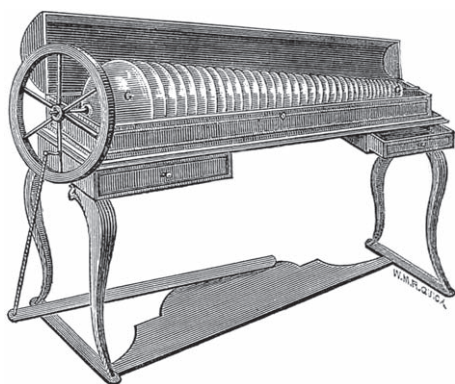

¹ **Musette** (czytaj: mizet po francusku lub musette po polsku) – dawny taniec francuski.

To ciekawe

Czy wiesz, że istnieją instrumenty, w których źródłem dźwięku są szklane naczynia? Jednym z nich jest harfa szklana. Dźwięki wydobywa się, pocierając krawędzie naczyń zwilżonym palcem; wysokość dźwięku zależy od tego, ile wody znajduje się w naczyniu. Prawie 300 lat temu Christoph Willibald Gluck (czytaj: kristof wilibald gluk), niemiecki kompozytor, wzbudził sensację koncertem na dwadzieścia sześć szklanych naczyń „strojonych” źródlaną wodą. Innym instrumentem z tej rodziny jest harmonika szklana (na ilustracji). Dźwięki powstają po uderzeniu w naczynia młoteczką lub przez pocieranie ich krawędzi zwilżonym palcem. Koncerty „szklanej muzyki” odbywają się także współcześnie, lecz są wielką rzadkością.

Zabawa muzyczna

Szklana muzyka

Przygotuj kilka szklanek wypełnionych różną ilością wody. Uderzając w nie lekko pałeczką, spróbuj ułożyć dowolną melodię. Wysokość dźwięku można zmieniać, dolewając lub odlewając wodę. Poeksperymentuj także z dźwiękami powstającymi podczas pocierania zwilżonym palcem krawędzi szklanki.

Sprawdź, jaki wpływ na wysokość dźwięku ma napełnianie szklanki różną ilością wody. Do tworzenia „szklanej muzyki” zaproś również domowników.

Nasze instrumenty

6. Czy wiecie, że pierwszym instrumentem muzycznym było... ciało człowieka? Ułóżcie wspólnie ostinato do wybranej piosenki, wykorzystując klaskanie, tupanie, klepanie rękami o uda, brzuch, klatkę piersiową.

Najstarsze instrumenty znamy dzięki wykopaliskom prowadzonym przez archeologów. Wiemy, że niektóre instrumenty tworzą z nawleczonych na sznurek zębów zwierząt, nasion, muszelek, wysuszonych skorupki owoców. Nakładano je na ręce i nogi, aby wydawały rozmaite odgłosy podczas ruchu. Czasami instrumentem był wysuszony owoc, na przykład tykwy, w którym grzechotały wysuszone ziarenka.

Popatrz na ilustrację – czy znasz te instrumenty? Czy któreś z nich są w twojej klasie?

Klawesy

Marakasy

Triangiel

Talerze i talerzyki pompejańskie

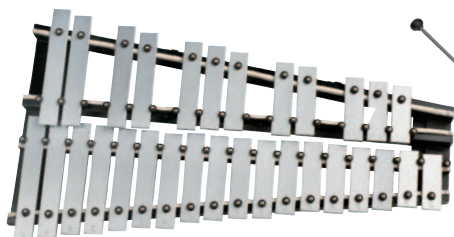
Bębenek

Terkotka

Kastaniety

Dzwonki chromatyczne

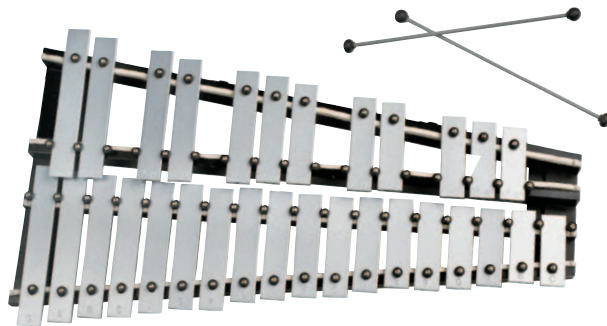
Tamburyn

Ksylofon dziecięcy

Wszystkie te instrumenty należą do wielkiej rodziny **instrumentów perkusyjnych**. Na jednych można zagrać melodię, na innych – tylko rytm. Spójrzcie na pierwsze strony podręcznika – są tam rysunki (piktogramy) instrumentów, na których gracie w klasie.

7. Sprawdźcie, jak brzmią wasze instrumenty.
8. Na dzwonkach i ksylofonach zagrajcie dowolne melodie na płytkach *d, e, g, a, c*. Możecie nawet grać swoje melodie równocześnie.
9. Wybierzcie po jednym instrumencie – w ustalonej kolejności każdy z was zagra swój rytm, który musi zmieścić się w jednym takcie na 4/4.

Doświadczenie edukacyjne

Spróbuj samodzielnie skonstruować swój instrument – instrukcje do zbudowania kilku znajdziesz poniżej i na następnej stronie.

INSTRUKCJA 1

Marakasy

Potrzebne materiały: dwa jednakowe kubki po jogurcie, drobnoziarnisty papier ścierny, klej uniwersalny (pamiętaj, że z niektórymi klejami trzeba obchodzić się bardzo ostrożnie!) lub szeroka taśma klejąca, kredki, materiał do wypełnienia (najlepiej drobna kasza).

1. Papierem ściernym delikatnie usuń napisy z kubków.
2. Ozdób kubki zaprojektowanymi przez siebie wzorami.
3. Wypełnij jeden kubek przygotowanym materiałem.
4. Sklej krawędzie kubków klejem lub taśmą klejącą.

INSTRUKCJA 2

Leśny diabeł

Potrzebne materiały: kubek po jogurcie, żyłka, koralik lub mały guzik, drewniany uchwyt (patyk długości 10–15 cm), kalafonia lub odrobina mąki ziemniaczanej.

1. W środku denka kubka wywierć grubą igłą otwór, przeciągnij żyłkę z nawleczonym na końcu koralikiem lub guzikiem, aż poczujesz opór (koralik lub guzik powinien znajdować się wewnątrz kubka).
2. Na jednym końcu patyka wyłóżb dookoła cienki rowek i nałóż nań pętelkę zrobioną na końcu żyłki. Rowek potrzyj kalafonią lub odrobiną mąki ziemniaczanej.
3. Aby instrument wydał dźwięk, jedną ręką trzymaj kubek, lekko naprężając żyłkę, drugą – obracaj patyk raz w jedną, raz w drugą stronę, pilnując, aby żyłka nie wypadła z rowka.

INSTRUKCJA 3

Bębenek

Potrzebne materiały: tekturowa tuleja (rura) lub plastikowy pojemnik z odciętym dnem, balon, sznurek.

1. Wytnij z balonu jak największe koło.
2. Naciągnij je mocno na jeden z otworów rury – w powstałą powierzchnię będziesz uderzać pałeczką lub ręką.
3. Kilkakrotnie owiń sznurkiem brzegi naciągniętego balonu, aby ta część instrumentu nie zsuwała się z otworu rury.

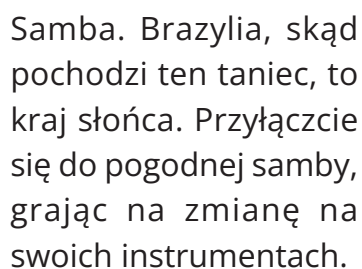

INSTRUKCJA 4

Klawesy

Potrzebne materiały: dwa równe drewniane kijki, na przykład długości 25 cm, papier ścierny. Końce kijków zetrzyj papierem ściernym, aby nie pozostawić drzazg.

W starożytnym Egipcie grano na instrumentach podobnych do dzisiejszych klawesów! Na płaskorzeźbach i malowidłach sprzed ponad pięciu tysięcy lat można zobaczyć ludzi, którzy pracują i bawią się w rytm uderzeń kijów trzymanyh w rękach.

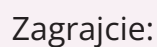

Echo rytmiczne

Jedna osoba gra krótki rytm na dowolnym instrumencie, a pozostali powtarzają ten rytm.

Rytmiczny przekładaniec

Wykonajcie na różne sposoby zapisany poniżej rytm:

- ▶ razem cały rytm;
- ▶ najpierw *piano*, a potem *forte*;
- ▶ w dwóch grupach: na zmianę po jednym takcie;
- ▶ zmieniając dowolnie kolejność taktów.

Cała nuta
Pauza całonutowa

muzyka: **Stanisław Marciniak**, słowa: **Ewa Zawistowska**

Wesoło

1. Mam ro - dzi - nę, co u - par - cie chce

do gier ró - żnych zmu - sić mnie.

Sa - mi nie - u - stan - nie gra - ją i...

u - wie - lbia - ją wszy - stkie zna - ne gry.

Ja też gram, a - le i - na - czej gram,

bo ja wła - sny mam tam - tam,

na tam - ta - mie, na tam - ta - mie tak so - bie gram.

2. Mam ro - dzi - nę, co u - par - cie chce

do gier ró - żnych zmu - sić mnie.

Sa - mi nie - u - stan - nie gra - ją i...

u - wie - lbia - ją wszy - stkie zna - ne gry.

Ja też gram, a - le i - na - czej gram,

bo ja wła - sny mam tam - tam,

na tam - ta - mie, na tam - ta - mie tak so - bie gram.

1. Mam rodzinę, co uparcie chce
do gier różnych zmusić mnie.
Sami nieustannie grają i...
uwielbiają wszystkie znane gry.

Ref. Ja też gram, ale inaczej gram,
bo ja własny mam tam-tam,
na tam-tamie, na tam-tamie
tak sobie gram.

2. Grają w łapki, grają w klasy dwie,
ciuciubabka łapie mnie.
Gdy w zbijaka kiedyś grali, to...
zbili w drzwiach werandy całe szkło.

Ref. Ja też gram...

3. Moja babcia co dzień w bierki gra,
moja siostra w ognie dwa.
Tata w brydża, a w tenisa brat,
grają tak od bardzo wielu lat.

Ref. Ja też gram...

To jest **cała nuta**

o
ta - a - a - a

i **pauza całonutowa**

—
sza - a - a - a

10. Sprawdź, ile znanych ci wartości rytmicznych może się zmieścić w jednym takcie. Czy wiesz, dlaczego w jednym takcie jest ich więcej, a w innym mniej?

Four musical staves in 4/4 time illustrating different rhythmic patterns:

- Staff 1: A whole note (o) labeled "raz" followed by a whole rest (—) labeled "dwa", "trzy", "cztery".
- Staff 2: A half note (o) labeled "raz" followed by a half rest (—) labeled "dwa", "trzy", "cztery".
- Staff 3: Four quarter notes (o) labeled "raz", "dwa", "trzy", "cztery".
- Staff 4: A sequence of eighth notes (o) labeled "raz i", "dwa i", "trzy i", "cztery i".

11. Wyrecytujcie tekst przysłowia w trzech grupach jednocześnie:

Pogodnie, z nutką zadumy

I głos Liść na drze - wie mo - cno, mo - cno trzy - ma,

II głos nie tak prę - dko przyj - dzie zi - ma.

III głos Liść trzy - ma, nie przyj - dzie zi - ma.

12. W nutach piosenki *Mam tam-tam* znajdź rytm zapisany ↓. Wykonajcie go wspólnie na wybranych instrumentach perkusyjnych. Soliści mogą zagrać improwizowane rytmy po każdym wersie piosenki.

Zostań wirtuozem

Ta japońska piosenka opowiada o różnych bębnach. Zaśpiewaj piosenkę, uderzając w bęben przy każdym „ton” i „TON”. Śpiewając drugi raz, przy słowie „ton” graj *piano*, a przy „TON” – *forte*.

Ookina daiko

First system:

Oo - ki - na dai - ko TON TON, chii - sa - na dai - ko ton ton ton.

Second system (starting with a 9-measure rest for the vocal line):

Oo - ki - na dai - ko, chii - sa - na dai - ko. TON TON, ton ton ton.

Ookina daiko TON TON, chiisana (czytaj: czisana) daiko ton ton ton.

Ookina daiko, chiisana daiko. TON TON, ton ton ton.

Zachęcamy cię do zabawy z japońską piosenką również w domu. Możesz wykorzystać samodzielnie zrobione bębny, a także kartonowe pudła, wiadra itp.

Narodowe Święto Niepodległości

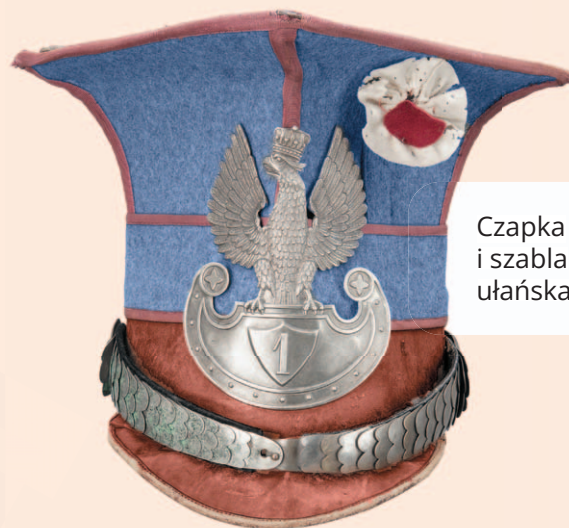
11 listopada obchodzimy Narodowe Święto Niepodległości. Tego właśnie dnia w 1918 roku Józef Piłsudski objął dowództwo nad odradzającym się polskim wojskiem. Pozostający pod zaborami kraj czekał na to 123 lata. Polacy walczyli o odzyskanie niepodległości w powstaniach zbrojnych. Ich tęsknota za wolnością wyrażała się również w twórczości literackiej, malarskiej i muzycznej.

Utwór *Przybyli ułani pod okienko* nosi także tytuł *Pieśń czwartego szwadronu*. Szwadron to pododdział kawalerii (wojska konnego). Melodia pieśni jest ludowa, słowa do niej powstały w 1914 roku. Od tego czasu *Przybyli ułani...* jest jedną z najpopularniejszych pieśni żołnierskich.

13. Zagrajcie akompaniament ostateczny do pieśni *Przybyli ułani pod okienko...* na szkolnych instrumentach. Wybierzcie te, które będą pasowały do tego utworu.

Wojciech Kossak, *Marszałek Józef Piłsudski na Kasztance*

Czapka i szabla ułańska

Przybyli ułani pod okienko

muzyka ludowa, słowa: **Feliks Gwiżdż**

Tempo krakowiaka

1. Przy - by - li u - ła - ni pod o - kie - nko,

przy - by - li u - ła - ni pod o - kie - nko,

pu - ka - ją, wo - ła - ją: Puść, pa - nie - nko, pu - ka - ją,

wo - ła - ją: Puść, pa - nie - nko!

1. Przybyli ułani¹ pod okienko, (bis)
pukają, wołają: Puść, panienko! (bis)
2. O Boże, a cóż to za wojacy? (bis)
Otwieraj, nie bój się, to czwartacy². (bis)
3. Przyszliśmy tu poić nasze konie. (bis)
Za nami piechoty pełne błonie³. (bis)
4. O Jezu, a dokąd Bóg prowadzi? (bis)
Warszawę odwiedzić byśmy radzi. (bis)
5. A stamtąd już droga nam gotowa (bis)
do serca polskości – do Krakowa. (bis)

Jerzy Kossak, *Przybyli ułani pod okienko*

¹ **Ułani** – żołnierze jednego z rodzajów kawalerii.

² **Czwartacy** – ułani z czwartego szwadronu.

³ **Błonie** – rozległa łąka.

W oczekiwaniu na święta

Na lekcjach:

- ▶ zaśpiewacie piosenkę o dawnej mroźnej zimie oraz pastorałkę;
- ▶ zagrać kolędy i wykonać akompaniamenty;
- ▶ posłuchacie, jak można muzyką opowiadać o pogodzie;
- ▶ stworzycie utwór muzyczny w określonej formie;
- ▶ porozmawiacie o polskich zwyczajach związanych ze świętami Bożego Narodzenia.

1. Wyobraź sobie, że znajdujesz się w miejscu, które przedstawił jeden z malarzy. Jakie zimowe odgłosy można tu „usłyszeć”? Czy znasz je z doświadczenia?

▲ Julian Fałat, *Krajobraz zimowy z Bystrej*

▲ Pieter Bruegel (czytaj: piter brechel),
Pejzaż zimowy z łyżwiarzami i pułapką na ptaki

 Leopold Mozart, *Jazda saniami*. Spróbuj wyobrazić sobie zimę, o której opowiedział dźwiękami kompozytor. Czy nastrój któregoś z pejzaży zimowych odpowiada wysłuchanemu utworowi?

Do słuchanej muzyki możecie dołączyć akompaniament wykonywany w dwóch grupach: pierwsza zagra na janczarach, naśladując dźwięk dzwoneczków zawieszonych na jadących saniach; druga zagra na klawesach, rytmicznie odtwarzając odgłos kopyt koni ciągnących sanie. Wybrany dyrygent zdecyduje, czy obie grupy zagrają jednocześnie, czy każda osobno.

Zła zima

Znaki chromatyczne
Kropka przy nucie
Łuk łącznik

muzyka: **Zygmunt Noskowski**, słowa: **Maria Konopnicka** (zobacz: s. 53)

Żywo *f* e h C7+ H a6+ H e

1. Hu! hu! ha! Hu! hu! ha! Na - sza zi - ma zła!

5 *mf* H7 e H7 e e7

Szczy - pie w no - sy, szczy - pie w u - szy, mro - żnym śnie - giem wo - czy pró - szy,

9 a e a H7 *f* e D G h

wi - chrem w po - lu gna! Na - sza zi - ma zła!

13 a7 H7 e

Na - sza zi - ma zła!

1. Hu! hu! ha! Hu! hu! ha!

Nasza zima zła!

Szczypie w nosy, szczypie w uszy,
mroźnym śniegiem w oczy prószy,
wichrem w polu gna!

Nasza zima zła!

Nasza zima zła!

2. Hu! hu! ha! Hu! hu! ha!

Nasza zima zła!

Płachta na niej długa, biała,
w rękę gałąź oszroniała,
a na plecach drwa...

Nasza zima zła!

Nasza zima zła!

3. Hu! hu! ha! Hu! hu! ha!

Nasza zima zła!

A my jej się nie boimy,
dalej śnieżkiem w plecy zimy,
niech pamiątkę ma.

Nasza zima zła!

Nasza zima zła!

Kropka z prawej strony nuty przedłuża wartość rytmiczną nuty o połowę, na przykład:

 trwa tyle, ile połączona półnuta z ćwierćnutą;

$$\text{dotted quarter note} = \text{half note} + \text{quarter note}$$

 trwa tyle, ile połączona ćwierćnuta z ósemką.

$$\text{dotted half note} = \text{quarter note} + \text{eighth note}$$

Długość dźwięku można również przedłużyć o dowolną wartość rytmiczną. Dwie nuty na tej samej wysokości połączone łukiem łącznikiem należy wykonać tak, jakby były jedną wartością rytmiczną. Nawet wtedy, gdy rozdziela je kreska taktowa, dźwięk pierwszej nuty jest przedłużony o czas trwania kolejnych.

 łuk łącznik

$$\text{beamed eighth notes} = \text{eighth note} + \text{eighth note}$$

2. Znajdź w nutach piosenki *Zła zima* wszystkie wartości z kropką oraz łuk łącznik.

3. Wypisz z nut piosenki wartości rytmiczne, które już znasz, od najkrótszej do najdłuższej.

Biogramy

Maria Konopnicka, Zygmunt Noskowski

Byli to polscy patrioci żyjący w XIX wieku w kraju podzielonym między trzy sąsiednie mocarstwa: Prusy, Rosję i Austrię. Zaborcom udało się zagrabieć polskie ziemie, ale nie zdołali zniszczyć języka polskiego i polskiej kultury. Maria Konopnicka, wybitna pisarka, dziś jest najbardziej znana ze swoich książek dla dzieci. Oczarowany jej twórczością kompozytor Zygmunt Noskowski napisał muzykę do wielu wierszy Konopnickiej, które zostały zebrane w *Śpiewniku dla dzieci*.

Formy muzyczne: AB, ABA, ABA', ABC

Otoczające nas przedmioty mają różne formy. Najbardziej wymyślne kształty istnieją w przyrodzie. Czy przyglądasz się czasem pojedynczym płatkom śniegu?

W sztuce, przede wszystkim w rzeźbie i architekturze, forma jest szczególnie ważnym elementem. Twórca pomnika czy budynku nadaje swemu dziełu jakiś kształt, w przemyślany sposób układa i łączy elementy (na przykład ściany, drzwi, okna, schody). Także w muzyce słyszymy wyraźne odcinki albo części. Mogą one być takie same, podobne lub zupełnie różne. To właśnie one decydują, jaką formę ma utwór muzyczny.

4. Wybierz rysunek, który odpowiada budowie piosenki *Zła zima*. Uzasadnij swój wybór.

5. Wykorzystaj ruch ciała lub instrumenty i zaproponuj taki sposób wykonania piosenki *Zła zima*, który podkreśli jej budowę.

Zabawa muzyczna

Kot na płocie

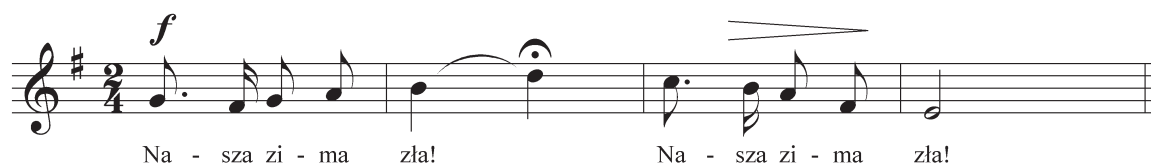
Stwórzcie własny utwór o budowie ABA.

Zaśpiewajcie piosenkę *Wlazł kotek...* – będzie to część A utworu – a następnie skomponujcie część B. Możecie naśladować głos i ruchy kota, ilustrując jego przygody.

Znaki chromatyczne

6. Zagraj tę melodię na dzwonkach chromatycznych:

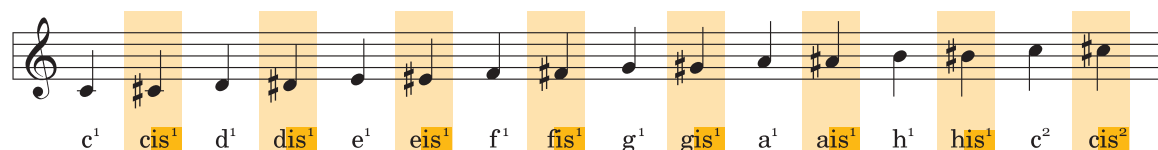
Krzyżyk podwyższa dźwięk o półton. W nazwie podwyższonego dźwięku dodajemy końcówkę -is.

Warto wiedzieć!

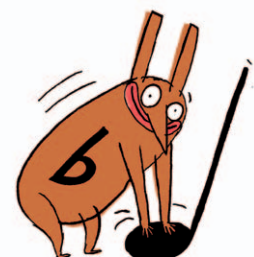
Półton to najmniejsza odległość między dwoma dźwiękami.

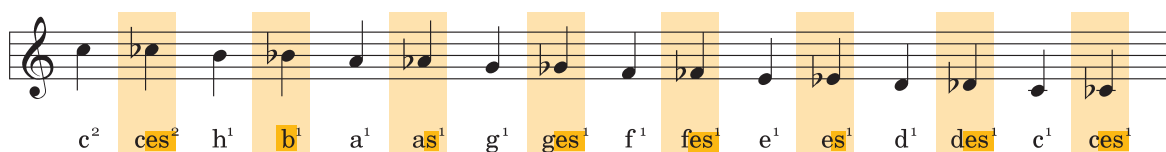
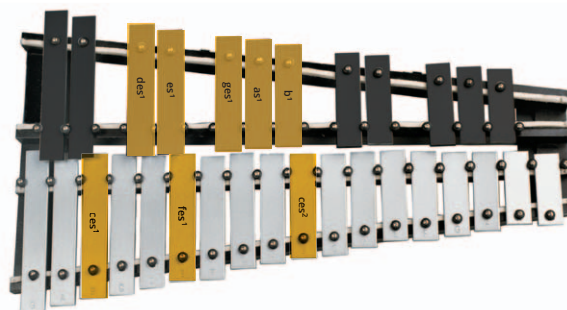
Dźwięk o półton zmienia **krzyżyk**, dźwięk z krzyżykiem zabrzmiał wyżej.

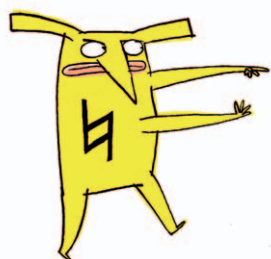
Bemol obniża dźwięk o półton. W nazwie obniżonego dźwięku najczęściej dodajemy końcówkę -es.

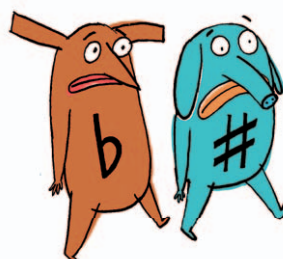
Bemol dźwięk o półton zmienia, gdy dźwięk żąda obniżenia.

 Ten znak to **kasownik**. Nazywa się tak, gdyż unieważnia, czyli kasuje, znak obowiązujący wcześniej.

Gdzie **kasownik** –
trudna rada –
bemolom,
krzyżkom biada!

Bemole, krzyżki i kasowniki to **znaki chromatyczne**.

Jeśli są umieszczone na pięciolinii przy kluczu, to obowiązują przez cały utwór (chyba że w którymś takcie zostanie wprowadzona zmiana).

Są to tak zwane znaki **przykluczowe**.

Znaki zapisane przy nucie to **znaki przygodne**. Obowiązują one tylko w jednym takcie.

Zostań wirtuozem

Kasownik

Cieszymy się i pod niebiosa...

autor nieznany

Umiarkowanie

W tych nutach kasownik jest znakiem przygodnym. Od drugiego taktu znowu obowiązuje bemol.

Boże Narodzenie

Polska nazwa kolęda jest związana ze zwyczajem dawania na Nowy Rok prezentów (które nazywano kolędą). W okresie świątecznym są również śpiewane pastorałki, czyli pieśni pasterskie. Opowiadają one o polskiej wsi, dawnych zwyczajach i obrzędach. Kiedyś, ze względu na zbyt wesołe teksty wielu kolęd i pastorałek, nie wolno było ich śpiewać w kościele. Były wykonywane w zaciszu domowym, przy ciepłym piecu i świecach, a także podczas szopek i jasełek.

To ciekawe

Na wsiach po Wigilii kolędnicy „chodzili z szopką”. Oznaczało to, że wędrowali od domu do domu i składali gospodarzom życzenia zdrowia, urodzaju i dobrobytu, śpiewali kolędy i pastorałki. Do kolędników dołączali przebierańcy – chłopcy w strojach turonia (rogatego zwierza), niedźwiedzia, kozy, osła, śmierci, diabła i innych postaci.

Kolędnicy

7. Jakie znasz pieśni o Bożym Narodzeniu? Które z nich są pastorałkami?
8. Postaraj się dowiedzieć, czy w twoim regionie przetrwał zwyczaj chodzenia z szopką.
9. Znajdź informacje o innych tradycjach związanych ze świętami Bożego Narodzenia.
10. Przygotujcie program dla kolędników, którzy powędrują od klasy do klasy ze śpiewem i życzeniami, na przykład takimi, jak te z Podhala:

Byście zdrowi rośli i mieli telo prezentów pod choinką, kielo w płocie kólicków, a po zesytach piątecek, kielo w lesie jedlicek.

Jam jest dudka

pastorałka, autor muzyki i słów nieznany

Dość szybko, wesoło

1. Jam jest du - dka Je - zu - sa mo - je - go,
bę - dę mu grał z ser - ca u - przej - me - go.
Graj, du - dka, graj Pa - nu, graj Pa - nu, graj.
Graj, du - dka, graj Pa - nu, graj Pa - nu, graj.

1. Jam jest dudka¹ Jezusa mojego,
będę mu grał z serca uprzejmego.

Ref. Graj, dudka, graj Panu, } bis
graj Panu, graj.

2. Na piszczałce i na multaneczkach¹,
na bandurce¹ oraz na skrzypeczkach.

Ref. Graj, dudka...

3. W szałamaje¹ i w klawicymbały¹,
aż Dzieciątku nóżki będą drgały.

Ref. Graj, dudka...

4. Na klarnetach i do lutni zmierzę,
w trąby, w kotły na wivat uderzę.

Ref. Graj, dudka...

¹ Dudka, multaneczki, bandurka, szałamaje, klawicymbały – dawne instrumenty muzyczne.

Śpiewaniu pastorałki może towarzyszyć akompaniament:

 – zagrają dźwięk *d* na każdą pierwszą miarę taktu całej pastorałki;

 – zagrają w każdym takcie zwrotki:

 – zagrają w refrenie:

 – potrząsać szybko instrumentem.

11. Ułóż tekst dodatkowej zwrotki do pastorałki *Jam jest dudka*, na przykład:

*Na bębenku, dzwonkach i trójkącie
tak zagramy – nikt nie będzie w kącie.*

To ciekawe

Szopki krakowskie to prawdziwe arcydzieła. Nawiązują zabytkowych budynków Krakowa, na przykład Kościoła Mariackiego, Wawelu, Barbakanu, Sukiennic. Umieszczone wewnątrz figurki – postaci biblijnych i współczesnych – przedstawiają bożonarodzeniowe scenki. Co roku w Krakowie odbywa się konkurs na najpiękniejszą szopkę.

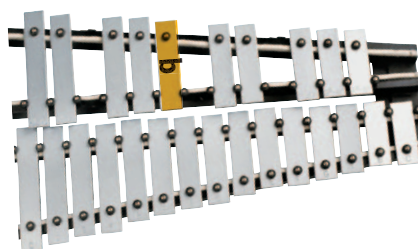
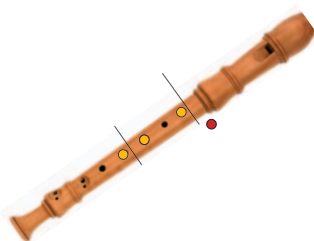

Zostań wirtuozem

Gdy śliczna Panna

autor nieznany

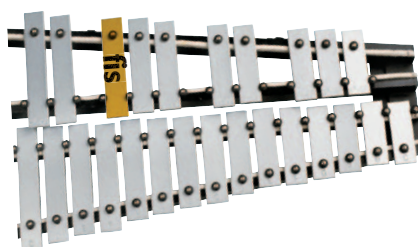
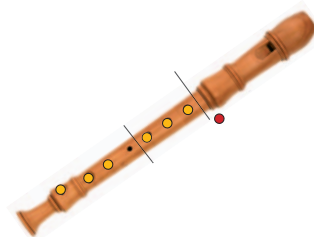
Spokojnie

Wśród nocnej ciszy

autor nieznany

Umiarkowanie

Pamiętaj o roli kropki przy nucie oraz o znakach chromatycznych i repetycji.

Polski karnawał

Na lekcjach:

- ▶ zaśpiewacie, zagraacie i zatańczycie w rytmach polskich tańców narodowych – poloneza i krakowiaka;
- ▶ z wykorzystaniem włoszczyzny ułożycie „smaczne rytmy” z synkopą;
- ▶ porozmawiacie o dawnych legendach.

Karnawał to czas zabaw, balów i maskarad. Dawniej odbywały się one na dworach szlacheckich, w domach zamożnych mieszczan oraz w wiejskich karczmach. Na wsi przy dźwiękach chłopskiej kapeli tańczono rozmaite tańce, znane w okolicy.

Artystyczne opracowania tańców ludowych znajdziemy w twórczości wielu polskich kompozytorów. Utwory te, oparte na charakterystycznych tanecznych rytmach i melodiach, są przeznaczone głównie do słuchania.

▲ Michał Stachowicz, *Taniec w karczmie*

Z czasem niektóre tańce ludowe zawędrowały z chłopskich izb na salony. Kilka zyskało popularność w całym kraju i otrzymało miano **tańców narodowych**. Są to: polonez, mazur, oberek, kujawiak i krakowiak.

Polonez

Kujawiak

Oberek

Krakowiak

Mazur

Polonez

Warto wiedzieć!

Rytm poloneza pojawia się w kolędach pochodzących sprzed około 200 lat. Niektóre na pewno znasz. Są to na przykład *Bóg się rodzi*, i *W żłobie leży*.

Chodzony, piesz, powolny, taniec wielki – to nazwy ludowych tańców, z których wywodzi się polonez. Tańce te, a właściwie uroczyste pochody w parach ze śpiewem, były dawniej częścią wesel oraz dworskiego ceremoniału. Korowód, prowadzony przez najznakomitszą parę, przechodził na przykład przed królem posuwistym, dostojnym krokiem. W ciągu następnych stuleci poloneza tańczono podczas wielu ważnych uroczystości, często na ich otwarcie.

Tempo poloneza jest **umiarkowane**, a charakter – **dostojny** i **uroczysty**. Taniec jest utrzymany w **metrum** $\frac{3}{4}$.

Zwróć uwagę na tekst pieśni *Polonez rycerski*, który doskonale podkreśla cechy tego tańca i towarzyszącą mu atmosferę.

Polonez rycerski

muzyka: **Karol Kurpiński**, słowa: **Jan Nepomucen Kamiński**

Dostojnie, uroczyście

mf F B C7 F C7

Gdy człek w ta - niec po - lski sta - nie, wąs pod - krę - ci, tu - pnie no - gą,

5 F B C7 F C7 F

piers mu ro - śnie - hej! mo - spa - nie - już jest zdro - wszy, już mu bło - go!

9 C7 F G7 C C7

Śmia - łym kro - kiem wo - lno pły - nie, jak wrze - cio - no się nie krę - ci;
Mę - stwo w ser - cu, śmia - łość w sło - wie, laur na skro - ni, kord przy bo - ku,

13 F B C7 F C7 F

w rą - czkę cmo - knie swą bo - gi - nie, i o - świa - dzy ser - ca chę - ci.
w tej po - sta - wie szli oj - co - wie, ta - ki ta - niec wart wi - do - ku.

Karol Kurpiński

Żył na przełomie XVIII i XIX wieku. Był kompozytorem, pedagogiem i dyrygentem, dyrektorem opery w Warszawie. Ten wybitny twórca komponował opery, pieśni patriotyczne i utwory instrumentalne. Fragment jednego z jego utworów jest obecnie hasłem Wojska Polskiego.

1. Podaj nazwę współcześnie odbywającego się balu, który rozpoczyna się polonezem.
2. Wybierz z tekstu pieśni *Polonez rycerski* fragment, który twoim zdaniem najlepiej opisuje sytuację na obrazie Wojciecha Kossaka.

1. Gdy człek w taniec polski stanie,
wągś podkręci, tupnie nogą,
pięś mu rośnie – hej! mospanie¹ –
już jest zdrowszy, już mu błogo!
Śmiałym krokiem wolno płynie,
jak wrzeciono się nie kręci;
w rączkę cmoknie swą boginię
i oświadczy serca chęci.
Męstwo w sercu, śmiałość w słowie,
laur² na skroni, kord³ przy boku,
w tej postawie szli ojcowie,
taki taniec wart widoku.

2. Hej! mospanie, gdy w dłoń klasnę,
wkoło damy się wywinę,
wtedy czując godność własną,
mam po temu krok i minę.
Bez urazy powiem śmiało:
Nie w smak dla mnie wasze mody.
Gdzież te ucztę, gdzież te gody?
– Nie tak dawniej to bywało... } bis

▲ Wojciech Kossak, *Polonez z „Pana Tadeusza”*

¹ **Mospanie** – dawna forma grzecznościowa; dziś powiemy po prostu „proszę pana”.

² **Laur** – czyli wieniec z liści drzewa laurowego; symbol sukcesu, zwycięstwa.

³ **Kord** – krótki miecz.

3. Wykaszcz kilka razy przedstawione poniżej rytmy. Gdy je opanujesz, spróbuj dodać do klaskania śpiew melodii.

- Posłuchaj poloneza w wykonaniu kapeli ludowej.
- Fryderyk Chopin, *Polonez A-dur* op. 40 nr 1. Posłuchaj, jak Chopin wplótł w swoją muzykę rytmy naszego narodowego tańca. Zwróć uwagę, z ilu części jest zbudowany ten utwór. Czy któraś z nich się powtarza?

4. Ustawcie się para za parą, w korowodzie i zatańczcie poloneza:

Gdy człek w taniec polski stanie... – korowód przez środek sali;

pierś mu rośnie – hej! mospanie... – korowód rozchodzi się na boki – para w prawo, para w lewo; po dojściu na tył sali pary łączą się w czwórki;

Śmiałym krokiem wolno płynie... – czwórki przez środek sali;

w rączkę cmoknie swą boginię... – rozejście kolumn – czwórki rozłączają ręce i pary rozchodzą się na boki;

Męstwo w sercu, śmiałość w słowie... – tunel;

w tej postawie... – dalszy ciąg tunelu.

Krakowiak

Krakowiak wywodzi się z okolic Krakowa. Mieszkańcy tych ziem nazywali go dawniej tańcem suwanym, mijanym, przebieganym, co wiązało się z charakterystycznymi dla niego figurami.

W krakowiaku pary tańczą jedna za drugą krokiem dosuwanym. Tancerze wykonują między innymi podskoki i przytupy.

Tempo tego tańca jest **żywe**, a muzyka – **wesoła i skoczna**. Metrum krakowiaka to $\frac{2}{4}$.

Warto wiedzieć!

Powstało wiele pieśni opartych na rytmach krakowiaka. Najbardziej znane to *Krakowiaczek jeden*, *Bartoszu, Bartoszu* i *Płynie Wisła, płynie*.

To ciekawe

Za panowania króla Zygmunta Starego Polska była rozległym i bogatym państwem. Wspaniale rozwijała się wówczas również polska kultura, w tym muzyka, której wielu twórców przebywało na królewskim dworze na Wawelu (ilustracja obok). Żona Zygmunta Starego, pochodząca z Włoch królowa Bona, zastępnęła między innymi tym, że sprowadziła do Polski różnego rodzaju warzywa. Od kraju pochodzenia królowej zaczęto nazywać je włoszczyzną.

Zabawa muzyczna

Smaczna włoszczyzna

Do zabawy będzie potrzebna włoszczyzna: kilka marchwi, selerów, porów, kalarep i pomidorów. Z czterech warzyw jedna osoba układa dowolny wzór w widocznym dla wszystkich miejscu. Pozostali mówią rytmicznie nazwy warzyw i klaszczą powstały rytm, na przykład:

Posłuchaj krakowiaka w wykonaniu kapeli ludowej.

Ludomir Różycki, *Krakowiak* z baletu *Pan Twardowski*. Wyobraź sobie krakowski Rynek wypełniony kłócącymi się zawzięcie przekupkami. Halabardnicy¹ na próżno próbują je uspokoić. Nagle gdzieś z tłumu wyłania się lajkonik i rozlegają się dźwięki wesołej melodii.

¹ **Halabardnicy** – strażnicy uzbrojeni w halabardy, czyli długie włócznie z toporami.

Krakowiacy zawadiacy

muzyka: **Tomasz Struzik**, słowa: **Stanisław Karaszewski**

Wesoło

Kra - ko - wia - cy za - wa - dia - cy, do za - ba - wy ka - żdy ru - sza,

choć nad gło - wą pió - ro pa - wie, o - gon ster - czy spod ko - ntu - sza,

cza - pka ro - ga - ty - wka za - miast ka - pe - lu - sza, w ka - żdym Kra -

ko - wia - ku jest ro - ga - ta du - sza!

1. Za - cny pan Twar - do - wski, cza - ro - dziej z Kra - ko - wa,
dia - bli sprze - dał du - szę, dłu - go się tar - go - wa!

Pan Twar - do - wski na ko - gu - cie, w je - dnym ka - pciu, w dru - gim bu - cie,

dia - bli go zła - pa - li, cy - ro - graf czy - ta - li, do pie - kła go

bra - li, na Księ - życ im u - ciek!

¹ **Kontusz** – część dawnego stroju męskiego. ² **Rogatywka** – czapka z regionu krakowskiego z czterema rogami. ³ **Cyrograf** – umowa z diabłem o duszę. ⁴ **Bona** – żona króla Zygmunta Starego.

⁵ **Krużganki** – długie korytarze z filarami. ⁶ **Arrasy** – tkane obrazy. ⁷ **Pasta** – po włosku makaron.

⁸ **Lasagne** (czytaj: lazanie) – typ włoskiego makaronu. ⁹ **Tutti frutti** – mieszanka owoców lub innych produktów do jedzenia. ¹⁰ **Confetti** – miniaturowe ścinki papieru, rozsypywane w powietrzu podczas zabaw.

46 F $\text{C}7$ 1. F 2. F D.S.

A gdy Bo - na przy - je - cha - ła, ca - ły Kra - ków zmie - nić chcia - ła!
 Zbu - duj, mę - żu, gród kra - ko - wski no - wo - cze - sny, w sty - lu wło - skim!
 Zbu - duj Wa - wel z kruż - ga - nka - mi o - zdo - bio - ny ar - ra - sa - mi,
 pię - kne wło - skie ka - mie - ni - ce,

51 $\text{C}7$ F Od początku do słowa KONIEC

a dla ku - pców, a dla ku - pców? A dla ku - pców – su - kien - ni - ce!

Ref. Krakowiacy zawadiacy,
 do zabawy każdy rusza,
 choć nad głową pióro pawie, } bis
 ogon sterczy spod kontusza¹, }
 czapka rogatywka² }
 zamiast kapelusza, } bis
 w każdym Krakowiaku }
 jest rogata dusza!

1. Zaczny Pan Twardowski,
 czarodziej z Krakowa,
 diabłu sprzedał duszę,
 długo się targował!
 Pan Twardowski na kogucie,
 w jednym kapciu, w drugim bucie,
 diabli go złapali,
 cyrograf³ czytali,
 do piekła go brali,
 na Księżyc im uciek!l
 A gdy Bona⁴ przyjechała,
 cały Kraków zmienić chciała!
 Zbuduj, mężu, gród krakowski
 nowoczesny, w stylu włoskim!
 Zbuduj Wawel z krużgankami⁵
 ozdobiony arrasami⁶,
 piękne włoskie kamienice,

a dla kupców, a dla kupców?
 A dla kupców – sukiennice!

2. A królowa Bona,
 Zygmuntowa żona,
 do naszej ojczyzny
 nawiozła włoszczyzny!
 Zajadamy od tej pory
 pomidory, kalafiori,
 zamiast polskiej rzepy
 jemy kalarepy,
 selery i pory
 jemy od tej pory!
 Jemy też na drugie danie
 pizzę, pastę⁷ i lasagne⁸,
 tutti frutti⁹ i spaghetti,
 serpentyny i confetti¹⁰,
 wstążki w gniazdku zawijane,
 nitki proste i łamane,
 pyszne włoskie makarony
 w darze od, w darze od?
 W darze od królowej Bony!

Zostań wirtuozem

Płynie Wisła, płynie

melodia ludowa

W rytmie krakowiaka

Pły - nie Wi - sła, pły - nie po pol - skiej kra - i - nie,
5 po pol - skiej kra - i - nie, a do - pó - ki pły - nie, Pol - ska nie za -
10 gi - nie! A do - pó - ki pły - nie, Pol - ska nie za - gi - nie!

Pamiętaj o roli bemola i kropki z prawej strony nuty!

8. Zatańczcie krakowiaka do melodii *Płynie Wisła, płynie*. Przy każdej zwrotce wykonajcie dwie figury. Jeśli znacie inne figury tego tańca – pokażcie je w klasie. Może sami stworzycie układ taneczny?

Ustawcie się w parach jedna za drugą na obwodzie koła i zatańczcie:

Płynie Wisła, płynie... – cwał para za parą;

a dopóki płynie... – „drobna kaszka” w parze;

Płynie Wisła, płynie... – cwał w dwóch kółkach – chłopcy w środku, dziewczyny na zewnątrz;

a dopóki płynie... – chłopiec klęka na kolano, dziewczyna podskokami go okrąża.

Krakowskie legendy

Kraków – jedno z naszych najstarszych polskich miast – ma długą i ciekawą historię. O jego najdawniejszych dziejach opowiadają podania i legendy. Zabawny tekst piosenki *Krakowiacy zawadiacy* w pierwszej zwrotce nawiązuje do legendy o Panu Twardowskim. Bohaterem innej, szeroko znanej legendy jest Smok Wawelski, który latami gnębił krakowską ludność, aż został zgładzony przez sprytnego Szewczyka Dratewkę. Ciekawa jest także historia hejnału rozbrzmiewającego z wieży krakowskiego Kościoła Mariackiego. W XIII wieku Polskę zaatakowali Tatarzy. Ich wojska zbliżały się do murów Krakowa. Najeźdźców zobaczył trębacz dyżurujący na wieży mariackiej. Zaczął grać hejnał, by ostrzec mieszkańców przed nadchodzącym niebezpieczeństwem, melodia jednak nagle się urwała – trębacza trafiła jedna z tatarskich strzał. Na pamiątkę tego zdarzenia grany dzisiaj co godzinę hejnał milknie w tym samym miejscu, w którym uciął prawie 800 lat temu.

Smok Wawelski

Kościół Mariacki

Trębacz grający hejnał mariacki

Hejnał z wieży mariackiej.

9. Postaraj się dowiedzieć, czy miejscowość lub okolica, w której mieszkasz, ma swoją legendę albo historię opowiadającą o jakimś ciekawym zdarzeniu z dalekiej przeszłości.

Spotkanie z kompozytorem

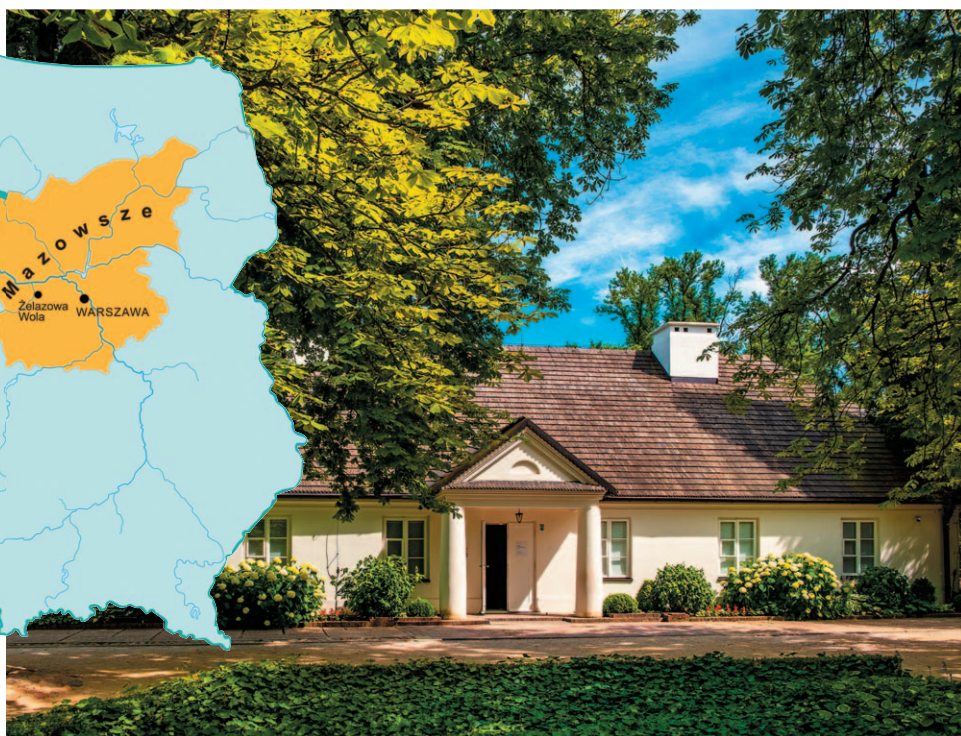
Na lekcjach:

- ▶ poznacie twórczość najwybitniejszego polskiego kompozytora – Fryderyka Chopina;
- ▶ dowiecie się, jakim był dzieckiem, młodzieńcem i jakie miejsca są z nim związane;
- ▶ zaśpiewacie jedną z jego pieśni, zagrać fragment utworu i zaimprovizujecie na fortepianie.

Ta historia zaczyna się na początku XIX wieku w środkowej Europie, na polskim Mazowszu.

Dzieciństwo

Niedaleko Warszawy leży miejscowość Żelazowa Wola. Tu pośród lip i kasztanowców stoi dom, w którym pod koniec zimy, 1 marca 1810 roku, przyszedł na świat chłopczyk. Rodzice – Tekla Justyna i Mikołaj Chopinowie – oraz ich córka Ludwika byli bardzo szczęśliwi. Synek otrzymał imię Fryderyk.

▶ Żelazowa Wola, dworek

◀ Tekla Justyna i Mikołaj Chopinowie, rodzice Fryderyka. Ojciec był Francuzem. Jako młody chłopiec pracował u polskiego hrabiego, z którym – po sprzedaży majątku we Francji – przyjechał do Polski. Tu mocno związał się z nową ojczyzną i postanowił zostać w niej na zawsze.

Wkrótce cała rodzina Chopinów przeniosła się do Warszawy, gdzie pan Mikołaj zaczął uczyć języka francuskiego i literatury w Liceum Warszawskim. Założył również pensjonat dla uczniów spoza miasta. Prócz Ludwika i Fryderyka w rodzinie pojawiły się jeszcze dwie dziewczynki: Emilka i Izabela. Mama Fryderyka zajmowała się domem oraz pomagała mężowi w prowadzeniu pensjonatu. Często śpiewała i akompaniowała wychowankom do tańca. Mały Fryderyk już wtedy interesował się muzyką. Rodzice postanowili kształcić syna muzycznie. Pierwszym nauczycielem został starszy pan – Wojciech Żywny. Pod jego okiem mały uczeń poznawał tajniki fortepianu. Robił takie postępy, że niebawem jego gra stała się atrakcją przyjeść i spotkań towarzyskich Warszawy.

1. Przypomnij, do jakiej grupy instrumentów należy fortepian.

To ciekawe

Pewnej nocy kilkuletni Fryderyk śmiertelnie przeraził domowników. Rodzice znaleźli go siedzącego w koszuli nocnej przy fortepianie. Wyglądał jak duch grający na instrumencie.

Rozmowa z fortepianem

muzyka i opracowanie: Urszula Smoczyńska, słowa: Dorota Gellner

Wesoło, nie za szybko

Czasem, gdy zły humor mam,
wtedy strasznie grubo gram.
Posłuchajcie zresztą sami:
groźnie kłapię klawiszami,
aż się trzęsą wszystkie mury, gdy
gram w dole klawiatury!

Solo I: improwizacja niskim głosem.

Ten sam solista / ta sama solistka gra
w dowolny sposób w basie.

Klawiszami z prawej strony
grywam cienko, jak deszcz dzwonię.
Hen pod słońce, pod obłoki
leci w górę dźwięk wysoki,
brzęcząc cienko, tak jak mucha.
Chcesz posłuchać? To posłuchaj!

Solo II: improwizacja wysokim głosem.

Ten sam solista / ta sama solistka gra
dowolnie w violinie.

Cicho, cicho, *piano, piano*
gram melodię rozespną,
aż niebieska nocna cisza
sen położy na klawiszach

Soliści I i II: razem mówią tekst, potem
grają dowolnie w niskim rejestrze
i wysokim rejestrze tylko na czarnych
klawiszach, wyciszając grę do *piano*.

 Fryderyk Chopin, *Polonez g-moll*. Wyobraź sobie, że ten utwór skomponował siedmioletni Frycek!

2. Przypomnij charakterystyczne cechy poloneza.

W wieku 13 lat Fryderyk rozpoczął naukę w Liceum Warszawskim. Mimo że zyskał sławę i pisały o nim gazety, pozostał zwykłym chłopcem gotowym do szkolnych wybryków.

To ciekawe

Fryderykowi trudno było powstrzymać się od psocenia nawet na swoich ulubionych wykładach z historii. „Obdarzony talentem rysownika, z właściwym sobie dowcipem tworzył karykatury malutkiego króla [Władysława] Łokietka czy wydłużonego na całą stronę Jana Długosza [średniowiecznego historyka]. Złapany kiedyś na gorącym uczynku przez polonistę i samego rektora – profesora Lindego, którego właśnie sportretował, spodziewał się awantury. Lecz ku jego zaskoczeniu pedagog oddał mu zeszyt z uwagą: «portret dobrze narysowany»”.

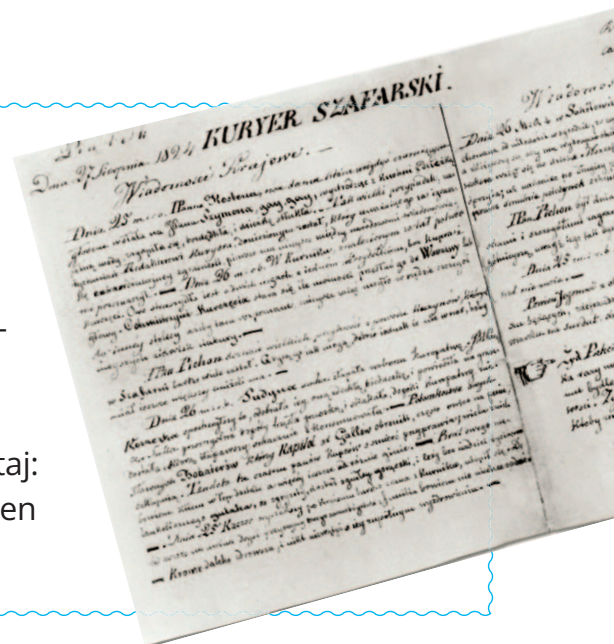
Jak każdy uczeń, Fryderyk najbardziej lubił wakacje. Kilkakrotnie spędzał je w Szafarni na Kujawach. Zdawał stamtąd relacje w listach do przyjaciela¹: „Ja się też wcale nieźle bawię, a nie tylko Ty jeździsz na koniu, bo i ja umiem na nim siedzieć. Nie pytaj, czy dobrze, ale umiem; przynajmniej tak, że koń powoli gdzie chce idzie, a ja, jak mała na niedźwiedziu, na nim ze strachem siedzę”.

Pobyty w Szafarni były dla ciekawskiego chłopaka okazją do nauki. Młody kompozytor bywał na wiejskich zabawach, zdarzało mu się nawet grać z muzykantami. Zebrane doświadczenia i usłyszane śpiewki notował i wykorzystywał później w swoich utworach.

¹ B. Smoleńska-Zielińska, *Fryderyk Chopin i jego muzyka*, NIFC i Wydawnictwo Muzyczne „Triangel”, Warszawa, Otwock 2010, s. 24 i 248..

To ciekawe

Ogromną frajdę sprawiało Fryckowi przygotowywanie kolejnych numerów „Kuriera Szafarskiego”. Była to gazetka, którą wysyłał do rodziców zamiast tradycyjnych listów. Zawierała „wiadomości krajowe” – opisy tego, co działo się w Szafarni – i „wiadomości zagraniczne”, czyli dotyczące wydarzeń spoza wioski. Swoje artykuły podpisywał pseudonimem Pichon (czytaj: piszą). Z pewnością bez trudu zgadniesz, jak powstał ten pseudonim.

Supłetek muzyczny

Przeskakując zawsze jedną literę, otrzymasz nazwy utworów, które komponował Fryderyk Chopin.

P M O A L Z O U N R E K Z I Y

Pierwsze mazurki, oparte na muzyce ludowej Mazowsza i Kujaw, Chopin komponował jako nastolatek, a rytmy i melodie tych regionów towarzyszyły mu już przez całe życie.

Fryderyk Chopin, *Mazurek E-dur* op. 6 nr 3. Zwróć uwagę na początek utworu i wyobraź sobie grającą kapelę ludową.

- ▶ Z powodu kłopotów zdrowotnych Chopin przebywał w kurorcie w Dusznikach-Zdroju. Droga, którą kompozytor chadzał do leczniczych źródeł, nazywa się dziś Aleją Chopina. Można nią dojść do dworku, w którym młody muzyk koncertował

Młodość

W wieku zaledwie 16 lat utalentowany młodzieniec rozpoczął studia w Szkole Głównej Muzyki, gdzie pod kierunkiem Józefa Elsnera uczył się kompozycji. Zaczynający profesor bardzo cenił ucznia, a raz w urzędowym sprawozdaniu pozwolił sobie nawet na taką ocenę: „szczególna zdolność, geniusz muzyczny”.

Czas studiów to nie tylko nauka, ale też spotkania z przyjaciółmi. Podczas nich studenci grali muzykę rozrywkową i recytowali poezję. Autorem wielu popularnych piosenek był młody Chopin. Przyjaciele przepisywali nuty i rozdawali je kolegom, ci zaś przekazywali je swoim znajomym... Wkrótce piosenki te śpiewała cała Warszawa!

3. Przyłącz się do wesołej kompanii i zaśpiewaj jeden z najbardziej znanych utworów Chopina – *Hulanke* – zajrzyj na następną stronę.

W nutach *Hulanki* znajduje się taki znak: 🎵. Jest to **fermata**, która oznacza dowolne przedłużenie dźwięku, akordu lub pauzy. W języku włoskim słowo *fermata* znaczy „przystanek”, „zatrzymanie”.

Dorosłe życie

Po ukończeniu studiów w 1830 roku Fryderyk Chopin postanowił kształcić się dalej u słynnych zagranicznych wirtuozów fortepianu. Rozpoczął swoją podróż po Europie.

► Teofil Kwiatkowski, *Polonez Chopina* (fragment obrazu nawiązującego do balu zorganizowanego przez Polaków mieszkających w XIX wieku Paryżu)

Hulanka

Fermata

muzyka: **Fryderyk Chopin**, słowa: **Stefan Witwicki**

Żywo
mf *cresc.* *sf*

1. Szyn - ka - re - czko, sza - fa - re - czko, bój się Bo - ga, stój!

5. Tam się śmie - jesz, a tu le - jesz miód na ka - ftan mój,

9. tam się śmie - jesz, a tu le - jesz miód na ka - ftan mój!

1. Szynkareczko¹,
szafareczko²,
bój się Boga, stój!
Tam się śmiejesz,
a tu lejesz } bis
miód na kaftan mój!

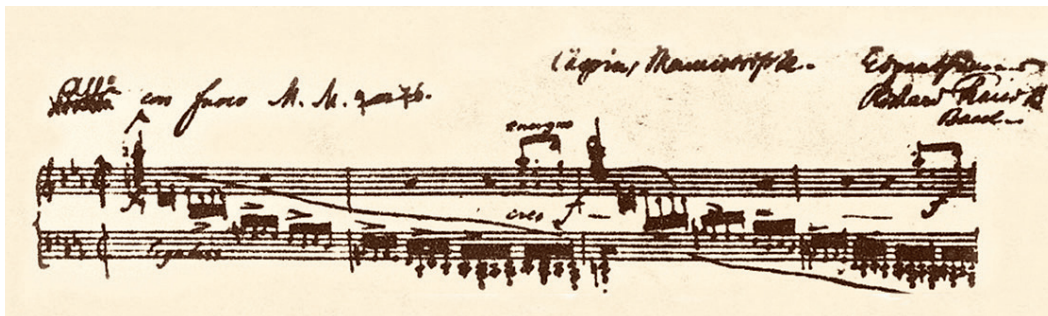
2. Cóż tam bracie
tak dumacie?
Pij no, kumie, pij!
Hola, hola!
Jeśli wola, } bis
lej nam, jeszcze lej!

3. Pij lub kijem
się pobijem...
Biegnij dziewczę
w czas:
by pogodzić,
nie zaszkodzić, } bis
oblej miodem nas!

¹ **Szynkareczka** (zdrobnienie od słowa „szynkarka”) – dziewczyna obsługująca gości w karczmie.

² **Szafareczka** (zdrobnienie od słowa „szafarka”) – osoba zarządzająca gospodarstwem domowym.

► Rękopis *Etiudy c-moll op. 10 nr 12, zwanej Rewolucyjną*

Po dwóch miesiącach od wyjazdu otrzymał z Polski wiadomość o wybuchu powstania listopadowego. Samotny na obczyźnie, Chopin bardzo przeżywał dramatyczne wydarzenia w kraju, martwił się o los swoich najbliższych. Żałował, że nie bierze udziału w walce. Za namową przyjaciół – ze względu na zły stan zdrowia – pozostał jednak za granicą. Pod wpływem wiadomości o upadku powstania skomponował etiudę *Rewolucyjną*.

 Fryderyk Chopin, *Etiuda c-moll op. 10 nr 12, zwana Rewolucyjną*. Spróbuj wyjaśnić, jaki charakter ma ten utwór. Powiedz, jakie znaczenie miał ten utwór w czasach Chopina, a jakie ma dzisiaj?

W następnych latach Chopin dotarł do Paryża – miasta otwartego dla emigrantów z Polski. Tam po upadku powstania znaleźli schronienie uczestnicy walk oraz polscy uczeni, artyści i poeci – wśród nich Adam Mickiewicz i Juliusz Słowacki.

Fryderyk Chopin świadomie wybrał los emigranta, odmówił tytułu „nadwornego pianisty [rosyjskiego] cara Mikołaja”. Nie chciał tworzyć dla zaborcy Polski. Dał dowód patriotyzmu, ale i zamknął sobie na zawsze możliwość powrotu do kraju.

W Paryżu Chopin spędził kilkanaście lat. Komponował, koncertował i działał na rzecz zniewolonej Polski. Zaprzyjaźnił się z wieloma muzykami z różnych krajów Europy. Choć coraz bardziej chorował, stworzył w tym czasie wiele utworów.

► Eugène Delacroix, (czytaj: elżen delakrła) *Fryderyk Chopin*

▲ Pomnik Chopina w Warszawie

Ten genialny wirtuoz fortepianu i kompozytor zmarł 17 października 1849 roku. Pochowano go na Cmentarzu Père-Lachaise (czytaj: per laszez) w Paryżu. W ostatniej drodze towarzyszyli mu przyjaciele, znani europejscy muzycy i malarze. Zgodnie z życzeniem kompozytora do Polski powróciło jego serce, które złożono w Kościele Świętego Krzyża w Warszawie.

Poeta Cyprian Kamil Norwid żegnał Chopina słowami:

NEKROLOG.
Rodem Warszawianin, sercem Polak, a talentem świata obywatel, Fryderyk Chopin, zeszedł z tego świata. Choroba piersiowa przyspieszyła śmierć zawczesną artysty

4. Spróbuj wyjaśnić, co tymi słowami chciał wyrazić poeta.

Wprawdzie nasz największy kompozytor żył około 200 lat temu, ale wciąż towarzyszy nam jego muzyka. W centrum Warszawy, w Łazienkach, umieszczono jego pomnik. Tutaj od wiosny do jesieni w każdą niedzielę odbywają się koncerty chopinowskie. Muzyka, którą pozostawił nam Chopin, ma licznych wielbicieli na całej kuli ziemskiej. Można ich spotkać na odbywających się w Polsce konkursach i festiwalach jego imienia.

 Fryderyk Chopin, *Polonez A-dur* op. 40 nr 1. Utwór ten przez wiele lat był sygnałem jednego z programów Polskiego Radia. Dowiedz się którego.

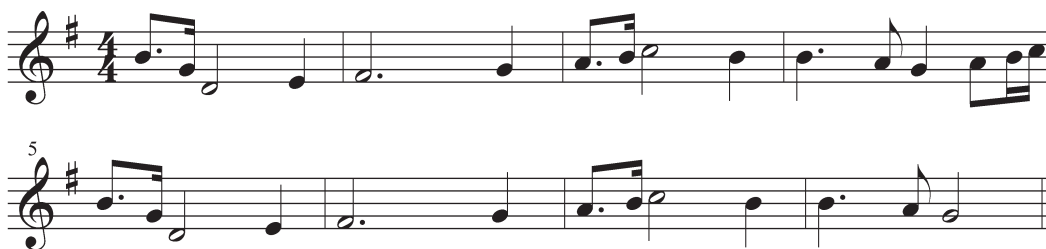
Zostań wirtuozem

Preludium Des-dur¹, zwane Deszczowym

Fryderyk Chopin

Podczas gry pamiętaj o roli krzyżyka i kropki z prawej strony nuty.

Nie za szybko

¹ Tonacja fragmentu została zmieniona na G-dur, żeby łatwiej było go zagrać na szkolnych instrumentach.

W marcu jak w garncu

Na lekcjach:

- ▶ zaśpiewacie kilka piosenek, także w podziale na głosy;
- ▶ poznacie różne muzyczne sposoby na wypędzenie zimy;
- ▶ porozmawiacie o wiosennych zwyczajach;
- ▶ zapoznacie się z rodziną instrumentów strunowych smyczkowych.

Co według ciebie sugeruje tytuł tego rozdziału?

1. Zastanów się, jakie odgłosy przyrody można usłyszeć w marcu.

2. Przeczytaj przysłowie w dwóch podanych niżej rytmach.

3. Przypomnij, jakieś inne przysłowie marcowe. Może uda ci się samodzielnie ułożyć zabawny tekst ze słowem „marzec”?

Kiedy przyjdzie wiosna?

muzyka: **Maciej Małecki**, słowa: **Elżbieta Szeptyńska**

Umiarkowanie

mp

Mi - nał lu - ty, a mróz cią - gle trzy - ma, wszy - stkim nam się znu -

dzi - ła ta zi - ma. Cie - płe bu - ty i cza - py wy - rzu - ca - my do sza - fy,

a - le wio - sny wciąż nie ma i nie ma. Cie - płe bu - ty i cza - py

wy - rzu - ca - my do sza - fy, a - le wio - sny wciąż nie ma i nie ma.

Kie - dy przyj - dzie wio - sna? Nikt nie wie. Wie - dza

ty - lko wy - smu - kłe mo - drze - wie. Za - słu - cha - ne, w bia - łą chmu - ry za - pa -

trzo - ne, wy - su - wa - ją i - gie - lki zie - lo - ne, wy - cią - ga - ją do słoń - ca ra -

mio - na, bo nad - cho - dzi już po - ra zie - lo - na, bo nad -

27 cho - dzi już po - ra zie - lo - na. 4 Coda

34 mormorando la la

- 1.** Minął luty, a mróz ciągle trzyma,
wszystkim nam się znudziła ta zima.
Ciepłe buty i czapy wyrzucamy do szafy, } bis
ale wiosny wciąż nie ma i nie ma.

Ref. Kiedy przyjdzie wiosna? Nikt nie wie.
Wiedzą tylko wysmukłe modrzewie.
Zasłuchane, w białe chmury zapatrzone,
wysuwają igielki zielone,
wyciągają do słońca ramiona,
bo nadchodzi już pora zielona. (bis)

- 2.** Wiosno, wiosno, gdzie jesteś, odpowiedz,
czy zaspiałś, czy ruszył lodowiec?
Co dzień pytam się słonka, razem ze mną biedronka } bis
i spod śniegu malutka poziomka.

Ref. Kiedy przyjdzie wiosna?...

4. Spróbuj określić nastrój i charakter piosenki.
5. Zaśpiewaj melodię zwrotki na głoskach: *uuuuuuu, oooooo, aaaaaa, iiiiiiiii, eeeeeee*, zmieniając je co dwa takty. Sprawdź, która głoska jest dla ciebie najwygodniejsza.
6. Najtrudniejszy fragment melodii znajduje się w refrenie: „...zasłuchane w białe chmury, zapatrzone, wysuwają igiełki zielone...”. Zaśpiewaj ten odcinek lekko, cicho i czysto – najpierw samą melodię na wygodnej dla ciebie głosce, potem ze słowami.

W kilku ostatnich taktach piosenki znajdziesz nowe oznaczenia.

Coda (czytaj: koda, po włosku znaczy „ogon”) to zakończenie.

Mormorando to nucenie melodii z przymkniętymi ustami.

Zabawa muzyczna

Budzenie wiosny

1. Uczniowie i uczennice siedzą z zamkniętymi oczami. Wybrana osoba „budzi śpiących”, dzwoniąc im nad głową kluczami. Kto nie usłyszy dzwonienia nad głową, daje fant.
2. Wybrana osoba wychodzi za drzwi. W tym czasie reszta klasy ustala, kto z was będzie dzwonił kluczami pod ławką. Może to być nawet kilkoro dzieci. Wszyscy chowają ręce pod ławkami, wybrana osoba wraca zza drzwi i stara się szybko odnaleźć dzwoniące klucze.
3. Wymyślcie inne zabawy z kluczami!

Idzie wiosna

Kanon

tradycyjna melodia angielska, słowa polskie: Urszula Smoczyńska

Dość żywo

Jest już wiosna,
wkoło wiosna,
szumi sosna,
szumi sosna.

Stuk stuk, stuk stuk,
dzieciół stuka, czego szuka?

Kanon oznacza regułę, prawo.

Jest to też utwór muzyczny, który wykonuje się według ściśle ustalonej reguły: drugi i kolejne głosy powtarzają (śpiewają lub grają) melodię pierwszego głosu z określonym opóźnieniem.

Piosenka *Idzie wiosna* jest kanonem. Cyframi 1, 2, 3, 4 oznaczono nad pięciolinia kolejne głosy.

Oto jak za pomocą schematu można przedstawić budowę kanonu:

1. głos: ^ ^ ^ ^ @ @ @ @ x x x x

2. głos: ^ ^ ^ ^ @ @ @ @ x x x x

3. głos: ^ ^ ^ ^ @ @ @ @ x x x x

Znasz już dwa instrumenty smyczkowe – o najwyższym i najniższym brzmieniu. Znajdź ich nazwy w zdaniach:

**Oglądaliśmy rywalizację: Bartek kontra Basia.
Nie skrzyp, Celina!**

Instrumenty – rodzina instrumentów smyczkowych

- Zoltán Kodály (czytaj: kodaj), fragment z opery *Háry János* (czytaj: janosz). Posłuchaj, jak brzmi altówka, która rozpoczyna tę część. Spróbuj rozpoznać instrument, który wyraźnie słychać na tle orkiestry po solówce altówki.
- Camille Saint-Saëns (czytaj: kamil sę-sąs), *Łabędź*. Podczas słuchania spróbuj pokazać ręką falę melodii, po której płynie łabędź. Utwór ten pochodzi z cyklu *Karnawał zwierząt*. Przypomnij sobie, który fragment tego cyklu już znasz.

Altówka (zobacz s. 128) jest trochę większa od skrzypiec i brzmi od nich nieco niżej. Natomiast **wiolonczela** jest to duży instrument smyczkowy o dużej skali dźwięków. Wiolonczelistka lub wiolonczelista siedzi w czasie gry i podtrzymuje instrument kolanami.

► Oto cała rodzina instrumentów smyczkowych. Od lewej: kontrabas, wiolonczela, altówka, skrzypce. Zastanów się, dlaczego właśnie tak została przedstawiona

Wiosenne zwyczaje

W naszej tradycji wiosna zawsze zajmowała ważne miejsce. Wierzy się, że pokonująca zimę wiosna jest symbolem zwycięstwa dobra i światła nad złem i ciemnością. Podpatrywanie budzącej się z zimowego snu przyrody wiąże się z licznymi wróżbami. Podobno ten, kto pierwszy zobaczy przylatującą jaskółkę, ma na cały rok zapewnione powodzenie. Szczęście ma przynosić ludziom także widok pierwszego bociana.

Na pewno znacie zwyczaj topienia marzanny. Na wsiach marzannę niesiono zwykle na czele orszaku, który wędrował od chaty do chaty, śpiewając i domagając się datków dla marzanny (najczęściej były to jajka i drobne pieniądze). Na Śląsku Opolskim taki orszak śpiewał piosenkę *Kłania się Marzanka*.

7. Wybierzcie kilka wiosennych piosenek i wyruszcie z nimi w muzycznym orszaku po szkolnych korytarzach! Śpiewem i grą na instrumentach ogłoście wszystkim, że wiosna już nadeszła!

Wiosenny gaik – przystrojona wstążkami i papierowymi kwiatami zielona gałąź (w ludowych obrzędach symbolizuje odradzającą się wiosną przyrodę)

Chodzenie z marzanną

Kłania się Marzanka

autor muzyki i słów nieznany (ze Śląska Opolskiego)

Umiarkowanie

The musical score is written on three staves in G major (one sharp) and 4/4 time. The melody is simple and folk-like. The lyrics are written below the notes.

Kła-nia się Ma-rza - nka pan-nie Te - re - sce. Cho-ciaż jest ze sło - my,

sto - i na de - sce. Żywiej La - to - rośl pię - knie roś,

Ma - rza - nce na ża - łość, a nam na ra - dość.

Kłania się Marzanka pannie Teresce.
Chociaż jest ze słomy, stoi na desce.
Latorośl pięknie roś,
Marzance na żalność,
a nam na radość.

Zabawa muzyczna

Wypędzanie zimy

Przygotuj trzy gliniane doniczki różnej wielkości. Do dna każdej z nich umocuj sznurek (zablokowany wewnątrz doniczki dużym guzikiem lub patyczkiem), a następnie zawieś je na mocnym kijku. Lekko uderzaj w doniczki drewnianym kijkiem. Porównaj wysokość dźwięków doniczek. Spróbuj ułożyć je w kolejności od najniższej do najwyższej brzmiącej. Może uda ci się zagrać jakąś melodię? Do zabawy nadadzą się też blaszane wiadra. Gra się na nich pałkami. Ich głośne dźwięki na pewno przegonią zimą na długo.

Na czas wiosny przypadają Święta Wielkanocne. Szczególnie ciekawy jest Wielki Tydzień, w którym na kilka dni cichną dzwony kościołów, by w sobotni wieczór znowu ogłosić zwycięstwo życia nad śmiercią. W niedzielny poranek można usłyszeć wystrzały. Najbardziej powszechny zwyczaj tych świąt to lany poniedziałek. Kiedyś starsi chłopcy i dziewczęta oblewali się nawzajem wodą, natomiast młodszy dyngowali – śpiewali i składali życzenia, za co otrzymywali podarki: jaja, ser, lub drobne pieniądze.

W dyngowaniu nie mogło zabraknąć barwnego kogutka i oczywiście piosenek.

8. Jakie zwyczaje związane z witaniem wiosny i ze Świętami Wielkanocnymi przetrwały w twoim regionie?
9. Zaśpiewajcie całą piosenkę *Kogucik* (na następnej stronie) przy akompaniamencie dzwonek grających dźwięki c i g. A może uda się wam zagrać na flecie lub dzwonkach całą melodię?

Terkotka (dawniej kołatka)
zastępuje kościelne dzwony
w Wielkim Tygodniu

Kogutek wielkanocny
(rodzaj świątecznej ozdoby)
na dawnej pocztówce

Kogucik

autor muzyki i słów nieznany

Zywo
mf

1. Wie - zie - my tu ko - gu - ci - ka, daj - cie ja - jek do ko - szy - ka!

5 Daj - cie a - by choć ze czte - ry, a do te - go ze dwa se - ry

9 dla ko - gu - ci - ka! Kukuryku!

- 1.** Wieziemy tu kogucika,
dajcie jajek do koszyka!
Dajcie aby choć ze cztery,
a do tego ze dwa sery
dla kogucika!

Ref. Kukuryku!

- 2.** Do was tutaj wstępujemy,
zdrowia, szczęścia winszujemy!
Dajcie też, co macie dodać,
co dobrego nie żałować
dla kogucika!

Ref. Kukuryku!

- 3.** Ej, zieleni się, zieleni,
młoda trawka tuż przy ziemi.
Ej, wesoło słońko świeci,
zaśpiewajcie z nami dzieci
dla kogucika!

Ref. Kukuryku!

Zabawa muzyczna

Kto jest kogutem?

Jedna osoba staje tyłem do całej klasy i nasłuchuje.
Wyznaczony uczeń „pieje” zmienionym głosem,
słuchający zaś próbuje odgadnąć, kto jest „kogutem”.

Dźwiękami malowane

Na lekcjach:

- ▶ zaśpiewacie kilka piosenek, również takich z bardzo dawnych lat;
- ▶ dowiecie się, jak za pomocą muzyki można o czymś opowiadać;
- ▶ wykorzystując instrumenty i rozmaite odgłosy, spróbujecie stworzyć ilustrację muzyczną;
- ▶ poznacie harfę – instrument strunowy szarpany;
- ▶ zapoznacie się z polską muzyką i sztuką ludową, a także z wiosennymi tradycjami.

Otoczający nas świat kryje wielkie bogactwo dźwięków, kształtów i barw. Poznajemy go dzięki zmysłom wzroku, słuchu, węchu, dotyku i smaku. Niektórzy ludzie potrafią na różne sposoby pięknie opowiadać o świecie.

Fotograf pokazuje to, co nas otacza, za pomocą fotografii.

1. Ułóżcie ilustracje muzyczne do fotografii. Wykorzystajcie własny głos, dostępne instrumenty i różne przedmioty.

Poeta opowiada o świecie wierszem

2. Przeczytajcie *Wiosenny wietrzyk* Joanny Kulmowej, wzbogacając jego treść odgłosami. Możecie wykorzystać propozycje z podręcznika lub wymyślić własne opracowanie.

Wiosenny wietrzyk

Joanna Kulmowa

Mały wietrzyk wiosenny

ledwie w drzewach zaszumi,

ledwie w krzakach zamruczy,

jeszcze gwizdać nie umie,

jeszcze się uczy.

Znalazł szczerbę w płocie – zaświstał.

Znalazł listki – zapiał na listkach.

Czasem w suchych gałęziach zatrzeszczy,

czasem nuci, gdy zagra mu deszczyk,

albo szemrze w zeszłorocznej trawie,

albo szepce tak, że milczy prawie.

Ludzie mówią wtedy: nie ma wietrzyka!

A on jest,

tylko słucha słowika.

lekkie potrząsanie marakasami

drapanie membrany bębna

ciche gwizdanie

pojedyncze granie na grzebieniu

zdecydowane dmuchnięcie na pasek
papieru (ewentualnie liść lub trawę)

umieszczony pomiędzy złożonymi dłońmi
lub wypuszczanie powietrza
z nadmuchanego balonu przez
wąski otwór

zdecydowane gniecenie gazety

nucenie na tle pojedynczych wolnych
dźwięków dzwonek

ciche, pojedyncze szepty

razem: „nie ma wietrzyka!”

granie na glinianych ptaszkach
napęcznionych wodą

Kompozytor posługuje się językiem muzyki

Wykorzystując różne środki – rytm, melodię, barwę instrumentów, tempo, dynamikę i sposób wykonania – muzyka może nie tylko wyrażać nastroj, ale też naśladować odgłosy otaczającego nas świata (zarówno przyrody, jak i cywilizacji). Może też opowiadać treści literackie, na przykład bajki. O takiej muzyce mówi się, że jest ilustracyjna.

Leopold Mozart, *Symfonia dziecięca*, część I. Na pewno bez trudu rozpoznasz, o czym opowiada utwór.

Wykonajcie akompaniament do fragmentu *Symfonii dziecięcej* na instrumentach. Mogą to być bębny, tamburyny, trójkąty, marakasy, klawesy, flety, a także ludowe gwizdki w kształcie ptaszków napełniane wodą. Orkiestrze przydałby się dyrygent włączający i wyłączający do gry różne instrumenty.

Supetek muzyczny

Znasz już jeden utwór
Leopolda Mozarta.
Jest to:

+

go = z

~~r~~

a = iami

Utwory muzyki instrumentalnej są często opatrzone tytułami, ale i bez nich słuchacz może się domyślić, o czym opowiadają.

Zostań wirtuozem

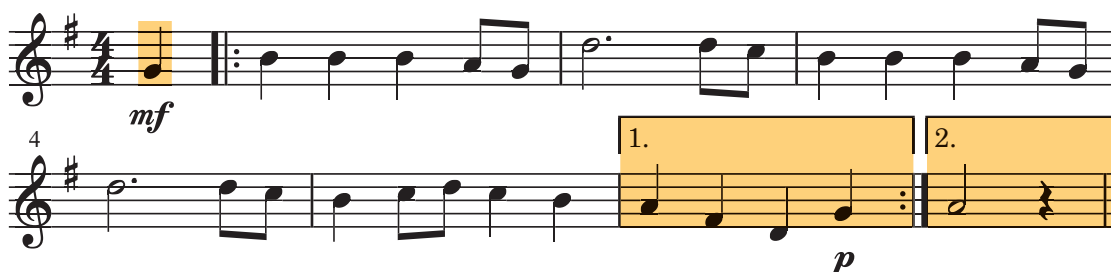
Przedtakt Volta

Wiosna (fragment z utworu *Cztery pory roku*)

Antonio Vivaldi

Przyjrzyj się pierwszemu taktowi utworu *Wiosna*. Co można o nim powiedzieć? Jest on niepełny – to tzw. **przedtakt**. Jego brakujące wartości rytmiczne odnajdziesz na końcu utworu.

Wesoło

W utworze *Wiosna* Antonia Vivaldiego zastosowano skrót zapisu nutowego - w postaci dwóch **volt** (czytaj: wolt). W muzyce volty to dwa różne zakończenia powtarzającej się melodii. Przy pierwszym wykonaniu melodii kończy się ją pierwszą voltą, natomiast przy powtórzeniu pomija się ją i gra drugą voltę.

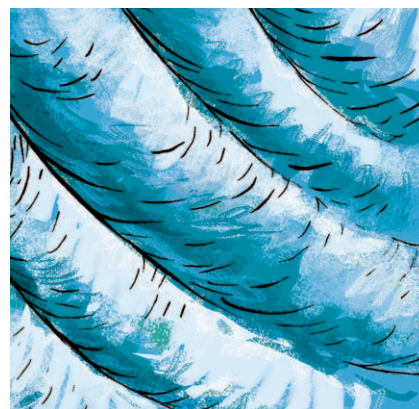
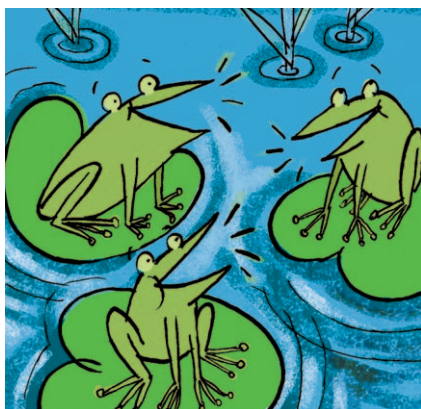

Ludwig van Beethoven (czytaj: betowen)

Był niemieckim kompozytorem (jego rodzina pochodziła z obszaru dzisiejszej Belgii). Żył na przełomie XVIII i XIX wieku w Wiedniu; był jednym z ostatnich twórców epoki klasycyzmu. Pisał sonaty (*Sonata cis-moll*, zwana *Księżycową*), koncerty fortepianowe, kwartety smyczkowe, ale sławę przyniosło mu przede wszystkim 9 symfonii (miedzy innymi *III Symfonia*, zwana *Eroica*, *V Symfonia*, zwana *Symfonią przeznaczenia*, *VI Symfonia*, zwana *Pastoralną* oraz *IX Symfonia*)

 Ludwig van Beethoven, *VI Symfonia F-dur op. 68* zwana *Pastoralną*, fragment. Jakie zjawiska przyrody kompozytor zilustrował dźwiękami? Spróbuj wyjaśnić, w jaki sposób to zrobił.

3. Zilustruj historyjki obrazkowe dowolnymi odgłosami.

W kurniku

muzyka: Witold Rudziński, słowa: Stanisław Karaszewski

Tempo polki

mf F C7 C7 F

1. Je - dna ku - ra dru - giej ku - rze po - ka - za - ła jaj - ko du - że:

5 B C7 F

Jaj - ko du - że jak ma - rze - nie, chy - ba z to - bą się za - mie - nię!

9 *gliss.* Gm7 C9/E *f* C7 F

Ko ko ko ko kod - ko dak, co za jaj - ko wiel - kie tak!

1. Jedna kura drugiej kurze
pokazała jajko duże:
Jajko duże jak marzenie,
chyba z tobą się zamienię!

Ref. Ko ko ko ko kod-ko dak,
co za jajko wielkie tak!

2. Rozgdakały się kurczęta,
kury, kwoki i pisklęta.
Kaczki, gęsi i przepiórka
poprawiały sobie piórka.

Ref. Ko ko ko ko kod-ko dak,
co za jajko wielkie tak!

3. Kogut, co na grzędzie piał,
wnet przyleciał, tak jak stał.
Takie jajko, takie duże,
trzeba order przyznać kurze.

Ref. Ko ko ko ko kod-ko dak,
jakie jajo, taki ptak!

4. Czasami kompozytor podporządkowuje melodię słowom, aby je bardziej podkreślić. Znajdź w tekście piosenki *W kurniku* fragment naśladujący odgłosy ze świata przyrody.
5. Zagrajcie na instrumentach podczas refrenu piosenki – tarki zagrają przy słowach „ko ko ko ko”, a dzwonki przy słowach „kod-ko dak” wykonają glissando od dźwięku g.
6. Spróbujcie przygotować krótką scenkę ilustrującą słowa piosenki. Dla lepszego efektu wykorzystajcie w niej rekwizyty, na przykład duże namalowane jajo lub koguci grzebień.

Instrumenty – harfa

Instrumenty strunowe tworzą bardzo liczną grupę. Wiesz już, że na niektórych z nich można grać smyczkiem. Aby wydobyć dźwięk z innych, trzeba w strunę uderzyć. Jak pamiętasz, takim instrumentem jest fortepian.

Istnieją też instrumenty, w których struny pobudza się do grania szarpaniem. Najstarszą przedstawicielką tej rodziny instrumentów jest **harfa**.

◀ Starożytne harfy egipskie

To ciekawe

Jedna z legend greckich głosi, że gdy książę Amfion został władcą miasta Teby, postanowił otoczyć je murami. Nie musiał zatrudniać robotników, gdyż miał cudowną harfę! Grał na niej tak pięknie, że poruszał nawet kamienie. Zachwycone czarodziejską muzyką, same układały się w mur.

Harfa

Należy do grupy instrumentów strunowych szarpanych.

kolumna

46/47 strun

pułko
rezonansowe

7 pedałów

Claude Debussy (czytaj: kłod debisi), *Arabeska* nr 1 (w opracowaniu na harfę). Arabeska to rodzaj dekoracji w formie splecionej łodyżki rośliny. Zwróć uwagę na melodię, wijącą się jak żywe pnącze.

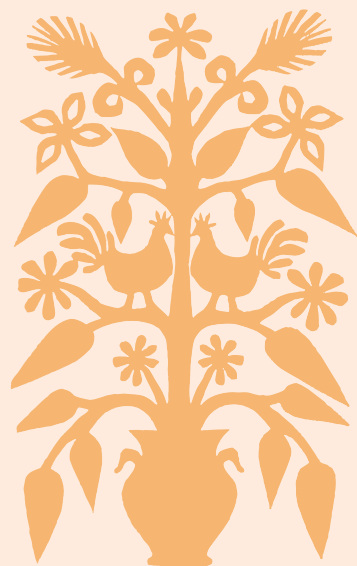
Claude Debussy

Był francuskim kompozytorem. Żył i tworzył w XIX i na początku XX wieku. Przyjaźnił się z wieloma artystami malarzami i interesował się malarstwem, co znalazło odbicie w jego muzyce. W utworach Debussy'ego mamy do czynienia z prawdziwymi „obrazami dźwiękowymi”.

Biogram

Tradycja i sztuka ludowa

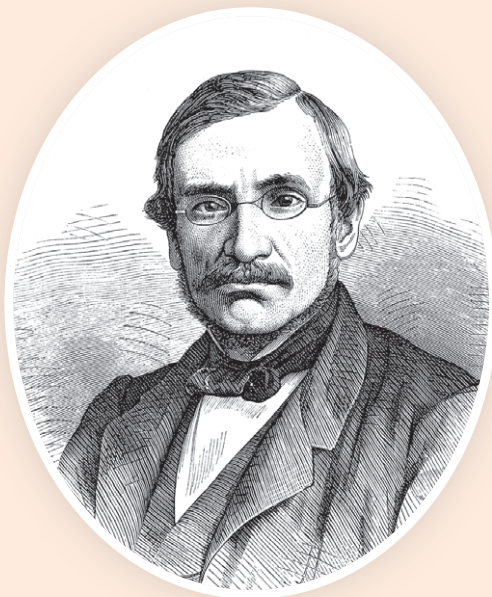
Prawdopodobnie potrafisz powiedzieć, co oznacza słowo tradycja. Tak, to przekazywanie z pokolenia na pokolenie obyczajów, wierzeń, zasad, obrzędów, pieśni, tańców i wielu elementów codziennego życia i kultury. W twoim domu też pewnie pielęgnuje się różne małe tradycje, na przykład zapalanie świeczek na torcie urodzinowym lub smażenie konfitur według przepisu babci.

1. Pomorze	10. Podlasie
2. Kaszuby	11. Dolny Śląsk
3. Warmia	12. Górny Śląsk
4. Mazury	13. Lubelszczyzna
5. Kujawy	14. Małopolska
6. Kurpie Zielone	15. Ziemia krakowska
7. Wielkopolska	16. Podhale
8. Mazowsze	
9. Kurpie Białe	

Także każdy region Polski ma swój **folklor** – zwyczaje, tradycyjne stroje, przedmioty i dzieła sztuki ludowej, z których jest dumny. Wracając z wycieczek po kraju, zwykle przywozisz do domu charakterystyczne dla regionu wyroby – ciupagę i oscypki z gór, pamiątki z muszelek i bursztynu znad morza, wycinanki z Kurpi. Sztuka ludowa regionów Polski to także ich muzyka.

Polska muzyka ludowa jest niezwykle bogata i różnorodna. Inną można usłyszeć na Podhalu, inną – na Kurpiach, a jeszcze inną – na Podlasiu. Mimo że przekazywana ustnie z pokolenia na pokolenie, zachowała się w oryginalnej formie dzięki **etnografom**, czyli zbieraczom folkloru.

▲ Oskar Kolberg, najsynniejszy polski etnograf

Kapela ludowa. Brzmienie jakich instrumentów potrafisz rozpoznać?

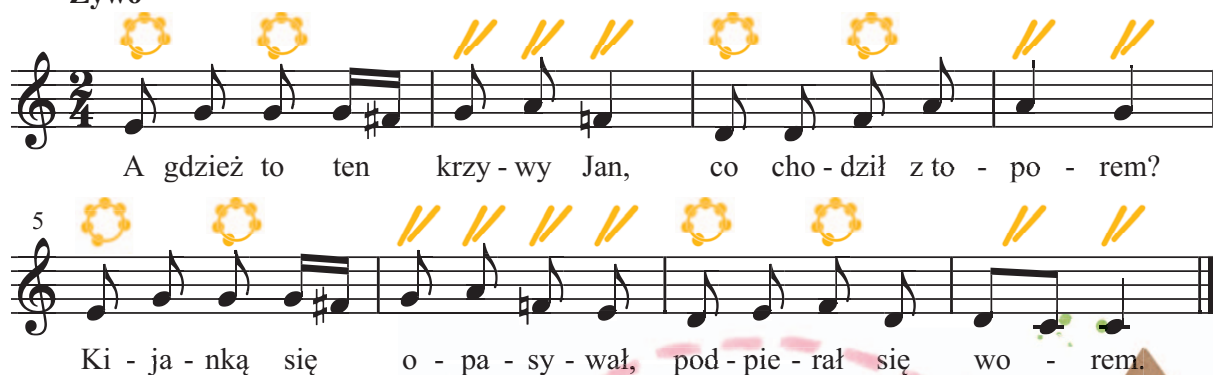
Oskar Kolberg zebrał w XIX wieku bardzo dużo pieśni, tańców i różnorodnych tekstów ludowych. Wydano je w kilkudziesięciotomowym zbiorze zatytułowanym *Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce*.

Krzywy Jan

autor muzyki i słów nieznany, ze zbiorów Oskara Kolberga

Żywo

1. A gdzie to ten krzywy Jan,
co chodził z toporem?
Kijanką¹ się opasywał,
podpierał się worem.
2. Miał on studnię za piecem,
czerpał ją przetakiem²,
ryby łowił grabiami,
wróble strzelał makiem.
3. Biegła liszka³ przez owies,
uловиła śledzia,
padła igła do morza,
zabiła niedźwiedzia.

¹ **Kijanka** – drewniana łopatką, której dawniej na wsi używano do prania bielizny.

² **Przetak** – sito z dużymi otworami.

³ **Liszka** – lisica.

7. Zagrajcie akompaniament do piosenki *Krzywy Jan* na dzwonkach, powtarzając podany wzór. Przypomnijcie nazwę takiego powtarzającego się akompaniamentu.

8. Zwróć uwagę na zabawny tekst utworu *Krzywy Jan*. Bardzo często teksty ludowych piosenek są śmieszne, rubaszne i długie.

Gęsi, gęsi

autor muzyki i słów nieznany

Umiarkowanie

Gę - si, gę - si, gę - si pa - sę, we - zme
so - bie gar - nek ka - szy. Ka - szę zjem, gar - nek
stłu - kę i prze - śmi - gnę przez cha - łu - pę!

Gęsi, gęsi, gęsi pasę,
wezmę sobie garnek kaszy.
Kaszę zjem, garnek stłukę
i prześmignę przez chałupę!

Wesoła ludowa przyśpiewka *Gęsi, gęsi* zwykle towarzyszyła skakaniu – przez sznur lub na jednej nodze. Dzieci urządzały przy niej zawody na wytrzymałość i zręczność. Wy też możecie wymyślać różne skoki i wykonywać je w tempie lub rytmie piosenki.

9. Jakie piosenki ludowe są śpiewane w regionie, w którym mieszkasz? Jeśli nie znasz żadnej, poproś kogoś starszego z rodziny lub spośród sąsiadów, żeby zaśpiewał ci najstarszą, jaką pamięta. O ile to możliwe, sprawdź w dostępnych źródłach, ile lat ma ta piosenka – jak etnograf.
10. W dostępnych źródłach wyszukaj informacje na temat osób lub instytucji, które w twojej okolicy pielęgnują i upowszechniają tradycje regionalne.

Majowe marzenia

Na lekcjach:

- ▶ przygotujecie kilka piosenek i utworów do grania, które będziecie mogli zaprezentować
- ▶ z okazji różnych majowych świąt;
- ▶ ułożycie własny utwór w formie ronda;
- ▶ dowiecie się, jakie formy muzyczne mogą nadawać swoim utworom kompozytorzy.

Na pewno lubisz te dni, kiedy nie trzeba iść do szkoły. Twój najbliższy też nie pracują i wreszcie nie mają setek ważnych spraw do załatwienia. Można odpocząć, pobawić się razem, a jeśli pogoda na to pozwala – wybrać się na spacer lub majówkę.

1. Czy wiesz, jakie święto przypada 1 maja? Jest to jedno z czterech świąt wymienionych niżej:

- ▶ Dzień Nauczyciela;
- ▶ Narodowe Święto Niepodległości;
- ▶ Święto Pracy;
- ▶ Dzień Dziadka.

Zaraz potem, 3 maja, obchodzimy polskie święto narodowe, dlatego wokół powiewają biało-czerwone flagi.

Konstytucja 3 maja

Święto obchodzone 3 maja upamiętnia wydarzenie z 1791 roku, kiedy to polski sejm uchwalił konstytucję. Był to najważniejszy dokument w państwie, który wprowadzał w Polsce nowoczesne prawa. Polska konstytucja była pierwszą konstytucją w Europie, a drugą na świecie. Było to wydarzenie ogromnej wagi, a 3 maja 1791 roku jest uważany za jeden z najważniejszych dni w historii Polski.

Jan Matejko, *Konstytucja 3 maja 1791 roku*

Jan Matejko, *Autoportret*. Matejko żył w XIX wieku. Był autorem wielu słynnych obrazów ukazujących ważne wydarzenia z historii Polski.

Witaj, majowa jutrzenko

autor muzyki nieznany, słowa: **Rajnold Suchodolski**

Przypomnij, co oznacza kropka znajdująca się obok nuty.

Uroczyście

1 *mf* C7 F B F C7 F
Wi - taj, ma - jo - wa ju - trze - nko, świec na - szej po - lskiej kra - i - nie,

5 C7 F B F C7 F
ucz - ci - my cie - bie pio - se - nka, któ - ra w ca - łej Po - lsce sły - nie.

9 C7 F B C7 F
Wi - wat Maj, Trze - ci Maj, u Po - la - ków bło - gi raj,

13 C7 F B C7 F
wi - wat Maj, Trze - ci Maj, u Po - la - ków bło - gi raj!

1. Witaj, majowa jutrzenko,
świeć naszej polskiej krainie,
uczczimy ciebie piosenką,
która w całej Polsce słynie.

Ref. Wiwat Maj, Trzeci Maj, } bis
u Polaków błogi raj!

2. Nierząd braci naszych cisnął,
gnuśność w ręku króla spała,
a wtem Trzeci Maj zabłysnął –
i nasza Polska powstała.

Ref. Wiwat Maj, piękny Maj, } bis
wiwat wielki Kołłątaj!

2. Wyklaszcz lub zagraj na instrumencie perkusyjnym rytm utworu *Witaj, majowa jutrzenko*. Tupnij nogą na każde „raz”.
3. W piosence Witaj, majowa jutrzenko są dwie zwrotki i dwa refreny. Przypomnij, czym jest refren.
4. Zwróć uwagę na refren piosenki. Zwykle tekst jest identyczny, w tym przypadku uległ zmianie.

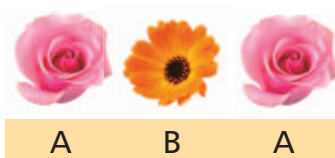
Formy muzyczne – rondo

5. Wymień przykładowe tytuły piosenek, w których pojawia się refren.

Budowę piosenki, czyli jej **formę**, można przedstawić za pomocą wzoru graficznego lub liter, na przykład AB:

W utworach muzycznych pojawiają się też inne formy, które można przedstawić w różny sposób, na przykład:

Ostatni wzór pokazuje formę o nazwie rondo. Z czym kojarzy ci się ta nazwa?

Rondo muzyczne to forma, w której **refren** (oznaczony literą A) wciąż się powtarza, czyli „w koło powraca”. Części utworu oznaczone literami B, C, D to **kuplety**. Każdy kuplet jest inny.

 Saverio Mercadante (czytaj: merkadante), *Rondo Russo* z *Koncertu fletowego e-moll*; Dymitr Kabalewski, *Galop* op. 39; Camille Saint-Saëns, *Słoń* z cyklu *Karnawał zwierząt*. Posłuchaj tych trzech utworów, określ, jaką mają formę i ułóż odpowiedni wzór.

Rondo wiosenne

Refren A

Umiarkowanie

Zaśpiewajcie wspólnie refren waszego ronda. Za chwilę czeka was praca w grupach – przygotowanie kupletów B, C, D, E. Muszą się one różnić od refrenu różnymi elementami, na przykład tempem, dynamiką, rytmem, melodią, nastrojem. Oto wasze zadania w kupletach.

Kuplet B

Na różnych instrumentach zilustrujcie królowanie wiosny.

Kuplet C

Naśladujcie brzęczenie much, pszczoł, komarów – wykorzystajcie głos, odgłosy pocieranych kartek papieru lub powietrza wypuszczanego z nadmuchanego balonu.

Kuplet D

Przygotujcie zabawną recytację przysłowia „W maju jak w raju”.

Kuplet E

Przedstawcie za pomocą pantonimy przysłowie „Chłodny maj – dobry urodzaj”.

Teraz wykonajcie całe rondo. Pamiętajcie, aby po każdym kuplocie wspólnie wykonać refren, czyli część **A**. Ta propozycja jest jedną z wielu możliwych. Jeśli chcesz, możesz wraz z koleżankami i kolegami ułożyć własne rondo. Z pewnością zabrzmie bardzo dobrze.

Rowerem na majówkę

Popatrz na rysunek i wyobraź sobie, że wybierasz się na majówkę rowerem.

Obejrzyj rondo i sprawdź, dokąd prowadzą odchodzące od niego drogi. Następnie powędruj palcem dookoła ronda i wypowiedz jednocześnie rymowankę:

**Mój rower naprzód gna,
rowerem jadę ja.**

Wędruj po rondzie krótkimi odcinkami, od drogi do drogi. Rymowankę powtórz teraz w bardzo szybkim tempie, bo odcinki są krótkie. Zatrzymaj się przy każdej drodze odchodzącej od ronda i dobierz głosem pasujące do niej odgłosy.

5. Na kolejnej stronie znajdziesz piosenkę *Na majówkę, na wędrowkę*. Zapoznaj się z nią. Podczas śpiewania zwrotek wykonuj prosty akompaniament rytmiczny, wystukując ćwierćnuty – na przykład klaszcząc, tupiąc nogą albo pstrykając palcami. Ustalcie wspólnie z klasą, który sposób akompaniamentu będzie wykonywany w każdej zwrotce.
6. Podczas śpiewania refrenu wstań i pomaszeruj dookoła ławki lub tam, gdzie będzie miejsce. Na koniec melodii wróć do ławki. Postaraj się zapamiętać przebytą drogę, żeby przy każdym powtórzeniu refrenu przejść w taki sam sposób.

Na majówkę, na wędrownkę

muzyka: **Andrzej Zygmuntowicz**, słowa: **Wanda Chotomska**

Wesoło

1. Nie ma - my sa - mo-cho - du, lecz prze - cież są tram-wa - je, więc
jedź - my na ma - jó-wkę w nie - dzie - łą ra-zem z ma-jem. Za - bie - ra się wa-łó - wkę, her -
ba - tę o - raz psa, a tu - taj się za na - mi pio - se - nka je - szcze
pcha. Na ma - jó - wkę, na ma - jó - wkę, ra - zem
z ma - mą, ra - zem z ta - tą na wę - dró - wkę. Tam gdzie łą - ka, tam gdzie
las, gdzie nie by - ło je - szcze nas.
Na ma - jó - wkę, na ma - jó - wkę, ra - zem z ma - mą, ra - zem z ta - tą na wę -
dró - wkę. Tam gdzie łą - ka, tam gdzie las, gdzie nie by - ło je - szcze nas, na ma -
jó - wkę, na wę - dró - wkę. 1.2. Ma - dró - wkę. 3.

1. Nie mamy samochodu,
lecz przecież są tramwaje,
więc jedźmy na majówkę
w niedzielę razem z majem.
Zabiera się wałówkę,
herbatę oraz psa,
a tutaj się za nami
piosenka jeszcze pcha.

Ref. Na majówkę, na majówkę,
razem z mamą, razem z tatą
na wędrowną.
Tam gdzie łąka,
tam gdzie las,
gdzie nie było
jeszcze nas,
na majówkę, na wędrowną.

bis

2. Majowy motyl tańczy
z biedronką piegowatą,
słoneczko tańczy z niebem
i mama tańczy z tatą,
pies goni własny ogon,
a ogon goni psa,
w zielone roztańczone
piosenka z nami gra.

Ref. Na majówkę...

3. A kiedy słońce mrugnie,
że bardzo jest już śpiące,
mówimy – do widzenia
motylom i biedronce,
wsiadamy do tramwaju
rodzina, pies i ja
i znowu na niedzielę
piosenka czeka ta.

Ref. Na majówkę...

Doświadczenie edukacyjne

Nie powiemy ci, czym możesz sprawić swojej mamie przyjemność w dniu jej święta, bo to ty najlepiej ją znasz. Spróbujemy jednak troszkę ci pomóc.

Przygotujcie dla waszych mam muzyczną ucztę! Zaplanujcie występ dla mam samodzielnie lub skorzystajcie z propozycji zamieszczonych niżej.

PRZEKĄSKA

Zaśpiewajcie razem piosenkę *Na majówkę, na wędrowną*, dołączcie do niej rytm i akompaniament.

DANIE GŁÓWNE

Daniem głównym może być dowolny wiersz o mamie, wyrecytowany pięknie na tle muzyki, na przykład *Poranka* Edvarda Griega. Możecie mówić razem albo podzielić się wersami i recytować pojedynczo lub w małych zespołach.

DESER

Na deser dla mam zagrajcie jeden z utworów z repertuaru *Zostań wirtuozem* (ten, który wychodził wam najlepiej).

Całe przedstawienie możecie też nagrać i pokazać mamom jako prezent na ich święto.

Zostań wirtuozem

Poranek

Edvard Grieg

Umiarkowanie

Już pachną wakacje

Na lekcjach:

- ▶ zaśpiewacie kilka piosenek, które świetnie sprawdzą się podczas wakacyjnych przygód;
- ▶ poznacie gitarę – instrument strunowy, na którym spróbowujecie zagrać akompaniament;
- ▶ wymyślicie nowe zwrotki do szanty oraz wspólnie zaplanujecie układ ruchowy do piosenki;
- ▶ odkryjecie, jak wykorzystać odgłosy wydawane przez butelki w muzycznej zabawie;
- ▶ porozmawiacie o muzyce Podhala;
- ▶ poprzez zabawy i zadania sprawdzicie, co już wiecie o świecie muzycznego języka.

Już, już, już niedługo! Wkrótce znowu pocujemy zapach lasu i leśnych wędrowek, dotyk miękkiej trawy pod plecami. Wykąpiemy się w chłodnej wodzie w upalny dzień, wieczorem ogrzejemy się przy ognisku. Nareszcie będzie mnóstwo wolnego czasu i swoboda.

Lubię podróżę

tradycyjna melodia angielska, słowa polskie: **Urszula Smoczyńska**

Umiarkowanie

① G e a D

Bum ti - ra - di, bum ti - ra - di, bum ti - ra - di, bum ti - ra - di.

3 ② G e a D

Lu - bię po - dró - że i lu - bię kwia - tów woń,

5 ③ G e a D

zie - lo - ne wzgó - rza i mo - rskiej wo - dy toń,

7 ④ G e a D

cie - pły o - gni - ska blask, gdy za - pa - da zmrok.

Bum tiradi, bum tiradi, bum tiradi, bum tiradi.
Lubię podróże i lubię kwiatów woń,
zielone wzgórza i morskiej wody toń,
ciepły ogniska blask, gdy zapada zmrok.

1. Poszukaj w nutach piosenki *Lubię podróżować* następujących oznaczeń muzycznych: klucza wiolinowego, metrum, pauzy ósemkowej i repetycji. Wyjaśnij krótko, co oznaczają.
2. Przypomnij, jak wykonuje się kanon.

Instrumenty – gitara

Wkrótce spakujesz plecak lub torbę podróżną. A gitara? W czasie wakacji to niezastąpiony instrument!

 Jorge (czytaj: horhe) Morel, *Bossa in Re*. Zwróć uwagę na wesoły, taneczny charakter utworu. Rytm wykorzystany w tej muzyce nawiązuje do samby – tańca pochodzącego z Ameryki Południowej. Niższe dźwięki gitary akompaniują wyżej brzmiącą melodię.

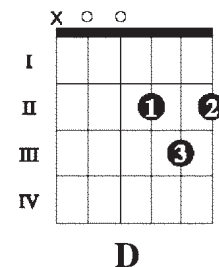
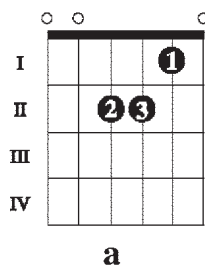
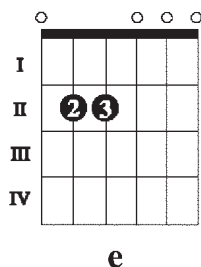
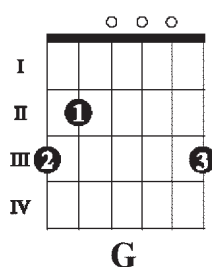
Akompaniowanie do melodii na gitarze nie jest trudne, trzeba tylko nabrać wprawy w zmienianiu chwytów gitarowych. Palcami lewej dłoni przyciska się struny przy odpowiednich progach według zapisu chwytów (inaczej akordów). Palce prawej dłoni szarpią struny nad otworem rezonansowym.

Zostań wirtuozem

Oto chwytgitary, którymi możesz posłużyć się przy akompaniowaniu:

Pacyfik

autor muzyki nieznany, słowa: **Sławomir Klupś**

Wesoło

1. Kie - dy szli - śmy przez Pa - cy - fik, why, hi, ro - luj go,

3 zwia - ło nam z po - kła - du skrzy - nki, ta - ki był o - kro - pny sztorm.

5 Hej, zno - wu zwia - ło coś, zni - knął w mo - rzu ja - kiś gość!

7 Hej, po - licz któ - ry tam, ja - ki zno - wu zmy - ło kram!

1. Kiedy szliśmy przez Pacyfik,
why, hi¹, roluj go²,
zwiąło nam z pokładu skrzynki,
taki był okropny sztorm.

Ref. Hej, znowu zwiąło coś,
zniknął w morzu jakiś gość!
Hej, policz który tam,
jaki znowu zmyło kram!

2. Kiedy szliśmy przez Pacyfik,
why, hi, roluj go!
Zwiąło nam z pokładu skrzynki
pełne sera i sardynki.
Taki był okropny sztorm.

Ref. Hej, znowu zwiąło coś...

3. Kiedy szliśmy przez Pacyfik,
why, hi, roluj go!
Zwiąło nam z pokładu skrzynki,
pełne sera i sardynki,
kosze krabów, beczkę sera.
Taki był okropny sztorm.

Ref. Hej, znowu zwiąło coś...

¹ **Why, hi** (czytaj: łaj, haj) – zawołanie żeglarskie.

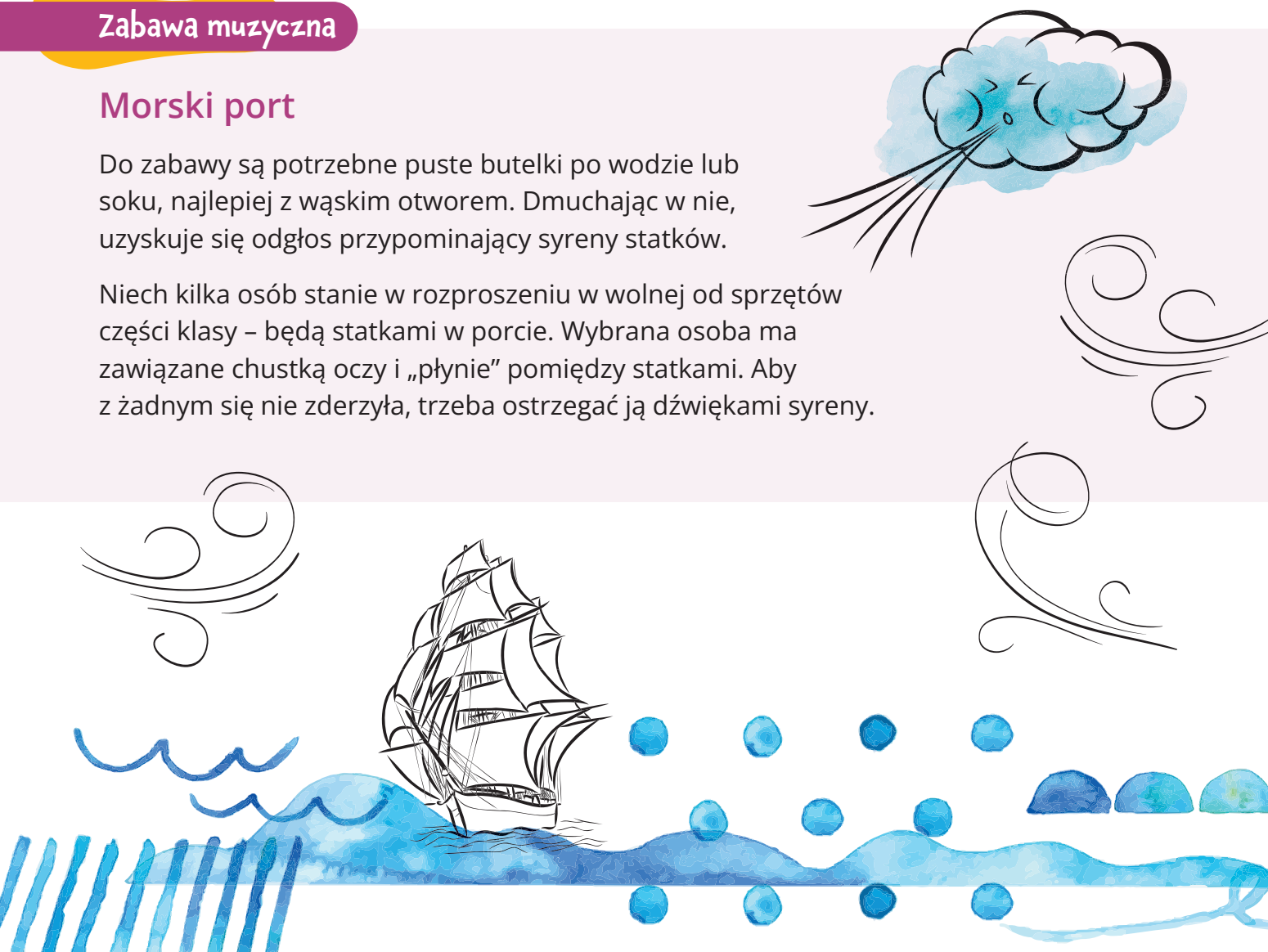
² **Roluj go** – czyli „zwijaj go” – chodzi o żagiel.

* W zwrotce fragment śpiewany bez powtórzenia, w 2. powtarzany raz na nowych słowach, w 3. – dwa razy i tak dalej.

Morski port

Do zabawy są potrzebne puste butelki po wodzie lub soku, najlepiej z wąskim otworem. Dmuchając w nie, uzyskuje się odgłos przypominający syreny statków.

Niech kilka osób stanie w rozproszeniu w wolnej od sprzętów części klasy – będą statkami w porcie. Wybrana osoba ma zawiązane chustką oczy i „płynie” pomiędzy statkami. Aby z żadnym się nie zderzyła, trzeba ostrzegać ją dźwiękami syreny.

Żeglarze też mają swoje piosenki – to szanty. Ich teksty są zwykle zabawne, a liczne zwrotki są najczęściej układane na poczekaniu przez śpiewających.

3. Zaśpiewajcie piosenkę *Pacyfik* z podziałem na role: solista niech śpiewa kolejne wersy, a wszyscy – refren oraz zawołanie „why, hi, roluj go!”.
4. Spróbujcie wymyślić kolejne wersy zwrotki.
5. Przypomnij, jak nazywają się znaki chromatyczne zapisane przy kluczu wiolinowym w piosence *Pacyfik* i jaką pełnią funkcję.

Lato, lato

muzyka: **Witold Krzemiński**, słowa: **Ludwik Jerzy Kern**

Radośnie, dość szybko

1. La - to, la - to, la - to cze - ka, ra - zem z la - tem cze - ka

rze - ka, ra - zem z rze - ką cze - ka las, a tam cią - gle nie ma

nas. La - to, la - to, nie płacz cza - sem, cze - kaj

z rze - ką, cze - kaj z la - sem, w le - sie scho - waj dla nas chło - dny

cień, przy - je - dzie - my la - da dzień! Już za pa - rę dni,

za dni pa - rę we - źmiesz ple - cak swój i gi -

ta - rę. Po - że - gna - nia ki - lka słów: Pi - ta - go - ras, bądź - cie

zdrów! Do wi - dze - nia wam, can - to, can - ta - re!

1. Lato, lato, lato czeka,
razem z latem czeka rzeka,
razem z rzeką czeka las,
a tam ciągle nie ma nas.
Lato, lato, nie płacz czasem,
czekaj z rzeką, czekaj z lasem,
w lesie schowaj dla nas chłodny cień,
przyjedziemy lada dzień!

Ref. Już za parę dni, za dni parę
weźmiesz plecak swój i gitarę.
Pożegnania kilka słów:
Pitagoras, bądźcie zdrów!
Do widzenia wam, canto, cantare!¹

2. Lato, lato mieszka w drzewach,
lato, lato w ptakach śpiewa,
słońcu każe odkryć twarz.
Lato, lato, jak się masz!
Lato, lato, dam ci różę,
lato, lato, zostań dłużej,
zamiast się po krajach włóczyć stu,
lato, lato, zostań tu!

Ref. Już za parę dni...

¹ **Canto, cantare** (czytaj: kanto, kantare) – łac. śpiewam, śpiewać. Tu podmiot liryczny z ulgą żegna się z lekcjami łaciny, a także matematyki („Pitagoras, bądźcie zdrów!”).

6. Na karteczkach zapiszcie nazwy różnych nastrojów, takich jak: szczęście, rozpacz, gniew, smutek, znudzenie. Następnie podzielcie się na małe grupy i wylosujcie jedną z karteczek. Zdecydujcie, w jaki sposób zaśpiewać jedną zwrotkę piosenki, tak aby reszta klasy mogła odgadnąć wylosowany przez was nastrój.

7. Wspólnie zaplanujcie ruchy pasujące do piosenki. Możecie podzielić się na dwie grupy – jedna zaprezentuje swoje pomysły podczas zwrotek, a druga przygotowuje ruchy do refrenu.

Podhale

Jeśli wybieracie się na wakacje w rejon Podhala, postarajcie się odwiedzić Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem. Można tam znaleźć ciekawe informacje o Tatrach, ludziach związanych z historią Podhala i sztuce ludowej tego regionu.

Jedną z najbardziej znanych postaci Zakopanego był miejscowy góral Jan Sabała, który żył w XIX wieku. Zasłynął on jako gawędziarz i muzyk ludowy. Nigdy nie słyszano, aby dwa razy tak samo opowiedział jakąś historię, a melodie, które wygrywał na gęślikach, brzmiały zawsze inaczej.

Jan Sabała

Hala Gąsienicowa w Tatrach

Gęśliki podhalańskie (inaczej złóbcoki) to małe skrzypce wyłobione w jednym kawałku drewna

W murowanej piwnicy

melodia i słowa: autor nieznany (XIX wiek), opracowanie: **Włodzimierz Sołtysik**

Żywo

The musical score is written for a single melodic line and a basso continuo line. The key signature has one sharp (F#), and the time signature is 2/4. The melody begins with a whole rest for four measures, then starts on a dotted quarter note. The lyrics are written below the melody line.

1. W mu - ro - wa - nej pi - wni - cy tań - co - wa - li zbój - ni - cy,
ko - za - li se piy - knie grać i na nó - zki po - zie - rać.

1. W murowanej piwnicy

tańcowali zbójnicy,
kozali se piyknie grać
i na nózki pozierać.

2. Tańcowałbyk, kiebyk móg, kiebyk nie miał krzywych nóg. A że krzywe nózki mom, kie podskoce, to sie gnom.

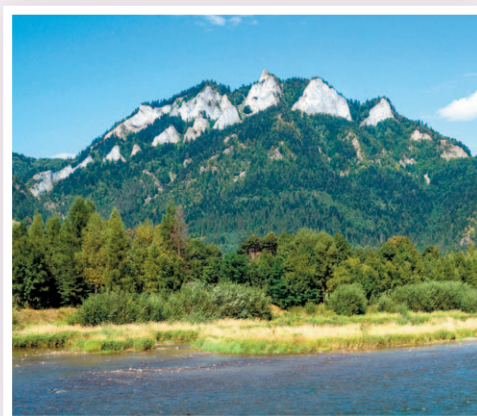
8. Słowa piosenki są zapisane w gwarze góralskiej. Czy rozumiesz ich sens? Co według ciebie oznaczają słowa „piykanie”, „nózki”, „pozierać”?
9. Zagraj akompaniament na dzwonkach do piosenki *W murowanej piwnicy*. Muzyka góralska brzmi bardzo charakterystycznie. W tej melodii sprawia to pojawiający się nieoczekiwanie dźwięk *fis*. Znajdź go w nutach piosenki i zagraj całą melodię na flecie lub dzwonkach.

 Muzyka podhalańska z przyśpiewką. Zaimprovizuj taniec przy dźwiękach muzyki górali zakopiańskich.

Zabawa muzyczna

Muzyczna wspinaczka

Przed tobą trzy góry do zdobycia. Wchodź na pierwszy szczyt, śpiewając pierwszy wers wierszyka na dźwiękach gamy w górę. Schodź, śpiewając drugi wers na dźwiękach gamy w dół. Na drugi szczyt wdrapuj się, wykorzystując trzeci wers, a schodź, śpiewając czwarty. W wędrówce na ostatni szczyt będą ci towarzyszyć dwa ostatnie wersy.

Trzy Korony
w Pieninach

Póki młode serca mamy,
razem góry zdobywamy.

Tatry, Alpy, Himalaje,
każda góra w kość nam daje.

Choć wysoko górskie szczyty,
każdy musi być zdobyty.

słowa: **Stanisław Karaszewski**

Międzynarodowy Festiwal Folkloru Ziem Górskich w Zakopanem. Górale z różnych krajów, a nawet kontynentów, rywalizują o Złotą Ciupagę – najważniejsze trofeum festiwalu

Wreszcie zasłużony odpoczynek! Życzymy ci wielu udanych wakacyjnych podróży, a także ciekawych spotkań z muzyką – nasłuchuj odgłosów przyrody, śpiewaj przy ognisku, wybierz się na koncert lub festiwal muzyczny...

*Ej, Tatry, moje Tatry,
wy połączone skały,
ej, gdy się w was zapatrzę,
to widzę świat cały.*

- Instrumenty muzyczne
- Ćwiczenia techniczne
- Dodatkowe utwory do grania i śpiewania
- Słowniczek muzyczny

Instrumenty muzyczne

Instrumenty muzyczne można podzielić na trzy główne grupy: **dęte** (drewniane oraz blaszane), **perkusyjne** (o określonej i nieokreślonej wysokości dźwięku), a także **strunowe** (smyczkowe, szarpane oraz uderzane). Poniżej znajdziesz przykłady instrumentów z poszczególnych rodzin.

INSTRUMENTY DĘTE

Drewniane

▲ obój

▲ klarnet

◀ fagot

▼ saksofon

▲ flet poprzeczny

Blaszane

▲ tuba

▲ trąbka

▼ waltornia

▼ puzon

INSTRUMENTY PERKUSYJNE

O określonej wysokości dźwięku

O nieokreślonej wysokości dźwięku

INSTRUMENTY STRUNOWE

Smyczkowe

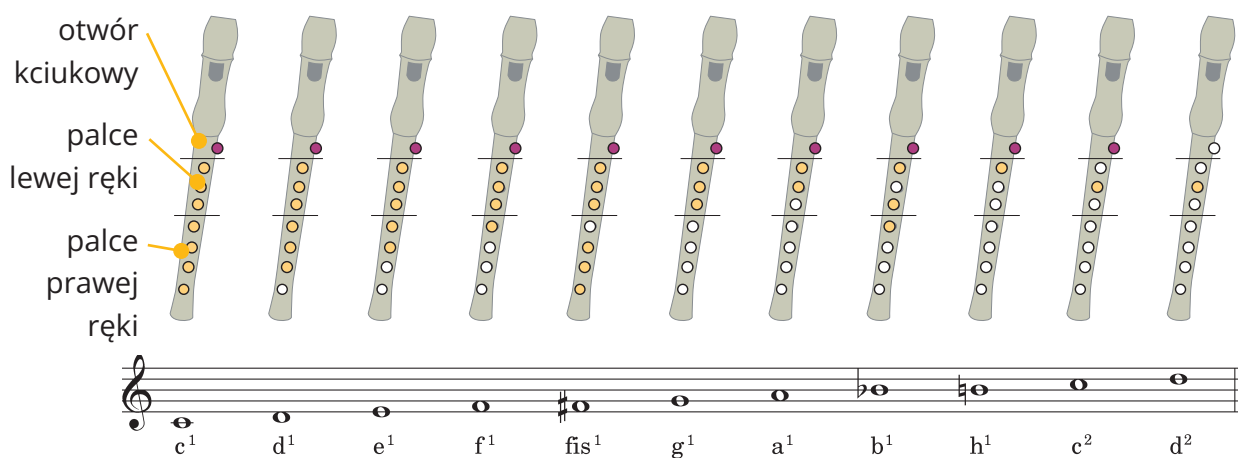
Szarpane

Uderzane

Chwyty fletowe

Oznaczenia

○ otwór odkryty ● otwór zakryty ● otwór (od spodu) zakryty kciukiem

Grając każdy dźwięk, poruszajcie językiem tak, jakbyście mówili szeptem „tu”. Wykonajcie te ćwiczenia kilkakrotnie, za każdym razem na innym dźwięku.

v – oznacza wdech

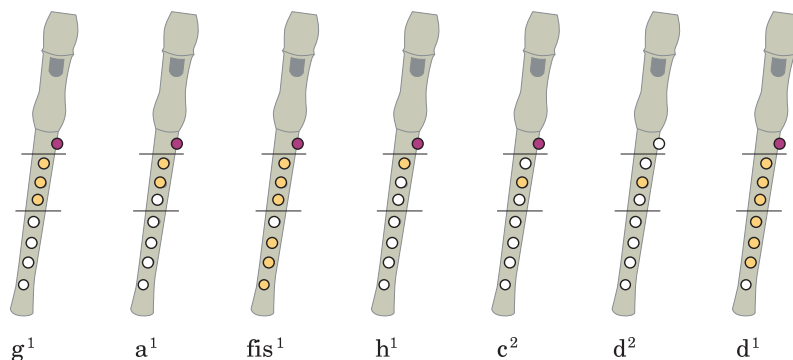
Dźwięki zaznaczone: mają być wykonane **staccato** (czytaj: stakkato), czyli krótko, jakby odrywając jeden od drugiego. Gdy gracie staccato, poruszajcie językiem tak, jakbyście mówili szeptem „tut”. Oba ćwiczenia należy wykonać staccato:

Morning is come

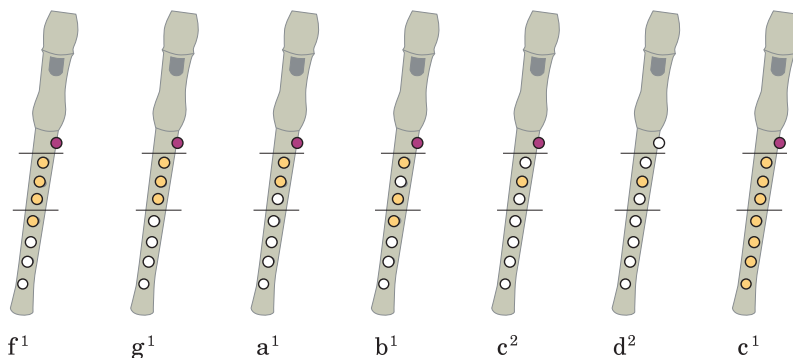
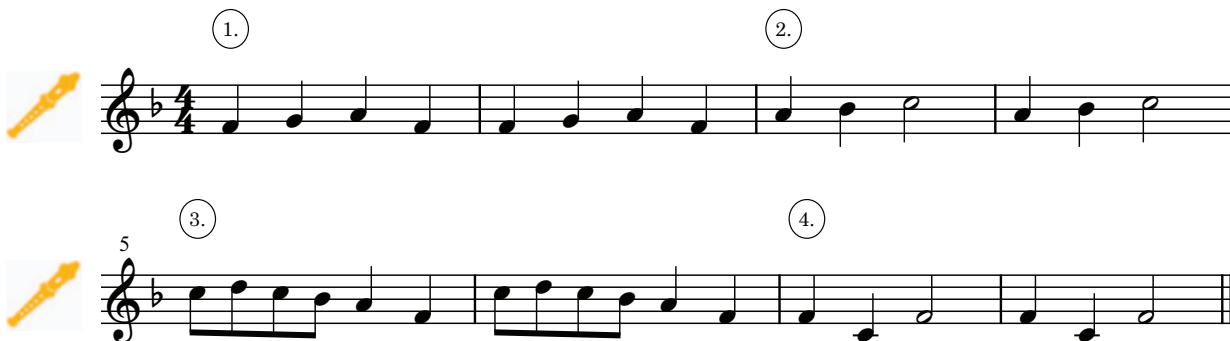
autor nieznany

Spokojnie

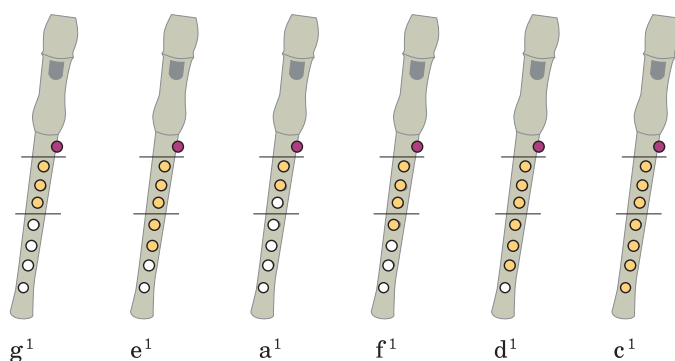
Frere Jacques (czytaj: frer żak)

autor nieznany

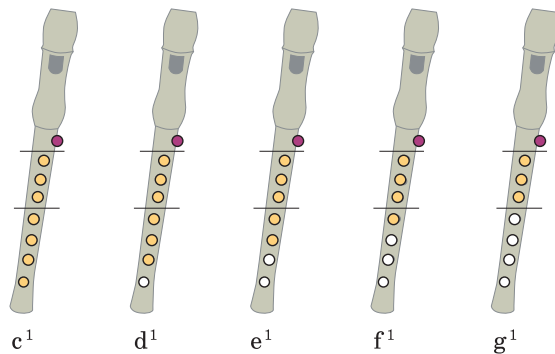
Jawor, jawor

autor nieznany

Pojedziemy na łów

autor nieznany

Mój kask

autor nieznany (przekaz ustny)

Spokojnie
mf

Mój kask, co ma trzy rogi, trzy rogi ma mój kask.
Bo gdyby nie te trzy rogi, to nie byłby mój kask.

Mój kask, co ma trzy rogi,
trzy rogi ma mój kask.
Bo gdyby nie te trzy rogi,
to nie byłby mój kask.

Śpiewaniu piosenki towarzyszą gesty:

„mój” – pokazujecie palcem na siebie,
„kask” – złożone dłonie trzymacie nad głową,
„trzy” – pokazujecie trzy palce,
„rogi” – dwa wskazujące palce przykładacie do czoła.
Przy kolejnych powtórzeniach piosenki słowa zastępujecie gestami.
Przy każdym powtórzeniu dochodzi jeden, wyżej opisany, gest:

1. Całość z gestami.
2. Słowo „mój” zastąpione zostaje gestem.
3. Gesty zamiast słów „mój” i „kask”.
4. Gesty zamiast słów „mój”, „kask”, „trzy”.
5. Cała piosenka zastąpiona czterema gestami.

Niccolò Paganini, *O mamma, mamma cara* – wariacje na temat, *Karnawał w Wenecji* Op.10. Podnieś rękę, kiedy usłyszysz znajomą melodię.

Kciuciubabka

pieśń ludowa

Żywo
mf G

1. Z li - ści cha - łu - pkę mia - ła, sło - mą ją po - dpie -

6 G D

ra - ła. Wyr wyr wyr ha ha ha dy - li dy - li dy - li

10 D D7 G

da da - na, sło - mą ją po - dpie - ra - ła.

1. Z liści chałupkę miała,
słomą ją podpierała,
wyr wyr wyr ha ha ha
dyli dyli dyli da dana,
słomą ją podpierała.
2. A zgadnij, kto to taki,
co za gość lada jaki!
wyr wyr wyr ha ha ha
dyli dyli dyli da dana,
co za gość lada jaki?

Powtarzajcie ten tekst w różnym tempie – wolnym, umiarkowanym, szybkim i bardzo szybkim:

wyr wyr wyr ha ha ha dy - li dy - li dy - li da da - na

Ciuciubabka na ucho

Na pewno znacie zabawę w ciuciubabkę, która z zawiązanymi oczami stoi między dziećmi. Po wspólnym zaśpiewaniu piosenki jedno dziecko okręca ciuciubabkę, po czym wszyscy uciekają, a ciuciubabka stara się kogoś złapać. Możecie też pobawić się z ciuciubabką inaczej. Oto propozycje:

- ▶ Wszyscy stoją w kole – ciuciubabka poznaje po głosie, kto się odzywa.
- ▶ Wszyscy w kole śpiewają piosenkę z tekstem, jedna osoba nuci melodię na la la la lub tu tu tu. Ciuciubabka wędruje w kole i nasłuchuje, kto nie śpiewa tekstu piosenki.
- ▶ Wszyscy śpiewają melodię na la la la, a jedna osoba śpiewa piosenkę z tekstem – tej właśnie szuka ciuciubabka.
- ▶ Wszyscy w kole grają na patykach, kamykach, długopisach itp., a jeden uczeń gra na instrumencie (np. bębenu, trójkącie lub kastanietach). Ciuciubabka musi „wyłować uchem” dźwięk instrumentu i odnaleźć grającą na nim osobę.

Strasznie uparta kózka

muzyka: **Stanisław Niewiadomski**
słowa: **Zuzanna Dyktor-Dąbrowska**

(Allegretto)

1. Stra-sznie u - par - ta ta kó - zka, zer - wa - ła mi się z po - wró - zka i
2. Stań - że raz kó - zko, nie - cno - to! Prze-cież nie mo - gę wpaść w bło - to, ni

bie - gnie już w sa - dy, o - gro - dy, z pe - wno-ścią na - ro - bi tam szko - dy.
sa - dzić przez wszy - stkie szpa - le - ry, mam tyl - ko dwie nóż - ki, nie czte - ry.

1. Strasznie uparta ta kózka,
zerwała mi się z powrózka
i biegnie już w sady, ogrody,
z pewnością narobi tam szkody.

2. Stańże raz, kózko, niecnoto!
Przecież nie mogę wpaść w błoto,
ni sadzić przez wszystkie szpalery,
mam tylko dwie nóżki, nie cztery.

Sza

muzyka i słowa: **Stanisław Ignacy Rączka**

Allegretto

1. 2.

Ó - sma już go - dzi - na, le - kcja się za - czy - na, sza, sza, sza,
ci - cho już! Sza, sza, sza, ci - cho już.

(Za każdym powtórzeniem coraz ciszej)

Ósma już godzina, lekcja się zaczyna,
sza, sza, sza, cicho już!
Sza, sza, sza, cicho już.

Pożegnanie

melodia z Teksasu
słowa: **Urszula Smoczyńska**

Umiarkowanie

1. 2.

Na - dcho - dzi już po - że - gna - nia czas,
nie smu - ćmy się, za - śpie - wa - jmy wraz.

Nadchodzi już pożegnania czas,
nie smućmy się, zaśpiewajmy wraz.
Daleko stąd, w obcym kraju gdzieś
zanuci wiatr naszą dawną pieśń.

Słowniczek pojęć muzycznych

A

akcent głośniejsze, wyraźniejsze wykonanie dźwięku

akompaniament brzmienia towarzyszące głównej melodii

altówka instrument strunowy smyczkowy brzmiący niżej od skrzypiec i wyżej od wiolonczeli

aria część na przykład opery śpiewana solo (w pojedynkę), której towarzyszy akompaniament

B

bas najniższy głos ludzki (męski)

bemol znak chromatyczny, obniża dźwięk o półton

C

coda (koda) zakończenie utworu

F

fermata oznacza dowolne przedłużenie dźwięku, akordu lub pauzy

forte głośno

fortepian instrument strunowy uderzany, w którym dźwięk powstaje, gdy młoteczek uderza w struny po naciśnięciu klawisza; posiada pedały podnoszoną klapę (skrzydło)

G

gama osiem kolejnych dźwięków uporządkowanych według schematu

gitara instrument strunowy szarpany

glissando płynne prześlizgiwanie się w górę lub w dół po dźwiękach

H

hymn narodowy uroczysta pieśń reprezentująca państwo, wykonywana w postawie na baczność

I

instrumenty dęte grupa instrumentów, w których dźwięk powstaje dzięki drganiom powietrza wprowadzonego w ruch przez muzyka; dzielą się na instrumenty dęte drewniane (na przykład flet, klarnet, obój) oraz instrumenty dęte blaszane (na przykład trąbka, puzon)

instrumenty perkusyjne grupa instrumentów, która dzieli się na instrumenty o określonej wysokości dźwięku, umożliwiające granie melodii (na przykład dzwonki) oraz instrumenty o nieokreślonej wysokości dźwięku, służące głównie do grania rytmu (na przykład klawesy, marakasy, bębenek)

instrumenty strunowe grupa instrumentów, w których dźwięk powstaje dzięki drganiom strun; dzielą się na instrumenty smyczkowe (skrzypce, altówka, wiolonczela, kontrabas), instrumenty szarpane (na przykład gitara, harfa, banjo) oraz instrumenty uderzane (na przykład fortepian)

K

kanon utwór muzyczny wykonywany według ustalonej reguły: kilka głosów lub instrumentów wykonuje tę samą melodię, lecz nie zaczynają jej równocześnie – każdy głos ma określone opóźnienie

kasownik znak chromatyczny unieważniający (kasujący) krzyżyk lub bemol obowiązujący wcześniej

klucz muzyczny znak zapisywany na początku pięciolinii; pozwala na odczytanie nut

klucz wiolinowy klucz, którego początek wskazuje położenie dźwięku g

kontrabas największy i najniżej brzmiący instrument strunowy smyczkowy

krakowiak polski taniec narodowy o skocznym, żywym charakterze; tempo krakowiaka jest szybkie, metrum $\frac{2}{4}$, w rytmie występują synkopy

kropka przy nucie   kropka z prawej strony nuty przedłuża jej wartość rytmiczną o połowę

krzyżyk znak chromatyczny; podwyższa dźwięk o półton

kujawiak wywodzący się z Kujaw polski taniec narodowy o spokojnym, nastrojowym charakterze; tempo kujawiaka jest wolne, metrum $\frac{3}{4}$

kuplety i refren części runda muzycznego

M

mazur polski taniec narodowy o skocznym charakterze, wymagający sporej zręczności; tempo mazura jest żywe, metrum $\frac{3}{4}$

melodia dźwięki ułożone po kolei, jeden po drugim, tworzą one linię melodyczną utworu; melodia może się wznosić, opadać lub powtarzać dźwięki na tej samej wysokości

metrum umieszczane na początku utworu oznaczenie w postaci dwóch cyfr, na przykład $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$, $\frac{6}{8}$ i inne; metrum decyduje, jak są ułożone wartości rytmiczne w taktach oraz wskazuje sposób rozmieszczenia akcentów w utworze

mormorando nucenie melodii z przymkniętymi ustami

muzyka ilustracyjna taka, która nie tylko wyraża nastrój, lecz także naśladuje odgłosy otaczającego świata (przyrody i cywilizacji)

O

oberek polski taniec narodowy wykonywany w bardzo szybkim tempie; metrum oberka to $\frac{3}{8}$ lub $\frac{3}{4}$

P

parlando mówiony fragment utworu muzycznego, na przykład piosenki

pastorałka piosenka pasterska śpiewana w czasie świąt Bożego Narodzenia

pauza oznacza przerwę, ciszę w muzyce

piano ***p*** cicho

pięciolinia pięć równoległych linii służących do zapisywania nut

pizzicato sposób wydobywania dźwięku przez szarpanie struny palcem

polonez polski taniec narodowy o uroczystym, dostojnym charakterze; tempo poloneza jest umiarkowane, metrum $\frac{3}{4}$

polskie tańce narodowe zobacz: polonez, mazur, oberek, kujawiak, krakowiak

półton najmniejsza odległość między dwoma sąsiednimi dźwiękami

przedtakt niepełny takt zazwyczaj na początku utworu, jego dopełnienie znajduje się na końcu utworu

puddło rezonansowe wzmacnia dźwięk wydobywany na przykład ze struny

R

refren 1. część piosenki powtarzająca się jednakowo po każdej zwrotce, 2. część (powtarzana) runda muzycznego

repetycja oznacza powtórzenie fragmentu utworu od początku

lub od znaku do znaku

rondo muzyczne forma muzyczna zbudowana z powtarzającego się refrenu (A) i zmieniających się kupletów (B C D); schemat formy: A B A C A D A

rytm następstwo dźwięków (nut) i chwil ciszy (pauz) w muzyce; każda nuta i pauza ma swój czas trwania – to **wartości rytmiczne**

Wartości rytmiczne nut i pauz

cała nuta		pauza całonutowa	
półnuta		pauza półnutowa	
ćwierćnuta		pauza ćwierćnutowa	
ósemki		pauza ósemkowa	
szesnastki		pauza szesnastkowa	

S

skala głosu wszystkie dźwięki, od najniższego do najwyższego, jakie można zaśpiewać

skrzypce najmniejszy i najwyżej brzmiący instrument strunowy smyczkowy

sopran najwyższy głos ludzki (kobiety lub dziecięcy)

staccato oznaczone kropką nad lub pod nutą –
krótkie, odrywane wykonanie dźwięków

synkopa przesunięcie akcentu
z mocnej części taktu na część słabą

szanty piosenki żeglarskie

T

takt przestrzeń między dwiema sąsiednimi kreskami
taktowymi przecinającymi pionowo pięciolinię

W

wiolonczela instrument strunowy smyczkowy brzmiący
niżej od altówki i wyżej od kontrabasu

Z

znaki chromatyczne mogą być przykluczowe
(obowiązują przez cały utwór) lub przygodne (obowiązują
tylko w jednym takcie); zmieniają wysokość dźwięku

znaki chromatyczne przygodne zobacz: znaki
chromatyczne

znaki chromatyczne przykluczowe zobacz: znaki
chromatyczne

znaki muzyczne znaki notacji muzycznej (pisma
nutowego)

Źródła ilustracji i fotografii

Okładka: (chłopiec z mikrofonem) DragonImages/iStockphoto/Getty Images

Tekst główny

Rysunki: Krzysztof Demianiuk (s. 98 – d.), Joanna Gwis (s. 10 – d., 12 – d., 17 – d., 29, 48, 55 – d., 82, 86-87, 89, 96, 99, 104, 105, 106, 115, 116), Daniel de Latour (s. 6 – g., 9 – d., 12 – g., 14 – g., 17 – g., 19, 20, 21, 22, 27, 29 – g., 31 – g., 32, 34 – g., 35 – g., 40, 42, 48, 51 – g., 55 – g., 56, 58, 59, 63, 66, 72, 74, 78, 82, 84, 85 – g., 89 – g., 90, 96, 97, 98 – ś., 99 – g., 109, 110, 112 – g., 114, 116, 117, 118, 119, 125, 127), Maria Łepkowska (s. 18, 35, 97), Wojciech Siwik (s. 15), Klara Wicenty (s. 92)

Fotografie: s. 6 (dziewczynka) Luis Molinero/Shutterstock.com; s. 8 (dzwonki chromatyczne) Ingram Publishing/ThETA; s. 8 (rysowane nutki) Sanches11/Shutterstock.com; s. 9 (dziewczynka siedząca na księżycu – rys) barbaramarini/iStockphoto/Getty Images; s. 11 (instrumenty) Elena Schweitzer/Shutterstock.com; s. 13 (K. Penderecki) PAP/Adam Hawałej, (burza) Premier_shutterstock_79853296; s. 15 (nietoperz) Mark Carwardine/naturepl.com/NaturePL/BE&W; s. 16 (W.A.Mozart) repro; s.18 (flet prosty) Valentin Agapov/Shutterstock.com, (klawiatura fortepianu) Alhovik/Shutterstock.com, (dzwonki chromatyczne) Ingram Publishing/ThETA; s. 19. (klawesy) W. Wójtowicz/WSiP; s. 22 (dzwony) ATesevich/Shutterstock.com; s. 23 (kontrabas) Ivan Ponomarev/Shutterstock.com, (skrzypce) loskutnikov/Shutterstock.com; s. 24 (Różyczka Goździewska) Eugeniusz Lokajski „Brok”/Muzeum Powstania Warszawskiego, (Powstańcy z kompanii „Koszta”) Eugeniusz Lokajski „Brok”/Muzeum Powstania Warszawskiego, (Powstaniec z chłopcem na niezidentyfikowanej ulicy Śródmieścia) Marian Grabski „Wyrwa”/Muzeum Powstania Warszawskiego; s. 27 (złoty wypowiedzi) Petra’s Vectors/Shutterstock.com, (pomarańczowy kleks) Hybrid_Graphics/Shutterstock.com; s. 28 (J. chełmoński „Żurawie” 1870; olej na płótnie, 44,2x57,8 cm Muzeum Narodowe w Krakowie) Muzeum Narodowe w Krakowie, (Dworek jesienią, 1903 r., Stanisław Kamocki (Warszawa 1875 – Zakopane 1944) Muzeum Narodowe w Warszawie) Muzeum Narodowe w Warszawie; s. 28 (chmura z deszczem – rys) Zoia Talmach/Shutterstock.com, (las – rys) mutia_paint/Shutterstock.com; s. 29 (jesienne liście) Smileus/Shutterstock.com; s. 31 (kleksy z nutami) alanadesign/Shutterstock.com; s. 32 (klawiatura fortepianu) Alhovik/Shutterstock.com, (dzwonki chromatyczne) PhotoDisc, (jarzębina) Chris leachman/Shutterstock.com; s. 33 (sałatka owocowa) IntroWizard LLC/Shutterstock.com, (gruszka) Dizolator/iStock/Getty Images Plus, (jabłko) leventina/Shutterstock.com, (winogrona) Lightkite/Shutterstock.com, (sok) popout/Shutterstock.com; s. 34 (dziecko z parasolem) LeManna/Shutterstock.com, (krople na liściach) ali4364/Shutterstock.com; s. 35 (fortepian) Ingram Publishing/ThETA; s. 36 (lis) photomaster/Shutterstock.com; (sandale) Vera NewSib/Shutterstock.com; s. 37 (Wjazd gen. Henryka Dąbrowskiego do Poznania w listopadzie 1806 r. Współczesna litografia kolorowa wg obrazu M. Stachowicza.) repro, (pieśń legiomów polskich) repro; s. 39 (dzieci w czapkach kucharskich) Sergiy Bykhunenko/Shutterstock.com; s. 41 (młynek) Jade ThaiCatwalk/Shutterstock.com, (tarka) New Africa/Shutterstock.com, (łyżka) grey_and/Shutterstock.com, (garnek) Olga Popova/Shutterstock.com; s. 42 (kasztan) Iurii Konoval/Shutterstock.com, (liść) Smileus/Shutterstock.com, (grzyb) Aleksandr Bryliaev/Shutterstock.com, (jarzębina) Chris leachman/Shutterstock.com; s. 43 (szklana harfa) repro; s. 43 (szklanki) MAHATHIR MOHD YASIN/Shutterstock.com; s. 44 (bębenek) PhotoDisc, (tamburyn) Elena Schweitzer/Shutterstock.com, (kołatki) R. Piątkowski/WSiP, (terkotka) Elena Schweitzer/Shutterstock.com, (marakasy) Torsten Lorenz/Shutterstock.com, (klawesy) W. Wójtowicz/WSiP, (talerze) R. Piątkowski/WSiP, (trójkąt) PhotoDisc, (ksylofon) Elena Schweitzer/Shutterstock.com, (dzwonki chromatyczne) PhotoDisc, (kastaniety dziecięce) PhotoDisc; s. 45 (dzwonki) Ingram Publishing/ThETA, (marakasy) G. Bryk/WSiP; s. 46 (leśny diabeł i bębenek) G. Bryk/WSiP; s. 46 (klawesy) G. Bryk/WSiP; s. 47 (płaskorzeźba z grobowca egipskiego) Werner Forman/akg-images/East News, (Brazylia) Berna Koritan Sonmez/Shutterstock.com; s. 50 (gałąź) Irina Usmanova/Shutterstock.com; s. 51 (bęben leżący) BortN66/Shutterstock.com, (bęben afrykański) chrisbrignell/Shutterstock.com, (bęben azjatycki) Juan Camilo Jaramillo/Shutterstock.com, (bęben kubański) Venus Angel/Shutterstock.com; s. 52 („Marszałek Józef Piłsudski na Kasztance” 1928 W. Kossak) fot. Kwiatkowska, Małgorzata/Muzeum Narodowe w Warszawie; (czapka ułańska) Muzeum Wojska Polskiego, (szabla ułańska) Muzeum Wojska Polskiego; s. 53 (Jerzy Kossak *Przybyli ułani pod okienko* 1939. Olej na tekturze. 40 x 50 cm. Muzeum Narodowe, Warszawa) fot. Muzeum Narodowe w Warszawie; s. 54 (Fałat „Pejzaż zimowy z Bystrej”) repro, (Bruegel Zima „*Paysage d’hiver avec patineurs*” 1565) repro; s. 56 (Zygmunt Noskowski) Polona, (Maria Konopnicka) Polona; s. 57 (bałwan w czerwonej czapce i czarnym kapeluszu) Stellarunart/Shutterstock.com, (choinka) Stellarunart/Shutterstock.com, (domek) Stellarunart/Shutterstock.com, (kot) Eric Isselee/Shutterstock.com; s. 58 (Ingram Publishing/ThETA); s. 59 (nutki) Trilisti/Shutterstock.com; s. 60 (kolędnicy) Adam Gladecki/REPORTER; s. 61 (kolędnicy) Aleksandra Tokarz/Shutterstock.com; s. 62 (gwiazdki) Svetonik/Shutterstock.com, (szopka krakowska) DiGiTouch; s. 63 (flet prosty) Valentin Agapov/Shutterstock.com, (dzwonki chromatyczne) PhotoDisc; s. 64 (Karczma krakowska; Stachowicz, Michał); s. 64 (pawie pióro) Alexandr Makarov/Shutterstock.com; s. 65-74 (figury tańców: kujawiak, polonez, oberek, krakowiak, mazur) W. Wójtowicz/WSiP; s. 67 („Karol Kurpiński przy fortepianie”) repro, (W. Kossak *Polonez z „Pana Tadeusza”* – plakat filmowy) repro; s. 71 (dziedzinec na Wawelu) Jolanta Wojcicka/Shutterstock.com, (kalarepa) JIANG HONGYAN/Shutterstock.com, (marchew) Valentina Razumova/Shutterstock.com, (por) MIGUEL GARCIA SAAVEDRA/Shutterstock.com, (lajkonik) PAP/Jacek Bednarczyk; s. 73 (koszyk z warzywami) 12 Studio/Shutterstock.com; s. 75 (Smok Wawelski) Verkhovynets Taras/Shutterstock.com, (Kościół Mariacki) Anastasia Petrova/Shutterstock.com, (hejnalista) De Visu/Shutterstock.com; s. 74 (trębacz z wieży Mariackiej) J. Morek, (Smok Wawelski) J. Leśniak; s. 76 (Żelazowa Wola) ArtMediaFactory/

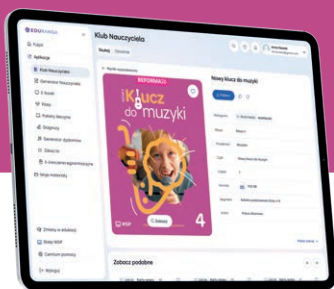
Shutterstock.com; s. 77 (Rodzice Chopina) repro, (dłonie) Serdar Tibet/Shutterstock.com; s. 78 (chmurki) Artnizu/Shutterstock.com, (księżyc) Khaneeros.T/Shutterstock.com; s. 79 (karykatura) repro, (pióro) Triff/Shutterstock.com; s. 80 („Kurier Szafarski” – rękopis Chopina – bardziej czytelny fragment) repro, (Duszniki Zdrój) Stepniaki/Shutterstock.com; s. 81 (Bal w Hotel Lambert w Paryżu, akwarela T. Kwiatkowskiego) repro; s. (Delacroix, Fryderyk Chopin) repro; s. 83 (oryginalny nekrolog C.K. Norwida po śmierci Chopina z Dziennika Polskiego z 1849 r.), repro, (pomnik Chopina) Milosz Maslanka/Shutterstock.com; s. 85 (chmurka) Daryartsy/Shutterstock.com, (rysowany las) Bukhavets Mikhail/Shutterstock.com; s. 88 (rysowany las) Bukhavets Mikhail/Shutterstock.com; s. 91 (Marzanna) PAP/Krzysztof Świdorski, (gaik) K. Chojnacki; s. 92 (sznurek) DSBfoto/Shutterstock.com, (doniczki) Quang Ho/Shutterstock.com; s. 93 (terkotka) P. Kubat/WSiP, („Kogutek Wielkanocny”, pocztówka przedwojenna, mal. Fr. Lubienski z cyklu „Z ziemi sieradzkiej”) Krystyna Bartosik/East News; s. 94 (pisanki) wacpan/Shutterstock.com, (łowieckie koguciki) RedKoala/Shutterstock.com; s. 95 (motyle na kwiatkach) Danylchenko Iaroslav/Shutterstock.com, (miasto) littlesam/Shutterstock.com, (las) Valentin Agapov/Shutterstock.com; s. 97 (jagoda) MarcoFood/Shutterstock.com, (sarna) Eric Isselee/Shutterstock.com; s. 98 (Ludwig van Beethoven) repro; s. 100 (grający na harfie – fresk) repro, (grający na harfie) Kharbine-Tapabor/Shutterstock.com; s. 101 (harfa) PhotoDisc, (Claude Debussy) repro; s. 102 (strój śląski) I. Straburzyński/WSiP, (strój kurpiowski) I. Straburzyński/WSiP, (strój kaszubski) I. Straburzyński/WSiP, (strój wielkopolski) Michał Haber/Zespół Pieśni i Tańca Mazowsze, (strój łowicki) I. Straburzyński/WSiP, (strój góralski) W. Wójtowicz/WSiP, (strój małopolski) I. Straburzyński/WSiP; s. 103 (Oskar Kolberg) repro, (4 strony ze zbioru Lud : jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce, Oskar Kolberg) repro; s. 107 (Jan Matejko *Konstytucja 3 maja*), repro, (Matejko – autoportret) Wilczyński Krzysztof/Muzeum Narodowe w Warszawie; s. 109. (żonkil) Beata Becla/Shutterstock.com, (pomarańczowa margarytka) dionisvera/Shutterstock.com, (różowa róża) Apollofoto/Shutterstock.com, (czerwony hibiskus) Vakhrushev Pavel/Shutterstock.com; z. 114 (piernik z nutami) snowyns/Shutterstock.com, (rysowane serce) Rawpixel.com/Shutterstock.com; s. 117 (gitara akustyczna) Astronoman/Shutterstock.com; s. 119 (niebieski kolor pod chmurką) Olga_C/Shutterstock.com, (wiatr) Receh Lancar Jaya/Shutterstock.com, (żagłowiec) Elala/Shutterstock.com, (fale) necomamma/Shutterstock.com; s. 122 (Sabała, rys. piórkem z 1892) repro, (gęśliki) G. Pisarkiewicz/WSiP, (Hala Gąsienicowa) BikerBarakuss/Shutterstock.com; s. 123 (kapela góralska) PAP/Grzegorz Momot, (Władysław Skoczylas – Taniec zbójników I (rycina z Teki Zbójniczej)) repro; s. 124; (Trzy Korony) A. i W. Bilińscy; (Międzynarodowy Festiwal Ziem Górskich w Zakopanem) Adrian Gladecki/REPORTER; s. 128 (obój) W. Wójtowicz/WSiP, (klarnet) Chromakey/Shutterstock.com, (fagot) Ingram Publishing/ThETA, (saksofon) horiyan/iStockphoto/Getty Images, (flet poprzeczny) dragon_fang/Shutterstock.com, (waltornia) Ingram Publishing/ThETA, (tuba) Chromakey/Shutterstock.com, (trąbka) stockphoto-graf/Shutterstock.com, (puzon) Nerthuz/iStockphoto/Getty Images; s. 129 (marimba) Mike Flippo/Shutterstock.com, (dzwonki) R. Piątkowski/WSiP, (kocioł) R. Piątkowski/WSiP, (wibrafon) nahariyani/Shutterstock.com, (marakasy) Ingram Publishing/ThETA; (kastaniety) Molotok289/Shutterstock.com; (tamburyn) Burdun Iliya/Shutterstock.com; (trójkąt) tkemot/Shutterstock.com, (talerze) P. Kubat/WSiP, (klawesy G. Bryk/WSiP, (werbel) R. Piątkowski/WSiP, (bęben wielki) R. Balcerzak/WSiP, (altówka) tewich tantigate/Shutterstock.com, (smyczek) R. Balcerzak/WSiP, (skrzypce) AGCuesta/Shutterstock.com, (wiolonczela) Boris Medvedev/Shutterstock.com, (kontrabas) R. Balcerzak/WSiP, (harfa) Yuriy_fx/Shutterstock.com, (gitara) R. Piątkowski/WSiP; (ukulele) Andrei Kuzmik/Shutterstock.com, (bandžo) Chromakey/Shutterstock.com, (fortepian) Tatiana Shepeleva/Shutterstock.com; s. 134 (kciuciubabka) Joanna Gwis/WSiP; s. 136 (wierzba) Monika Pollak/WSiP

*Objaśnienia: g. – góra, d. – dół, ś. – środek.

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że podjęły staranie mające na celu dotarcie do właścicieli i dysponentów praw autorskich zamieszczonych utworów. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, przytaczając w celach dydaktycznych utwory lub fragmenty, postępują zgodnie z art. 27¹ ustawy o prawie autorskim. Jednocześnie Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że są jedynym podmiotem właściwym do kontaktu autorów tych utworów lub innych podmiotów uprawnionych w wypadkach, w których twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia.

NOWY **Klucz** do muzyki

Cykl trafiający w aktualne potrzeby uczniów i nauczycieli

Więcej o cyklu

Cykl **NOWY Klucz do muzyki**

- **Wspiera kształtowanie muzycznej wrażliwości i kreatywności.**
- Rozwija umiejętności muzyczne poprzez **różnorodne ćwiczenia**, zachęcające do śpiewu, gry na instrumentach oraz świadomego słuchania muzyki.
- **Powtarzalny, przejrzysty układ** treści ułatwia planowanie lekcji i szybkie odnajdywanie potrzebnych materiałów w podręczniku.
- Dzięki sekcjom „To ciekawe” i „Warto wiedzieć”, które poszerzają treści podstawowe, **wspiera uczniów szczególnie zainteresowanych muzyką.**
- **Zawiera moduły „Doświadczenie edukacyjne”,** stanowiące gotowe propozycje do realizacji w ramach obowiązkowych doświadczeń określonych w podstawie programowej.
- **Wzmacnia kompetencje kluczowe** – uczy współpracy w grupie, występowania przed publicznością i konstruktywnego omawiania interpretacji muzycznych.
- **Zawiera propozycje projektów i zadań zespołowych**, które można łatwo wykorzystać podczas lekcji, kółek zainteresowań, szkolnych koncertów i innych wydarzeń.

Kompleksowe rozwiązania dla nauczycieli na **eduranga.pl**

- Multibook z nagraniami piosenek z podręcznika i akompaniamentami, materiałami wideo, galeriami
- Scenariusze lekcji
- Karty pracy
- Program nauczania i dokumentacja nauczyciela
- E-book
- Gotowe sprawdziany

Zyskaj pełny dostęp!

